

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

12-18 februarie 1997

(Anul XXX)

6

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

„Nu știu
altceva decît
să citesc
și să scriu“

— un interviu cu
NICOLAE BALOTĂ —

(pag. 3, 10-11)

Eseurile lui Dan Botta, azi

(pag. 4)

O abordare de
antropologie simbolică

**CONSTANTIN
BRÂNCUȘI**

(pag. 12-13)

**DIAGONALE
de Monica
Lovinescu:**

**ARHIVELE
MARTURISESC**

(pag. 7)

**Eros, magie
și asasinarea
profesorului
Culianu**

(pag. 21)

Poezii
de

Mariana Marin

(pag. 8)

**Monarhismul
platonice**

(pag. 2)

Cultura la Televiziunea Română

NU CUNOSC decît în linii mari noua grilă de programe a TVR, așa încît observațiile care urmează trebuie luate *cum grano salis*. Dar anumite experiențe, unele precedente, ca să zic așa, ba chiar alunecarea treptată a Televiziunii Naționale spre comercial (probabil, pentru a concura posturile private) sînt de natură să stîrnească aprehensiune.

Despre ce e vorba? Dl. Cristian Topescu, noul director general adjunct al TVR, a anunțat că trunchiurile programului care se pune acum la cale sînt în număr de trei: informație, educație și divertisment. Unde este, totuși, locul culturii? Eu înțeleg că o părticică din informație este totdeauna și culturală (deși, pe de altă parte, am fost avertizați rituos să ne luăm adio de la vernisaje, simpozioane, lansări de carte etc.). Îmi dau seama și că educația are nevoie de suport cultural, dacă nu dorim să recădem în marota comunistă de a separa educația de cultură. În fine, divertismentul conține, la rîndul lui, urme de artă, ca fîricelele de ceai rămase pe fundul ceștii. În toate trei cazurile locul culturii este redus, în ultimele două, nepotrivit. Educația distorsionează cultura în măsura în care o folosește. După patru decenii de comunism, avem tot dreptul să-i declarăm d-lui Cristian Topescu oroarea noastră de instrumentalizarea culturii, de punerea ei la contribuție în scopul educării și formării omului (pușchea pe limbă: nou!). Ceea ce educația lasă neatins în marea cultură, puținul salvat ca prin minune, distruge divertismentul. El este rezultatul extirpării spiritului critic din cultură și reprezintă triumful lipsei de criterii. Dl. Topescu este artizanul emisiunii *Turnul Babel* de sîmbătă după masă: iată dovada. Ca să nu spun că pînă și titlul e sugestiv pentru haosul total necreator care se instalează în societate cînd dispar criteriile culturale. Gura păcătosului... Și, pe urmă, în divertisment, stau alături nu numai Mozart și Mădălina Manole, ci și Hamlet și Hagi. Dacă sportul este divertisment, cultura nu este.

Faptul că ni s-au trecut prin fața ochilor cîteva nume de personalități, care, vezi Doamne, nu vor lipsi de pe ecran în nici o săptămîină, nu înseamnă nimic. Ne bucurăm să le vedem și să le auzim. Cu cîteva flori nu se face însă primăvara. Televiziunea Română nu poate ieși din lunga iarnă a nemulțumirii noastre decît cu o grilă *culturală* de programe. Dl. Topescu ar trebui să știe că lucrurile stau invers decît în proiectul d-sale: nu cultura este o părticică din informație, educație și divertisment, dar acestea trei sînt o părticică din cultură.

CONTRAFORT*de Mircea Mihailescu*

Monarhismul platonice

VA TRECE iarna, se va face primăvară, va veni Paștele. Ca mai în fiecare an, Regele Mihai s-ar putea hotărî să viziteze România. Care au fost deznodămintele încercărilor anterioare de a-și petrece sărbătorile cu noi, se știe: expulzări violente, ca dintr-o țară bananieră, declanșarea unei campanii scabroase de calomnii, prin televiziunea „profesioniștilor” Roșianu, Melinescu, Șoloc. Ce efect au avut, pe plan internațional, astfel de acțiuni democratice, nu mai e nevoie s-o spun. Tandemul Iliescu-Roman a demonstrat și în acele împrejurări (ca și în altele, la fel de delicate, precum problema teroristilor, a chemării mine-rilor în iunie 1990, etc) o solidaritate de granit.

E prea puțin important ce crede astăzi senatorul Ion Iliescu despre Rege și despre eventuala sa vizită în țară în 1997. Dar nu e cu totul indiferent ce spune Petre Roman (acest Petru Rareș care, la a doua venire, se dovedește mai țănoș decît la prima). Mărturisesc smerit că aștept de cîteva luni, plin de interes, reacțiile diversilor oameni politici români în această chestiune. Nu știu dacă e un simplu zvon, nu știu dacă Regele intenționează cu adevărat să vină curînd în țară. Dar ideea sosirii sale e un sugestiv exercițiu al reacției politicienilor la stres.

Las, deocamdată, de-o parte atitudinea omului numărul unu al țării, președintele Constantinescu. Domnia sa e prea ocupat cu dosarele corupției - să-l lasăm să le studieze în liniște. De altfel, nici nu știu ce ar mai avea de adăugat, în clipa de față, după ce, în toamna lui 1996, într-o singură săptămînă, a spus totul - și încă ceva pe deasupra: dintr-un monarhist fanatic, luni, dl. Constantinescu a devenit, miercuri, cu totul indiferent la ideea regalistă, pentru ca simbată să-l descoperim, în bună companie, pe baricadele republicanismului frenetic (reprezentat, anșart, la noi, și de ploieșteanca Mița Baston).

Passons, donc. Președintele a spus, la vremea respectivă, ce avea de spus (făcînd, după părerea mea, o imensă greșeală de percepție a realității: după cum au evoluat lucrurile, cred că în noiembrie 1996 ar fi fost ales și dacă ar fi mărturisit că e marțian și că vrea să ia întreg poporul cu el în spațiul extraterestru!). Mai ciudat e ce se întîmplă cu liderii unui partid care și-a descoperit republicanismul doar în clipa în care a simțit că, dacă se încoardă puțin, va atinge cu buricele degetelor ciolanul: P.N.Ț.C.D.-ul. Există, din păcate, prea multe mărturii ale conducătorilor țăraniști privind aspirațiile monarhiste pentru a ne lăsa, acum, prostiți. În repetate rînduri, atît Corneliu Coposu, cît și adiunctii săi au declarat că nu-și imaginează preluarea puterii decît legată de restaurarea monarhiei în țară.

Acum, ajuns omul numărul trei în țară, dl. Diaconescu se fisticăse jalnic în fața ziaristului care-l chestionase în legătură cu vizita regală. Strateg nevoie mare, dl. Diaconescu răspunde ca trezit din somn: „Nu m-am gîndit la lucrul ăsta...” Nu, zău?! Să fi fost monarhis-

mul țăraniștilor o simplă iubire platonice, incapabilă să depășească nivelul idilei virginale, al plimbării romantice pe sub zarzării din parc? Cum adică, nu s-a gîndit dl. Ion Diaconescu la posibilitatea ca regele să vină, odată și odată, în România? Atunci, ce fel de monarhism profesa în urmă cu doar cîteva luni partidul pe care-l conduce? Un monarhism fără monarh? Un regat în care regele e doar cel care minte mai abilit? Să fi fost monarhismul țăraniștilor doar o modalitatea de a-i întări și mai mult pe oamenii lui Ion Iliescu?

Probabil că dacă dl. Diaconescu nu se gîndește la lucruri care ar fi trebuit să-i fie demult clare, nu mai e nici o speranță ca venerabilul țăranișt să se gîndească la sfidările, tot mai numeroase, ale unei realități aflate în pragul exploziei. Cu mult regret, constat că lipsa de caracter n-a făcut victime doar în rîndul activiștilor bolșevici.

Într-o linie a principialității pe care nu i-o știam chiar atît de viguroasă, superiorul d-lui Ion Diaconescu, Petre Roman, pretinde fermitate în abordarea chestiunii. El cere, nici mai mult, nici mai puțin, ca Regele să recunoască actuala Constituție, „adoptată prin referendum”. Să vezi și să nu crezi! De cînd a devenit acest procedeu o obligație? S-a mai cerut, în ultimii șapte ani, vreunui român gonit din țară de comuniști să recunoască „ordinea de stat”? În 1944, cînd Valter Roman, tatăl actualului președinte al Senatului, venea în România din U.R.S.S. (și nu venea, nota bene, singur, ci împreună cu trupele sovietice!) i-a cerut cineva să recunoască „ordinea de stat”? Nu e cam mare nerușinarea unora dintre cei care construiesc, în numele nostru, originala democrație anti-monarhică a României?

Era de prevăzut că problema regalității va da mari dureri de cap Convenției Democrate, odată ajunsă la guvernare. Schizofrenia politică în care trăiesc mulți dintre actualii conducători ai țării (monarhiști lacrimoși acasă, în pijama, dar republicani feroci de îndată ce-și iau costumul de parlamentar) se va răzbuna. N-am să pricep niciodată de ce trebuie să mintă atunci cînd minciuna a devenit publică și se întoarce atît de ușor împotriva lor. Mai ales că nu erau obligați să mintă de frică, așa cum au făcut, pe rînd, în acești ani, Iliescu, Roman, Stolojan, Năstase, Văcăroiu. Se pare, însă, că putreziciunea clasei politice românești a pîrjolit totul, și nu iartă pe nimeni, pleznind chiar și acolo unde locul sună a plin.

Mă întreb ce crede Regele însuși despre gîruetele așa zișilor săi suporteri. Cum îi vede pe toți acești monarhiști de două parale? Dar cum îl vor privi în ochi, la o eventuală sosire în țară, d-nii Constantinescu, Diaconescu și ceilalți? Nu-mi fac emoții: va fi cald, va fi cald, va fi soare și faptul că vor purta ochelari negri va fi o scuză mai mult decît onorabilă. Ce-i drept, lucrurile ar fi putut sta și mai rău: la urma urmelor, Valter Roman a sosit în țară protejat de tancuri!

POST-RESTANT*de Constanța Buzea*

ALTERNANȚA fericire-tristețe, în exerciții poetice normale, în scheme grațioase de pastel. Bine e să rămîneți cît mai puțin în stadiul actual, și să citiți poezie modernă românească și străină, bine tradusă. Deocamdată faceți exact ce fac mii și mii de adolescenți sensibili, puri, moralști, visători, nemulțumiți, cu mijloacele lor sărace versificînd „Tresalt de fericire cînd știu că-i fericit/ E plin de fericire știindu-se iubit”. Poate că drumul este deja bine început, chiar dacă în ritm monoton, metafora funcționează firesc în poeme de factura *Sărbătorii*: „Ouă albe, ouă roșii, ouă albastre și peștrițe/ Cozonaci crescuți în tavă, galbeni și pișcați cu nucă/Vin pe mese și-n pahare, șervețele pănuite...”, poemul scăzînd în zona lui mediană, ca să se ridice calitativ în final. (*Claudia Hason*, București) ● Tentată sunt ca de un colac nesperat de salvare, să dau un citat copios din *Fals regizoral*, și prin aceasta să vă spun cam ce impresie mi-au făcut textele dv.: „Îmi port cabotina existență/ de-a lungul șnurului,/ îndurînd aplauzele false/ ca pe un supliciu immanent./ Se scurg replicile din mine/ ca viața dintr-un lepros./.../ Aplauzele mă dor./ improvizările și ele,/ pentru că știu că va rămîne/ doar scena”. Dincolo însă de carențele tehnice care usucă plăcerea lecturii până la scrîșnet nisipos, apreciez geniul inventiv debordant care vă urmează la tot pasul. Inteligent, atent și bogat investigîndu-vă existența și laboratoarele sorții, cred totuși că va privați, dacă cumva el nu vă interesează cu adevărat, de un stil șlefuit cu atenție, de ceea ce se recunoaște prin semnul artei. Farnecul mărturisirii este cam abrupt și cu el, în această stare, nu vă veți mîngăia la nesfârșit orgoliul enorm din dotare. Meditați la diferențele frapante dintre poezia rafinată a unuia care știe multe din lecturi, și cronicile eventual monorimate pe care le poate însăla același, dacă nu ține să cocheteze doar, cu ideile altora (*Confesiune involuntară* este numai un exemplu din multele întîlnite). Autoironia este o bună unealtă investigatorie (în *Noroi*), iar în *Psihism conjugal* reușiți să tulburați efectul bun și să uciideți, poate cu lacrimi în ochi, fiorul poetic, tocmai printr-un exces, (monorima în *-ism: sofism/eufemism/silogism/misoginism/feminism/hedonism/romantism/realism/capitalism/sentimentalism/orfism/donmul Prozaism/diletantism/cavalerism/idealism/snobism*). Revin la citatul din *Fals regizoral*, la certitudinea autorului că improvizările nu aduc fericirea, cum nici aplauzele false. Ideea de scenă rămasă la un moment dat goală trebuie să lucreze într-o direcție alta decît una descurajatoare. Criza poate fi a textului nu a actorului, regizorul va propune o altă piesă și scena se va umple de noroc, iar sala de aplauze furtunoase. (*Julian Tanase*, București) ● În primul rînd, nu înțeleg de ce ați pus virgulă între *doar* și *o nucă*. În al doilea rînd, nu pricep de ce nu puneți virgulă între *tu* și *mamă*, căci aici s-ar fi cerut. Apoi, trebuie să apelați la un dicționar român-român, ca să vă lămuriți o dată pentru totdeauna care este diferența dintre un *ziar* și o *revistă*, ce este, de fapt, eseul. Cele două texte scurte pe care ni le trimiteți în speranța publicării nu sunt eseuri ci două povestioare tensionate, coșmarești în viziunea ușor nevrotică a eroinei. În fine, cum a fost cu puțință să lăsați să vă scape de sub condei acest hazos *că cîndva* lăfăindu-se într-un context asemenea: „Cînd știi că cîndva, acolo ți-a fost ceva, cum te simți?” (*Mihaela Malancu*, Șimleu-Silvaniei) ● „La ce mă gîndesc?/ La ce mă gîndesc?/Mă gîndesc/ La frunzele care îngălbenesc/Și cad/În acest pămînt românesc./La ce mă gîndesc? La ce mă gîndesc?/ Mă gîndesc/ La roadele pămîntului românesc./ La ce mă gîndesc?/ Mă gîndesc/ La ciorile care croncănesc./ La ce mă gîndesc?/ La ce mă gîndesc?/ Mă gîndesc.../ La nimic./ Merg nepăsător/ La Școala Generală nr. 2”. Versurile sunt ale unui elev de clasa a III-a din Botoșani, și au un parfum pur de lapte dulce și candori. Sincer de tot, copilul, deschis spre poezie și credință prin cunoașterea și transcrierea ușor adaptată la nevoile lui sufletești a unei frumoase rugăciuni, în *Plecăciune ție, Fecioară Marie*, dar și în *Râu în Albănia* (cea mai bună din grupaj!), va fi sau nu va fi cîndva un poet important, rămîne de văzut. Deocamdată scrie și învață, scrie ce învață, scrie inspirat și în conformitate cu propriile deducții: „Într-un mic bordei/Din Ipotești/A trăit un mare poet/Mihai Eminescu/Cum a putut el/În acea casă/Sărăcăcioasă/Să compună poezii?” Ipoteștiul se află la o aruncătură de băț de Botoșani. Nu va trece mult timp și copilul va fi condus, ori se va duce singur să viziteze conacul-muzeu din Ipotești, conac flancat de bisericuța familiei din curtea căminarului Eminovici. Ideea de sărăcie se pare că este dedusă de micul nostru coleg într-ale poeziei, din *Calin (file de poveste)*. Mie mi se pare extrem de interesantă situația, și plină de învățăminte. Și chiar mă gîndesc./ Mă gîndesc./ La ce mă gîndesc?... la dezamăgirea elevului față cu realitatea care îi va contrazice și distruge imaginea dedusă de el din textul eminescian. (*Grădinaru Stelian Mihai*, Botoșani).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă.*

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Anca Firescu (secretar de redacție), Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Simona Galațchi, George Șipoș (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Hurducaș (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare).

Corespondenți: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Tudor Olteanu (Amsterdam), Leons Briedis (Riga).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro și romlit@buc.soros.ro

INTERNET: HTTP://ROMLIT.SFOS.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.NORDEST.RO/SEARCH/ROMANIAN_NEWSPAPERS.HTM

Nicolae BALOTĂ:

„Nu știu altceva decât să citesc și să scriu“

- Aveți, după opinia mea, și vocație de profesor (mie, cel puțin, mi-ar fi plăcut să vă fiu student). Cum s-a afirmat această vocație a dv.?

- Profesor? Da, am fost și mai sunt profesor. Dar dacă sunt nevoit să-mi declin calitatea, prefer să mă declar, simplu, scriitor. Căci nu știu altceva decât să citesc și să scriu. Dacă la scris-citit se mai adaugă și vorbirea, aceasta poate să aparțină într-adevăr și dascălului ce sunt. Cu o formulă mai pretențioasă, poate - nu lipsită de o orgolioasă umilință -, mă definesc uneori drept un *om al cuvântului*. E adevărat că în asemenea clipe nu lipsite de prezumțiozitate mă proiectez nu numai în ipostaza scriitorului, ci și în aceea a unui servitor al logოსului filosofic, ca și în aceea a unui slujitor - vai, cât de netrebnic! - al Verbului divin.

Dar să revin la profesorat. Situația mea, în această privință, este paradoxală. Sunt de multă vreme universitar, dar Universitățile prin care mi-am ținut cursurile n-au fost decât prea puțin vreme cele românești. Cea mai mare parte a carierei mele universitare s-a desfășurat în străinătate. Când, foarte tânăr (eram student în anul II al Facultății de Litere și Filosofie din Cluj) am fost numit preparator la Institutul de Psihologie din Cluj, credeam, ca și unii dintre profesorii mei care mă primeau cu surâzătoare amabilitate printre ei, că viața nu mi se va desfășura prea departe de *alma mater*. Dar în curând istoria avea să-și exercite un magisteriu mult mai dur decât acela al seniorilor Universității mele. Aceasta încăpea sub puterea exterminatoare a bolșevismului stalinist, eu însumi eram arestat, sufeream o primă detenție, după care nici nu puteam să-mi imaginez o reintegrare posibilă

la Facultate. Tânăr asistent, eram izgonit împreună cu toți magistrii mei din Universitatea clujeană. Mai târziu, după a doua detenție, mult mai lungă decât prima, la începutul anilor '70 am ținut cursuri de literatură comparată la Universitatea din București, dar numai ca profesor suplinitor timp de doi ani. Cei nouă ani și jumătate de închisoare și domiciliu obligator făceau imposibilă sub regimul comunist reintegrarea mea în Universitate.

Ieșisem din pușcărie cu o mare poftă, o adevărată voluptate a scrisului, și puteam să mă consacru astfel acestui viciu, publicând carte după carte. Acestea m-au făcut cunoscut în străinătate aducându-mi prețuirea colegilor mei comparatiști care m-au invitat la colocvii și congrese, iar în 1979 Universitatea Ludwig-Maximilian din München mi-a oferit un post de profesor invitat. Am ținut acolo cursul magistral de literatură comparată timp de doi ani (1979-1981), până în momentul în care Universitatea „François-Rabelais“ din Tours mi-a oferit o catedră de literatură comparată, unde mi-am ținut cursurile timp de doisprezece ani. Paralel cu catedra mea din Tours am acceptat timp de cinci ani suplinirea unei catedre similare la Universitatea din Le Mans, întrucât profesoara titulară (soția comparatistului Etiemble) era într-un concediu *de longue durée*. Ecoul favorabil al acestor cursuri, în internaționala comparatiștilor, a făcut să fiu invitat pentru diverse cursuri, seminarii, colocvii în numeroase universități din Franța, Germania, Italia, Elveția etc.

Mărturisesc că ținând cursuri sau conferințind studenților din universitățile Apusului, mă gândeam nu o dată cu melancolie la neputința mea de a le vor-

bi, în limba mea, studenților din țara noastră. Au fost ani în care, cu tot optimismul meu, începusem să mă îndoiesc că așa ceva îmi va mai fi dat în viață. Dar, iată, istoria nu este doar implacabilă.

- Se vorbește cu admirație, dar evaziv, din cauza lipsei de informații, despre succesul unui curs pe care îl țineți la Cluj. Despre ce curs este vorba? Ce fel de public vine să vă asculte?

- Da, în momentul de față, am încheiat tocmai cursurile primului semestru la Universitatea din Cluj. Nu este pentru întâia oară că le-am ținut ca profesor invitat al Universității din orașul meu natal. Ține, oarecum, de o logică secretă a faptelor ca tocmai acolo unde s-a rupt un șir al acestora să se producă și o reluare, o reînnoare a lor. Tinerii universitari clujeni, și înaintea tuturor admirabilul cuplu de literați și gânditori, Ion Vartic și Marta Petreu, au fost cu doi ani în urmă inițiatorii invitației. Am regăsit nu numai orașul și universitatea începuturilor mele, ci și pe tinerii - eram gata să spun, de odinioară - i-am regăsit oarecum pe tinerii care eram altă dată, în ipostazele noi ale studenților mei actuali.

O spun cu toată căldura: primirea făcută de studenții din Cluj, îndeosebi de cei de la Facultatea de Litere, cursurilor și conferințelor mele m-a despăgubit pentru multe din amărăciunile suferite în toți anii în care n-am putut să-mi exercit magisteriul în țară. Mi s-a spus adeseori de unii colegii români, probabil blazați, că studenții în ziua de azi sunt lipsiți de interes pentru cursurile ce li se oferă, că nu sunt nicidecum preocupați, pasionați... N-am constatat nimic dintr-o asemenea indiferență la tinerii mei clujeni. La cursuri au luat și iau parte nu numai cei înscriși la ele. Au venit, la Litere, filosofi sau teologi, dar și cei de la Științe sau de la Medicină. Ca să nu mai vorbesc de unele persoane ce au depășit mai demult vârsta studenției, dar care erau atrași de subiectele cursurilor mele. În acest an am făcut o experiență nouă. Am ținut cursuri de istoria și filosofia culturii europene la facultatea de Studii europene înființată cu trei ani în urmă de foarte dinamicul rector al Universității din Cluj, Andrei Marga. Este o inițiativă originală ce se dovedește și mai ales se va dovedi mai târziu fecundă. E o instituție care pregătește, servește, și reprezintă chiar de azi integrarea noastră în Europa.

În semestrul al doilea al acestui an universitar, deci începând din luna februarie, voi ține două cursuri de literatură comparată la Facultatea de Litere a Universității din București. Titlurile acestor cursuri sunt: „Pactul cu Diavolul - Demonie răsăriteană și apuseană“, și „Turnul Babel - de la Biblie la Kafka“.

Numirea mea recentă ca profesor asociat al Universității din Cluj mă împacă definitiv cu *alma mater napocensis*.

(continuare în pag. 10)

Interviu realizat de
Alex. Ștefănescu

România literară 3

MIC DICȚIONAR

de Mihai Zamfir

ACTOR

PRIN definiție, actorul este personajul care se transformă în alte personaje: el nu are «eu», ci doar o infinită disponibilitate de a mima - pînă la pragul confuziei - eul altora. Întîlnindu-l pe stradă, exclami: «Iată-l pe Lear!» sau «Iată-l pe Cetățeanul Turmentat» în loc de «Iată-l pe Georgescu!». Emblema actorului ar trebui să fie receptacolul universal.

Așa ar trebui să fie, dar nu este. În realitate, fiecare actor se specializează precoce, uneori chiar de la debut. Chemarea lui adîncă, incontrolabilă, își spune cuvîntul, dar își spun un cuvînt greu și aparente detalii, precum figura sa, vocea, statura, ticurile; în funcție de ele, slujitorul scenei se va îndrepta spre tragic sau comic, spre eroul pe cîrmă ori spre personajul banal, spre repertoriul clasic sau contemporan. Odată înscris pe traiectorie, aproape nimic nu-l mai poate schimba; își va încheia cariera jucînd - ca interpret genial, onorabil sau cabotin - același tip de rol, pînă la sfîrșit.

Se nasc însă, din cînd în cînd, și actori în sensul primordial al termenului, apți să joace toate rolurile lumii. În teatru, fenomenul se întîmplă rar; în cinematograful - aproape niciodată. Doar rarissim, ca un excepțional cadou al cerului.

Răpindu-ni-l pe Marcello Mastroiani, anul trecut ne-a răpit pe unul dintre foarte puținii oameni care reușiseră să atingă această performanță. De la întrupările de tinerel naiv din primele sale filme pînă la figura lui Cassanova din *La nuit de Varenne* a lui Ettore Scola, Mastroiani a dat viață unui număr atît de mare și de variat de personaje, încît ele ar putea popula o lume, fără ca vreunul din prototipurile mas-

culine ale umanității să lipsească. A creat «planeta Mastroiani».

Geniul receptacolului universal a fost însă dublat, în cazul lui, de geniul stilistic absolut. Pentru că, pe «planeta Mastroiani», înregistrăm o sută de apariții, cu vîrste, caractere, inteligență și statut social diferite, dar purtînd, toate, marca profundă a aceluiași mod de a vedea lumea.

Cum poate fi ea definită? Abia aici trecerea de la talent la geniu devine sesizabilă. Iritat probabil de faptul că o trăsătură a sa în fond secundară (frumusețea masculină perfectă și fascinantă) îl făcuse brusc celebru prin *La dolce vita*, actorul și-a construit toate - dar absolut toate - rolurile de după anul 1960 prin opoziție cu rolul care-l consacrase. Sindicalistul idealist din *Tovarășii* lui Monicelli, jurnalistul persecutat din *O zi specială* a lui Scola, Fred din fellinianul *Ginger și Fred*, arhitectul din *Oci ciomîite* al lui Nikita Mihailov și toate caracterele antologice de pe «planeta Mastroiani», au în comun un singur lucru: cel mai frumos actor european a interpretat, pînă la moarte, doar figuri de mari învinși, doar personificări ale dezastrului. Stilul Mastroiani înseamnă contrastul - uluitor și infinit de elocvent - dintre frumusețea virilă perfectă și eșecul programat.

Să ne mai mirăm că Marcello Mastroiani a ignorat cu obstinație Hollywood-ul și că a refuzat să joace în Statele Unite, oricît de tentante ar fi fost propunerile de peste Ocean? Cînd ești atins de geniu și participi conștient la marea artă, probabil că o intuiție superioară îți ghidează pînă și biografia.

Eseurile lui Dan Botta, azi

EDITURA Crater a publicat de curând un volum pentru care merită felicitări. Este vorba de o ediție aproape integrală a eseurilor lui Dan Botta (regăsim în cuprinsul ei textele din *Limite*, 1936, *Charmion sau Despre muzică*, 1941, ca și numeroase alte scrieri grupate în două secțiuni: *Alte eseuri* și *Articole cu caracter politic*). Volumul are și un bogat și edificator aparat critic: o prefață de Alexandru Paleologu, o schiță de profil de Mircea Vulcănescu, o notă asupra ediției, o suită de note minuțioase în legătură cu circumstanțele scrierii și publicării fiecărui eseu, o scurtă biografie a lui Dan Botta, un articol-necrolog al lui Șerban Cioculescu despre Dan Botta publicat acum pentru prima dată și un mic dicționar al numelor proprii de scriitori, artiști, filosofi, oameni de știință, personaje istorice și mitologice, menționate în cele aproape patru sute de pagini ale cărții.

Dan Botta, fratele lui Emil Botta, a trăit, ca și Nichita Stănescu, doar 50 de ani (26 septembrie 1907-13 ianuarie 1958), cu mențiunea însă că el a cunoscut și persecuția în anii de după război, fiind pus practic în imposibilitatea de a se manifesta ca scriitor și publicist în această perioadă. Practic s-a simțit în largul său doar până în apropierea vârstei de patruzeci de ani. Și totuși a ajuns încă de atunci la o deplină, calmă, surzătoare maturitate, care îl face să semene în multe privințe cu Al. Philippide. Stilul solemn, inactual, profunda cunoaștere a culturii grecești și latine din antichitate, idealismul livresc îl apropie de autorul *Monologului în Babilon*.

Citite azi, eseurile lui Dan Botta frappează prin fastul lor funerar. Sunt un fel de mausoleu al culturii, care evocă prosperitatea spirituală din epoca în care a

fost ridicat. Cărturarii de atunci - cel puțin așa reiese din scrierile lui Dan Botta - aveau timp să studieze greaca veche și latina, să se familiarizeze cu mitologii uitate, să cerceteze trecutul fiecărui cuvânt, să-și cizeleze stilul până la a atinge eleganța desăvârșită, să se citească și să se citeze unii pe alții, să polemizeze ceremonios. Avea să apară în curând, odată cu instaurarea unui sentiment al iminenței războiului, și o generație de „neliniștiți”. Dar până atunci atmosfera era una de muncă pașnică și mănoasă, sub un cer din care nu cădeau bombe și pe care nu se profilau steaguri roșii.

În această atmosferă, mulți scriitori și filosofi (unii de primă mărime, ca Lucian Blaga sau Mircea Vulcănescu) reflectau asupra specificului românesc și încercau să-l definească. Națiunea - calmă, mulțumită - se uita în oglindă. Nu există, poate, indiciu mai sigur al bunăstării unui popor decât narcisismul său.

PREOCUPAREA îi este proprie și lui Dan Botta, cu precizarea însă că lui îi lipsește priza la realitate, că nu vede decât ceea ce își propune să vadă. Metafizicianul Lucian Blaga avea o intuiție de poet care îl pune în legătură, direct și fin, cu lumea înconjurătoare (o empatie în raport cu ființa etnică, s-ar putea spune). Mircea Vulcănescu, la rândul său, se baza și pe o solidă pregătire de economist în evaluarea stilului de viață autohton. Dan Botta, în schimb, cărturar de un idealism rigid, nu reușește să înregistreze efluviiile realității românești. Iar cât privește competența economică, o detestă:

„Primatul economicului! Atâta timp cât îl vom afirma e semn că nu ne-am

liberat de condiția materiei, de starea de servitute în care ne zbatem. Dar sunt sigur că, odată răsturnată prejudecata lui, într-o umanitate însetată de frumusețe, de flacăra unui intens ideal, economicul se va modifica printr-un farmec. El nu se va manifesta ca o stihie rebelă, așa cum se arată azi.

Aceste lucruri sunt spuse nu de un ignorant. Ci de unul pe care această față a materialismului îl pasionează. Cu țesătura ei de enigme, cu pseudolegile ei...

Și cel ce scrie acestea este mirat nu de incompetența acelora ce lucrează cu entitatea economică - o, nu! - , ci de imensa lor competență, de sinistra lor competență.

Refuzul spiritului științific, considerat prozaic, duce la schițarea unor teorii fantasmagorice, cum ar fi aceea despre conștiința imperială a poporului român:

„Cuvântul «împărat» - pe care noi l-am păstrat între toate popoarele romanice, în celelalte fiind doar un neologism [și ce dacă l-am păstrat?! ce dovedește aceasta? având o rezonanță de basm, cuvântul demonstrează mai curând că pentru români împăratul reprezenta ceva îndepărtat și nebuloasă, inaccesibil... n.n.] - de strictă descendență romană, care se ridică în lumea noastră cu lumea fermecată a legendelor, dezvăluie caracterul esențial românesc al persoanei imperiale. [...]

Tradițiile cele mai mari ale Romei se împletesc în cununa domnească.

Pe zidurile cititoriilor domnești ei pot fi văzuți, în lung strai împărătesc, purtând pe cap înflorita cunună a Comnenilor, a Paleologilor.

Ei sunt preoți și împărați. În ei e pururi vie conștiința de stat romană. [de aceea urmăreau cu sufletul la gură, prin intermediul a tot felul de informatori, ce crede despre ei sultanul, aghiotantul sultanului și aghiotantul aghiotantului sultanului? latinitatea noastră, indiscutabilă, se manifestă cu totul altfel decât ca o conștiință imperială - n.n.].

Grandioase și nerealistice sunt și reprezentările activității artistice, înțeleasă, mistic, ca o formă de salvare, de cunoaștere absolută, de dizolvare a individualității în armonia cosmică. Paginile consacrate artei consemnează de fapt o demagogie culturală în practicarea căreia Dan Botta îl are ca predecesor pe Ion Heliade Rădulescu și ca succesor pe Dan Hăulică. Iată, ca exemplu, un scurt fragment din *Charmion sau Despre muzică*:

„Artist este acela care știe să dezlege, în bruta conformație a materiei, dorul specific care o animă. Și dorul artistului se compune cu dorul materiei pe care o prefacă, și din această calmă tensiune spre idee, din această mare aspirație spre cer, un suflet mai limpede, mai general va răsări - sufletul operei!” etc. etc.

Sentențios și inflexibil, pătruns de dispreț față de proza vieții, Dan Botta devine redutabil în momentele în care respinge seniorial comunismul. El are în asemenea momente atitudinea autori-

Dan Botta, *Limite și alte eseuri*, ediție îngrijită de Dolores Botta, cuvânt înainte de Alexandru Paleologu, București, Ed. Crater, 1996, 384 pag., preț neprecizat

tară și distantă a unui „sudist” insensibil la lamentațiile sclavilor de pe plantații:

„Comunismul respiră un ideal asiatic, un ideal de plebe.”

INSĂ cele mai bune, cuceritoare pagini sunt acelea în care eseistul își folosește erudiția filologică-istorică pentru a corecta anumite idei ale contemporanilor săi. Erudiția îl face - paradoxal - realist, îi dă siguranță și precizie în mișcări, îi asigură accesul la concretețea vieții. Așa se întâmplă, de pildă, în eseu *Libertatea românească* în care, reluând o idee a lui Eminescu, Dan Botta demonstrează că participarea românilor la așa-zisul „război de independență” din 1877 a fost inutilă și tragică, întrucât românii erau dinainte independenți. Sau în eseu *O expresie a românismului: filosofia lui Dimitrie Cantemir*, în care se rectifică o imagine impusă de Eminescu însuși, aceea a unui „Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară”.

Unele reconsiderări au o impresiionantă amplitudine, interesând teoretic pe filosofii culturii din întregul Occident. Pentru a defini spiritul european, Dan Botta îl contrazice (crede că îl contrazice, când de fapt îl completează) pe Paul Valéry:

„Paul Valéry, încercând să descrie freze undeva compoziția spirituală a Europei, o lămurea ca produsul a trei factori, ca o solidaritate a trei regimuri, în seria numită: ordinea romană, religia creștină și geometria greacă.

Prevalându-mă de precaritatea însăși a unei atari analize - una al cărei obiect este o atât de multiplă și subtilă materie, al cărei processus se petrece în regiunile chiar ale analizei, încât nu i se poate presupune o ierarhie, o justiție care s-o transcedă spre a o cugeta, ci singură e și se cugetă - aș dori să propun o altă despletire de fumuri, o altă separație de esențe. Mărturisesc, dar, că spiritul european mi-apare ca grupul divin, muzical și solemn, al Parcelor, din trei principii surori: arhitectura greacă, muzica germană și ideea catolică.”

Textele lui Dan Botta sunt dintre acelea cu care un om de azi nu prea știe ce să facă. Așa cum un monumental bufet de mahon nu are ce căuta într-o cameră de bloc, eseurile solemnului gânditor antebelic nu-și găsesc locul într-un spațiu spiritual în care totul este strict funcțional. Suntem tentați să le trimitem la muzeul literaturii.

...Și totuși. Înainte de a le abandona și a le uita, să le mai citim o dată, visători, să ne mai gândim o dată, nostalgici, la lumea în care au fost scrise!

Cărți primite la redacție

◆ Mircea Vulcănescu, *Vicleim*, patru scene scrise pentru copiii și nepoții mei, ca să le joace de Crăciunul anului 1941, București, Ed. Crater, 1996 (titlul și subtitlul sunt text olograf facsimilat; în cuprinsul cărții figurează și desene făcute de Mircea Vulcănescu, ca și fotografiile reprezentând familia sa în momentele când se „repetă” pentru „spectacol”; coperta și prezentarea grafică: Doina Șteflea). 32 pag., preț neprecizat.

◆ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918*, cuvânt înainte de Alexandrina Cernov, Cernăuți, Ed. Alexandru cel Bun, 1996. 358 pag., preț neprecizat.

◆ Gellu Naum, *Întrebătorul*, București, Ed. Eminescu, 1996 (proză: *Zenobia*, *Medium* (fragmente), *Poetizați, poetizați...*, *Addenda*). 526 pag., preț neprecizat.

◆ Ion Ianoși, *O istorie a filosofiei românești*, în relația ei cu literatura, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1996. 396 pag., 15 000 lei.

◆ Dan Laurențiu, *Poziția astrilor*, poezii, București, Ed. Minerva, col. „BPT”, 1996. 254 pag., 3000 lei.

◆ *Revenirea în Europa*. Idei și controverse românești, 1990-1995. Antologie și prefață de Adrian Marino. Craiova, Ed. Aius, 1996. 452 pag., preț neprecizat.

◆ Mihail Galațanu, *Bunicul Kennedy*, poezii, Galați, Ed. „Noduri și semne”, 1996. 96 pag., 4700 lei.

◆ Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812-1918; 1918-1944)*, cuvânt înainte de dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului, București, Ed. Fundației Culturale Române și Chișinău, Întreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința”, 1996. 376 pag., preț neprecizat.

◆ Mihai Firică, *Biografie sumară*, versuri, prezentare de Radu G. Țeposu, Craiova, Ed. Aius, 1996. 48 pag., preț neprecizat.

◆ Floarea Țuțuianu, *Femeia pește*, versuri, București, Ed. Cartea Românească, 1996. 72 pag., preț neprecizat.

ANUL 1954

LUCRU curios! Sistematici și minuțioși în reconstituirea dosarului dreptei - care, încontestabil, se cuvine reconstituit - criticii și cercetătorii noștri *centrali* se arată îndeobște lipsiți de interes, ba chiar agasați de dosarul proletcultist, muștrindu-i pe „cei ce se năpustesc, astăzi, împotriva «compromisilor» de atunci, neostenind să tot lanseze imprecacții demolatoare“ (*sic!*). Cer ca „totul să fie făcut cu măsură“, dar nu fac în această direcție nimic. Să fie oare mai puțin important al doilea dosar decât primul? Așa cum am mai arătat, dacă vinovăția morală a totalitarismelor este egală, condamnarea totalitarismului roșu, care nu poate avea loc decât în virtutea unei bune cunoașteri a aberațiilor sale multilateral dezvoltate, comportă un accent de urgență, date fiind mult mai amplă sa extindere istorică, apropierea mult mai mare de prezentul nostru, care-i mai simte bestiala suflare, ca și primejdia vie ce o conține încă. De ce să evităm tema? De ce s-o expediem, când n-avem încotro, în formule vagi, cu o inoportună tendință expiatoare, care aspiră a înlocui documentarea temeinică și judecățile ce se impun în marginea ei? Ni se spune, liniștitor: „Știam cu toții (...) să deosebim ceea ce era strălucirea gândului bun de conjuncturalul compromiș și rețineam, totdeauna, partea luminoasă, zvîrlind umbrosul“. Oare nu e prea optimistă instrumentația evocării trecutului prin termeni precum „cu toții“, „totdeauna“? Dacă lucrurile ar fi stat așa, de ce a crescut acest munte de falsitate, care ne umbrește și la ora actuală orizontul, marcind lungă perioadă comunistă, de la dezmațatul și veritabil demolatorul proletcult, la naționalismul ceaușist, atât de nociv în apucăturile sale subcivilizate? Adevărul este că, în ansamblu, am avut un deficit de conștiință critică, de probitate și de curaj. Primul pas care se cuvine făcut pe calea corijării credem că este o cunoaștere exactă, nepărtinitoare a ceea ce s-a petrecut, căci faptele (textele) vorbesc, de cele mai multe ori, de la sine. E ceea ce a înțeles a întreprinde, în baza unei stimabile hărnicii, însă și a unui spirit critic avizat, cercetătoarea din Sibiu, Ana Selejan.

Al treilea tom al vastei d-sale lucrări, *Literatura în totalitarism*, este consacrat anului 1954. Ne aflăm la un an de la moartea lui Stalin, dar „imixtiunea și prestația ideologică în sfera esteticului“ poartă încă pecetea stalinistă, ca și cum nimic nu s-a schimbat și nici nu s-ar putea schimba. Fiind vorba și de aniversarea unui deceniu de la înrobitoria „eliberare“ de la 23 august, sînt la ordinea zilei bilanțurile festive: „Sub toate compartimentele literaturii se trage linie și se adună. Presa literară și de partid contabilizează succesele nu numai pe orizontală (poezie, proză, dramaturgie, scenariu cinematografic) ci și pe verticală, dezvăluind creșterile realist-socialiste ale cutărui sau cutărui autor“. Ne amintim de acel *banc* sovietic, în care este vizată laudăroșenia unor culturnici, care proclamă cu emfază, într-o anume regiune a țării, că, dacă, sub regimul țarist, exista, în respectiva regiune, un

singur scriitor, sub regimul sovietic sînt peste o sută. Replica, abia șoptită, a unui participant, e următoarea: da, însă acel unic scriitor era Lev Tolstoi! Din păcate, la noi, pe lângă puzderia de literați „de serviciu“, ofițeri politici ai slovei trădate, promovați de cîrmuire în disprețul oricărui criteriu calitativ, pentru a da impresia de masă, de colectivitate încolonată sub steagul roșu, inclusiv în domeniul creației, apar și cîteva personalități de seamă ale deceniilor anterioare. Un Mihail Sadoveanu, trecut din primul moment de partea uzurpatorilor, care nu numai că încerca să-și ratifice strîmba vaticinare („Că lumina vine de la răsărit, aceasta s-a dovedit pe deplin“), dar făcea și operă de racolare a confrăților: „Sunt incredințat că mai este timp și pentru alții, care pînă acum nu s-au duminat, să facă gestul cerut de poporul nostru“. Un Camil Petrescu, despre care cineva scria deunăzi că... n-ar fi produs nici un text de adeziune la puterea comunistă și care, în realitate, se rostea astfel în *Gazeta literară*, de curînd înființată: „Lenin a arătat că tradiția de cultură a unui popor înseamnă ceea ce au realizat mai înalt creatorii acestui popor (...) și a recomandat cu căldură să se păstreze legătura cu acest trecut, să fie îmbrățișată și dată ca exemplu opera acestor realizatori. (...) Această concepție atât de sănătoasă și atât de cuprinzătoare a conducerii clasei muncitoare, concepție care arată legea culturii marxist-leniniste, nu a întîrziat să-și arate roadele și pentru literatura română. (...) Acești zece ani au fost deci pentru literatura românească ani de mare progres, de realizări înnoitoare“. Dacă praful și pulberea (un titlu pentru un roman emblematic al epocii ar fi fost *Drum de pulbere!*) s-au ales din „marele progres“ și din „realizările înnoitoare“ ale literaturii „realist-socialiste“, putem medita, în schimb, la cruntul neadevăr profesat de intratabilul noocrat Camil, nu doar pe plan politic, ci și pe cel specific, al valorii literare. Pe lângă jurămîntul de credință politică era oare absolut trebuitor și girul estetic acordat nonvalorii? În orice caz, acesta din urmă ne apare drept aspectul cel mai jenant al compromisului. E ca și cum un meșter bun ar accepta să-i ridice în slăvi pe cîrpacii și pe chiulangii breslei sale!

Dar partea cea mai de nădejde a trupei de șoc a scrisului de partid, căreia îi revenea greul „misiunii și forței transformatoare a noii literaturi, adică transmiterea eficientă a ideologicului prin imaginea literară“, era alcătuită din autori mai tineri, fie cu o primă afirmare interbelică (de regulă, pusă discret în paranteză), fie formați direct „sub îndrumarea partidului“, după venirea acestuia la putere. Virulența discursului lor ne apare direct proporțională cu energia biologică a voinței lor de parvenire. Acești literați nu se mulțumesc cu generalități, ci se implică la modul social (*id est* arivist) în procesul „luptei dintre vechi și nou“, străduindu-se a-și elimina presupușii concurenți. Drept care găsim în retorica lor acuzații neconținute la adresa celor ce cutează a minimaliza „comanda socială“, „conștiința militantă“. Eugen Jebeleanu, bunăoară, perorează

cominatoriu, aidoma unui activist: „O cumplită sete de nemurire bîntuie pe unii poeți. Ei vor «să rămînă» - oricum, dar «să rămînă»... Setea aceasta de nemurire începe cam de acolo de unde poetul se apucă să strîmbe din nas la «ocasional», comandă socială, operativitate - adică de acolo de unde contactul cu viața prozaică s-a rupt... Dornici de nemurire, acest soi de poeți își asigură totuși, mai totdeauna, cîte un alibi, punînd de obicei la coada lucrării cu temă atemporală o mică imagine, un cuvîntel, pasă-mi-te «politic», «actual». E un joc de care și cel mai neavizat cititor ride. Impostura și apolitismul își arată urechile“. Funesta „puritate ideologică“, altfel spus „asimilarea justă a învățaturii marxist-leniniste“ și aplicarea stringentă a „liniei partidului clasei muncitoare“, îi determina pe fanatizații „poeți noi“ a combate cu înverșunare orice „abatere“, orice formă de „evazionism“. Ei ajung a se manifesta ca un fel de paznici ai „mareței învățături“, emulînd cu cenzura. Cu voioșie, se denunță unii pe alții. Maria Banuș își pune „o întrebare mult mai cuprinzătoare și mai importantă pentru dezvoltarea poeziei noastre: de ce mai apar unele poezii apolitice“. Telul ce-o animă pe autoarea *Țării fetelor* este formulat cu grandioasă simplitate iacobin-bolșevică: „Cum să facem ca să eliminăm ceea ce-i putred, uscat, străin de viață, în versurile noastre? Cum să trăim, cum să muncim, cum să învățăm, cum să gîndim, pentru ca poezia noastră să fie mereu, așa cum dorește Mihai Dragomir și cum dorim cu toții, «expresie a maselor», expresie a omului înaintat al vremurilor noastre“. Cauzele „rămînerii în urmă“ sînt indicate astfel pentru toți cei ce au urechi (politice) de auzit și ochi (polițienești) să vadă: „Atmosfera literară nu e cu desăvîrșire curățită de miasmele literaturii burgheze. Nici boema din viață cu toate corolarele ei, nici formalismul din creație, cu toate corolarele lui, nu au fost încă pe veci și adînc îngropate“. Nu mai puțin sugestive ni se revelă propozițiile Ninei Cassian, poetă care, ne amintim, suferea pentru că se considera a fi, conform propriilor mărturisiri, „rău iubită“ de partidul ingrat, ce ar fi recunoscut ca „regine“ ale poeziei lui doar pe Maria Banuș și pe Veronica Porumbacu. Într-o epistolă adresată „unui coleg de poezie“, apărută în aceeași *Gazetă literară*, d-sa optează pentru discuțiile tovarășești, critice și autocritice, cît mai principiale cu putință, care, ele singure, sînt în măsură a elimina insuficiențele creației. Rețeta e, așadar, „prelucrarea“ parținică, aplicabilă într-o atmosferă de „ședință“. Mixtura de bune intenții (estetico-umanitaristo-erotice) și de producție literară birocratizată are o savoare aparte: „am citit nu de mult o poezie a ta care m-a dezamăgit profund... Ne-am întîlnit la ședință, te-am întrebat cum îți merge, mi-ai spus că te simți bine - între noi s-a încetățenit un armistițiu tacit și apăsător: nu-ți semnalez lipsurile tale, nu mi le semnalezi pe-ale mele... Ar fi trebuit să viu la tine, să-ți explic o dată și încă o dată și ori de cîte ori ar fi fost nevoie, că ești pe un drum greșit, că mă lupt cu tine - și dacă n-aș fi reușit să te

ANA SELEJAN

LITERATURA ÎN TOTALITARISM

(ANUL 1954)

Ana Selejan, *Literatura în totalitarism* (anul 1954), Fundația culturală Fronde, Sibiu, 1996, 336 pag., preț neprecizat.

clintesc cît de cît de pe soclul tău imaginar, să iau cuvîntul în ședințe, prin presă“. Deci un soi de idilă vigilentă, de senzualitate dezinfectată, purtînd ștampila cabinetului de agitație și propagandă, într-o vreme în care „intimismul“ era socotit o gravă erezie. Dacă ni se permite să dezvoltăm gluma: un text sexy, *à la* 1954!

Încă mai „prîncipial“, mereu fremătătorul, precum un plop ideologic, Ov. S. Crohmălniceanu (bine ar fi ca desanțistii să se aplece nițel asupra trecutului d-sale, de altminteri, de notorietate!), reușește în așa chip a-și întoarce din condei analizele critice, încît ele să semene, pînă la indistinție, cu niscaiva conspecte de la învățămîntul politic: „nuvela de Silviu Podină (*Mlaștina*) se caracterizează chiar prin căutarea laturii tragice a unor asemenea conflicte... Se face sensibilă astfel ideea cuprinsă în titlu. Există o logică implacabilă a luptei de clasă; ea nu admite poziții împăciuitoare și cel care pășește pe terenul lunecos al compromisurilor se afundă pe nesimțite, mai devreme sau mai tîrziu, în mlaștina necinstei și trădării. (...) Ca și la Ilie Barbu, eroul lui Marin Preda, ura de clasă (...) ia la Simeon Podaru o formă tipică pentru foarte mulți țărani încă nedeplin ridicați la o conștiință politică“. Tot Ov. S. Crohmălniceanu își reamintește că „lumina vine de la răsărit“, salutînd, slugarnic, de la tribuna unei mari adunări scriitoricești, al doilea Congres al scriitorilor sovietici, „un eveniment cultural de o covîrșitoare însemnătate“. Aflăte, potrivit spuselor d-sale, „într-un contrast radical cu literatura decadentă contemporană, devenită o adevărată sevă a degenerescenței și abjecției umane“, operele scriitorilor sovietici ne-ar oferi „o lecție exemplară“, „prețioase învățăminte“, care ar forma „însăși temelia activității noastre“.

Date fiind cele de mai sus, nu ni se pare deloc naivă - așa cum ar fi, probabil, dispuși a o taxa unii exegeți, hai să-i numim, în cinstea gloriosului trecut, „evazionști“ - întrebarea pe care și-o pune Ana Selejan: „suntem în impas, dar cîteva certitudini avem: s-a scris enorm după 1948; cu adevărat a existat un larg front literar; dirijismul politic a fecundat multă literatură suficientă sieși, dar fără putere de supraviețuire. În limitele unei libertăți de creație minime, paradoxal, s-au înghesuit să publice atîția scriitori! De ce? E posibil să scrii, să-ți irosești imaginația, mintea, timpul, viața sub pecetea gratuității, nesincerității și deriziumii?“

Actualitatea culturală

Mesaj

Apreciatului actor Marin Moraru, prezență scenică plină de farmec, de peste 35 de ani, de la debutul său în rolul lui Guliță din *Chirița în provincie* în anul 1961, inspirând simpatie și energie tonică prin mijloace de o mare sobrietate și un rafinat simț al umorului, în numeroasele roluri pe care le-a creat la Teatrul de Comedie, la Bulandra, la Național ca și la „Ion

Creangă“, în spectacole care au înscris jaloane în istoria teatrului românesc contemporan, printre care *Troilus și Cresida* (Patrocle), *Capul de rățoi* (Bălălu), *Nepotul lui Rameau* (Diderot), *Leonce și Lena* (Regele Peter), *Romulus cel Mare* (Cezar Rupf), în comediile lui Caragiale ca și în *Harababura* lui Eugène Ionesco, în clasicul Cellalto ca și în Beckett (Estragon în *Așteptându-l pe Godot*), cucerind și publicul Teatrului Athanor din Germania cu un spectacol de Commedia dell'Arte, dar și cu *Golem*, așa cum cucerește publicul românesc când apare în filme, la televiziune sau în spectacole de divertisment, cu prilejul aniversării a 60 de ani, la 31 ianuarie, Uniunea Teatrală din România - UNITER îi urează sănătate, ani mulți și plini succese și aceeași prospețime spirituală spre bucuria publicului și a celor ce-l iubesc și-l apreciază.

La mulți ani, Marin Moraru!

UNITER

Premiile UAP - 1995

Nu e nici o greșeală: recent acordatele premii ale Uniunii Artiștilor Plastici sînt pentru creații și alte forme de activitate din anul 1995. În aceste condiții, se explică mai greu (dacă refuzăm explicația *prea simplă* care ne vine în minte!) de ce, printre *Prietenii Artelor* premiați în 1995, figurează Victor Ciorbea, prim-ministru. Dintre celelalte nume, reținem, pentru informarea cititorilor noștri, citeva. Barbu Brezianu, colaboratorul *României literare*, a primit Marele Premiu. Felicitări!

Un alt colaborator, de data aceasta permanent, autor al săptămânalei *Cronici plastice*, Pavel Șușară, a primit Premiul pentru Critică. Revista noastră își trage partea ei de...glorie. Premiul pentru Pictură a revenit lui Ștefan Pelmuș, iar cel pentru Sculptură lui Petru Alexandru Galai. O excepțională artistă, Doina Levinga, este laureata Premiului pentru Scenografie. Lui Ovidiu Boldură i-a fost decernat Premiul pentru Artă Religioasă-Restaurare. Așteptăm anul 1996. (R.I.)

În serviciul literaturii române

La Centrul Cultural Român din Paris, în cadrul unei festivități emoționante, a avut loc atribuirea titlului de membru de onoare al Uniunii Scriitorilor din România unor scriitori și traducători din spațiul francofon (Franța și Belgia) care au contribuit la propagarea și afirmarea literaturii române în lume. Este vorba de *George Fauchereau, Jean Poncet, Michel Camus, Charles Carrère, Gérard Bayo, Huguette de Broqueville, Dominique Daguet, André Doms, Marc Quaghebeur, Yves Broussard, Paola Bentz-Fauci, Jean Louis Courriol, Marilyn Le Nir, Alain Paruit, Hélène Lenz, Edgar Reichmann, Michel Wattremez*.

CALENDAR

20.II.1890 - s-a născut *Emanoil Ciomac* (m.1962)
20.II.1901 - s-a născut *Radu Cioculescu* (m. 1961)
20.II.1905 - s-a născut *Ziman Jozsef*
20.II.1908 - s-a născut *C.I. Siclovanu* (m.1953)
20.II.1911 - a murit *Theodor Cornil* (n.1874)
20.II.1924 - s-a născut *Radu Albala* (m.1994)
20.II.1924 - s-a născut *Eugen Barbu* (m.1993)
20.II.1927 - s-a născut *Mircea Malița*
20.II.1935 - s-a născut *Arhip Cibotaru*
20.II.1938 - s-a născut *Doina Ciurea*
20.II.1949 - s-a născut *Lucia Olaru-Nenăți*

20.II.1975 - a murit *Nicolae Baltag* (n. 1940)
21.II.1805 - s-a născut *Timotei Cipariu* (m.1887)
21.II.1865 - s-a născut *Anton Bacalbașa* (m.1899)
21.II.1887 - s-a născut *Claudia Millian* (m.1961)
21.II.1901 - s-a născut *Adelina-Laeria Cârdei* (m.1987)
21.II.1939 - s-a născut *George Timcu*
21.II.1943 - s-a născut *Luminița Petru*
22.II.1814 - s-a născut *Grigore Alexandrescu* (m.1885)
22.II.1903 - s-a născut *B.Jordan* (m.1962)

22.II.1903 - s-a născut *Tudor Mușatescu* (m. 1970)
22.II.1928 - s-a născut *Eduard Jurist*
22.II.1932 - s-a născut *Carol Roman*
23.II.1888 - s-a născut *Mihail Săulescu* (m.1916)
23.II.1892 - s-a născut *Tudor Măinescu* (m.1977)
23.II.1912 - s-a născut *Romulus Vulcănescu*
23.II.1923 - s-a născut *Eta Boeriu* (m. 1984)
23.II.1937 - s-a născut *Mihail Ion Cibotaru*
23.II.1943 - s-a născut *Anatol Gavrilov*
23.II.1950 - s-a născut *Haralambie Moraru*

23.II.1976 - a murit *Florin Iordăchescu* (1899)
24.II.1870 - s-a născut *Izabela Sadoveanu* (m.1941)
24.II.1913 - s-a născut *Stelian Păun* (m.1992)
24.II.1926 - s-a născut *Ovidiu Cotruș* (m.1977)
24.II.1927 - s-a născut *Valentin Berbecaru*
24.II.1930 - s-a născut *Haralambie Corbu*
24.II.1932 - s-a născut *Eugen Cizek*
24.II.1940 - s-a născut *Virgil Bulat*
24.II.1943 - s-a născut *Horia Bădescu*
25.II.1881 - a murit *Cezar Bolliac* (n.1813)

25.II.1896 - s-a născut *Iosif Cassian Matăsar* (m.1981)
25.II.1897 - s-a născut *N.I. Popa* (m.1982)
25.II.1901 - s-a născut *Al. Tudor Miu* (m.1961)
25.II.1925 - s-a născut *Eugenia Busuiocanu*
25.II.1928 - s-a născut *Benkö Samu*
25.II.1937 - s-a născut *Corneliu Buzinschi*
25.II.1939 - s-a născut *Virgil Duda*
25.II.1941 - s-a născut *Mihail Elin*
25.II.1948 - s-a născut *Irina Grigorescu*
25.II.1968 - a murit *Al. Duiliu Zamfirescu* (n.1892)

Goodbye to All That

Ne despărțim de Andrei Bantaș, anglist de excepție, profesor de excepție, om de excepție. Greu să te joci cu vorbele când cineva atât de prețuit a trecut în neființă.

Îi datorăm lui Andrei Bantaș enorm de multe, de la extraordinarele lui dicționare, la traducerile din literatura engleză cât și din literatura română în englezește și în sfârșit la toate manualele, după care au învățat zeci și zeci de serii de elevi și studenți. Dacă ne gândim la tot ce a lucrat, ne dăm seama că avem de a face nu cu un om doar, ci cu o instituție.

Datorită traducătorului Bantaș au ajuns pe masa cititorului român Maugham, William Collins, Anne Bronte, Samuel Butler, Cronin, Thackeray și atâția alții. Tot datorită lui există azi versiuni remarcabile în engleză ale poemelor lui Eminescu și Argezi, traduceri din eseistii contemporani și un minunat volum de balade populare.

L-am văzut prima oară când dădeam concurs de admitere la engleză. Era chiar proba de engleză. Ne păzeau câțiva profesori necunoscuți, iar la un moment dat a intrat pe ușă un bărbat înalt, cu barbă și o figură destinsă - în contrast cu figurile noastre preocupate de așteptarea subiectelor - și brusc sala s-a umplut de un hohot general de râs. Intrase Andrei Bantaș, însoțit de nelipsitele lui glume. Avea o privire care emana simțul umorului în valuri și erau rare momentele când nu zâmbea măcar.

În primul an a avut cu grupa mea seminar de fonetică. Profesorul Bantaș era o prezență atât de caldă și apropiată încât catedra devenea inutilă. Țin minte și acum listele de personaje mitologice, plante, animale, pe care ne puneau să le facem și să le memorăm. Am învățat enorm de la el, toate pronun-

țiile neobișnuite, o mulțime de cuvinte pe care și acum tot de la el le știu. Avea darul de a se face respectat de studenți fără să aibă nevoie de distanță. Era o fire caldă, cu vocație de dascăl, fiindcă știa, mai bine decât orice, să împartă cu studenții tot ce adunase. Nu cred că am mai avut în tot restul anilor un seminar sau un examen atât de relaxat și în același timp atât de exigent. Andrei Bantaș îmbina cu măiestrie cunoștințele de engleză cu dragostea pentru învățacei. Traia sub semnul unei mari generozități intelectuale, avea o inteligență profund pătrunsă de căldura afecțiunii.

A venit apoi vremea să fim colegi. Și în cele din urmă îmi amintesc momentul conferinței Joyce de la Fundația Culturală Română, din iunie 1996, când, total nepregătită - nu aflasem ce se întâmpla cu el - am auzit lîn-

gă mine, „Sărut mâna, Livia“, m-am întors și mi-a înghețat sângele în vine fiindcă i-am recunoscut ochii, aceiași ochi calzi și puși pe glume de acum treizeci de ani. Numai ochii mai rămăseseră. Ca o epifanie de Joyce, ochii aceștia vor călăuzi toată viața lor pe mulți studenți și foști studenți, ca un model de existență intelectuală și afectivă, ironică și gravă.

Anglistul Bantaș, traducătorul Bantaș și mai ales profesorul Bantaș au făcut școală. Îi datorăm formația noastră de angliști, dar cei care l-au cunoscut îi datorează infinit mai mult: e vorba de o aură de suflet. Îmi vine în minte Robert Graves cu vorbele lui de adio, *Goodbye to All That*, dar Andrei Bantaș nu le mai poate rosti, și nici nu e nevoie, fiindcă cine dintre noi l-ar putea uita?

Livia Vianu

DIAGONALE

de Monica
Lovinescu

Arhivele mărturisesc

UNA din marile edituri pariziene, Seuil, și-a deschis o colecție „Arhivele comunismului” având programatic ambiția de a reșcrie istoria comunismului după arhivele în sfârșit deschise cercetării.

Cei doi istorici ce dirijează colecția, Stéphane Courtois și Nicolas Werth își justifică această ambiție arătând că accesul la arhivele comunismului constituie un eveniment fără seamăn. În introducerea pe care o semnează la cartea lui Karel Bartošek, *Les aveux des archives*, el arată de ce „evenimentul” este „total inedit” reprezentând „o adevărată revoluție documentară”. Numai în arhivele sovietice sute de milioane de pagini așteaptă să fie cercetate. Această cantitate incredibilă se explică prin structura însăși a regimului comunist.

Încă din 1917, Lenin întemeiază bolșevismul pe *conspirație* (e termenul cel mai frecvent în discursul lui), pe *secret*. Tot sistemul funcționând de atunci și până la implozia finală, după legile secretului, istoricii nu se puteau folosi decât de versiunea oficială, propagandistică impusă de Putere. Societatea sovietică a fost și una a *raportului* („o civilizație a raportului”, cum o definesc cei doi istorici). Cea mai mică mișcare, deplasare, executare a poruncii, presupunea o pagină-două-trei de arhivă, stenografia oricărei ședințe se cerea și ea transcrisă și incuiată în sertarul dosarelor „strict secrete”.

Într-adevăr, niciodată istoricii nu s-au aflat în fața unei asemenea cantități de informații. Decenii nu vor fi de ajuns cercetătorilor pentru a le parcurge. Nu

numai istoria comunismului depinde de ele ci și istoria pur și simplu a secolului XX. Bernard Guetta, gazetar de renume, specializat în problemele comunismului, avea dreptate să scrie într-o cronică despre cartea lui Bartošek: „Fără luarea cu asalt a Palatului de Iarnă n-ar fi existat nazismul, nici gând de China Populară, sau de Yalta, de război rece și de competiție între Est și Vest. Din 1917 până în 1989, absolut totul se poate reduce la comunism, la acest straniu și neașteptat mesianism care a pus în mișcare milioane de oameni pentru a zdrobi alte - și mai multe - milioane”.

În primul rând arhivele trebuie deci deschise acolo unde nu sunt încă, deoarece prelungirea „secretului” cu încă 40 de ani ca în România corespunde cu o neantizare a trecutului. În privința aceasta, exemplul occidental nu este relevant. Statele democratice au o cantitate limitată de „secrete”, informația circula liber; Istoricii din aceste țări își pot îngădui să aștepte câțiva ani pentru o precizare sau alta. La noi însă, unde totul a fost dosit, unde viețile ne deveniseră piese de arhivă, este de o necesitate vitală ca fiecare individ să aibă acces la propriul său dosar, iar istoricii direct la arhivele Statului ca și la cele ale decedatului Partid și fostei Securități. Arhivele să nu fie date cu picătura, cu învoire de „sus”, fără numele informatorului, anchetatorului, călăului. Liberul acces al istoricului la toate dosarele se cere asigurat. El să aleagă, El să ceară, El să-și aducă aminte. Într-adevăr, pentru ca „arhivele să mărturisească” precum în cartea lui Bartošek, e bine ca

primii istorici ce le deschid să fie ei înșiși martori. Știind să descifreze procesele verbale de anchetă și să vadă îndărătul cuvintelor pumnul, cizma, porunca, schingiuirea fizică și psihică, nopțile nedormite, lanțul ce-l trage pe anchetat spre acel tărâm unde Minciuna domnește fără tăgadă. Studiind diferitele tipuri de „mărturisiri” astfel obținute, Bartošek amintește că Annie Kriegel (cea mai competentă dintre istoricii Partidului comunist francez tocmai pentru că a fost, în tinerețe, cea mai fanatică) își îndemna colegii și discipolii să consacre studii și refuzului de a mărturisi, „le non-aveu”. Printre comuniștii de vază implicați în marile procese ale Estului, singurul care a refuzat să-și recunoască o culpabilitate imaginară a fost Lucrețiu Pătrășcanu. Cât timp nu se găsesec istorici români care să studieze această excepție majoră, n-avem voie să ne plângem că străinii nu țin seama de ea.

Dacă martorii au fost direct implicați și în rezistența la opresiune ca Bartošek în Cehia, sau Bukovski în Rusia, analiza istorică nu mai poate să-și mențină rigoarea, răceala, planul, precizia. Când Bukovski lucrează în arhivele Comitetului Central, cartea pe care ne-o oferă, *Jugement à Moscou*, este o involburare, un tumult, o improșcare cu documente, idei, țipete. Când „arhivele mărturisează”, Bartošek nici nu mimează detașarea savantului. Cartea lui e barocă, iar autorul se include în narațiune, denuindându-se singur „Istoricul”. El cumulează într-un singur volum cele mai opuse dintre ziceri: documentul brut, (fotocopiile ne stau la dispoziție în

anexe), alături de interviul cu un condamnat în procesele anilor '50 care-și descrie celula ca pe lăcașul predestinat al descompunerii. O pagină antologic de sinistră este aceea în care deținutul se bucură, în singurătatea ucigătoare a celulei sale, de tovărășia a 27 de muște invitate din senin ce-l înțepă de cum se lungește în pat. Pierduse simțul spațiului și timpului, muștele îl salvează reînnoind, fie și prin piscuri, contactul cu realul. Unul dintre comentatorii lui Bartošek a scris că Praga este ea însăși personaj în carte și că barochismul stilului vine din cel arhitectonic. Nu ni se pare evident, proza lui Bartošek n-are ceea ce se cheamă stil. Dacă o Pragă este prezentă și respiră printre rânduri este aceea a Marei Frici, a Represiunii, a Teroarei.

Istoricul de azi, încă martor, e bine să aibă cel dintâi acces la dosare pentru a scrie, pe fiecare filă, subtextul fără de care istoricii viitorului riscă să nu mai descifreze ceea ce s-a întâmplat cu oamenii veacului XX. Un veac în care „mărturisirea” a devenit sinonimă cu „deșănțarea minciunii”. Thierry Maulnier scria în momentul procesului intentat cardinalului Mindszenty la Budapesta: În fața unui tribunal de democrație populară, Antigona ea însăși ar fi mărturisit că a mințit. Antigona nu mai are acum dreptul să fie Antigona.

Un atare drept poate fi - și trebuie - recucerit prin deschiderea, într-un cadru legal, a arhivelor.

Seducție târzie

- E prea târziu acum chiar numai pentru a mai vorbi de iubire. Eu sunt o babă scheletică, iar tu nici măcar satir nu ești.

- Și totuși întreaga memorie ne stă la-ndemână. Adu-ți aminte de zilele acelea din primăvară, când totul înflorea, iar trupul tău era ca o floare. Treceam prin fața unei grădini, în care o tufă de merișor tocmai izbucnise în flăcările-i pale. Ai întins mâna spre ea și ai spus: „Aceasta sunt eu”.

- Erai într-adevăr tu. Trup tânăr, fecioară în mantia ceea de flăcări. Ochii tăi străluceau cu blândețe și plini de un înțeles care-mi scăpa. Nu te-am întrebat nimic și nu ți-am cerut nimic. Îmi era parcă teamă de tine.

- Și eu tremuram ca de friguri, deși o briză caldă îmi înfioa rochia ușoară și mi se strecura în sânul pe care încă nu mi-l atinsese nici un bărbat. Îmi era frică de tine și abia dacă te puteam privi. Ca să prind curaj am băut dintr-o tinctură de cafea, preparată de o soră a mea, călugăriță. Ai sorbit tot flaconul.

- A fost suficient doar să amintesc o scenă care poate să nici nu fi avut loc, pentru ca tu să devii lacrimoasă ca o vițea în călduri. Îți ascunzi gâtul cu palmele, ca să nu-ți vad zăbăriturile, pungile. Ar trebui să-ți faci un *lift-up*.

- Ai dreptate, mă gândesc de mult la un *lifting*. Este o operație ușoară, deși nu știu cât costă și unde mi-aș putea-o face. Pe de altă parte, la ce mi-ar folosi? De mult nu mă mai interesează cum arăt, și bănuiesc că am un cancer pulmonar. Nu melodramatizez și nu-mi este teamă de nimic, cu atât mai puțin de ridiculele tale tentative, oricum neputincioase. Poate ar fi mai bine să întrerupem conversația noastră aici.

- Țin mult să continuăm convorbirea aceasta, al cărei scop mărturisit este acela de a te seduce. Declar că te doresc din toate punctele de vedere și că te pot poseda în toate sensurile acestui cuvânt.

- Deși mă faci cu adevărat să râd, nu voi refuza să

vorbesc cu tine. Dar spune-mi, de ce atâția zeci de ani, în care eu m-am măritat și am fost fidelă soțului meu, cu care am avut doi copii, de multă vreme adulți, apoi, în toată discreția, am cultivat un număr rezonabil de amanți, de ce dar în toți acești ani, o viață adică, nu mi-ai declarat iubirea sau măcar dorința ta?

- Ai știut dintotdeauna ce simt pentru tine. Mi te-ai ferit din cale, din teamă și lașitate. Te-ai măritat cu prietenul meu cel mai bun, pe care nu l-ai iubit niciodată. Ți-a folosit doar ca înlocuitor.

- Cred că exagerezi. (Îți recunosc stilul, M.U.) În realitate am avut o viață împlinită, spre deosebire de tine. Tu ești un deșert, planeta stearpă numită Saturn. Spații de gheață și de nimic. Ai lăsat numai deșert de gheață, paragini, dezolare.

- „În Codrii Dezolării...”

- Și cu toate acestea, acum, când suntem niște ruine, tu vrei să mă seduci.

- Este adevărat că asta fac. Și vreau să reușesc.

- La ce ți-ar folosi? Nu vezi cât de ridiculi suntem? Nu ți-e jenă?

- Și totuși mă gândesc la acel tufiș de merișor înflorit. A dispărut de mult. Grădina aceea nu mai există. E un *market* acolo.

- Acel tufiș de merișor continuă să existe. Deși nu în lumea aceasta.

- Încerci să folosești vechiul nostru limbaj „transcendental”. Nu mă voi lăsa prins în această capcană.

- Și cu toate acestea tu ești acela care vrei să mă seduci. Deci tu continui.

- Voi continua și atunci când nu voi mai fi în lumea aceasta. De aceea îți cer să-mi cedezi chiar acum, în toate privințele.

- Domnule, dumneata devii cam obraznic. Sunt o doamnă în vârstă, care nu permite astfel de afronturi. E rușinos ceea ce faci.

- Mă gândesc adeseori, și de multă vreme la felul cum funcționează spiritul și trupul tău. Îmi reprezintă foarte bine glandele tale salivare, toată dantura, probabil în întregime falsă, lucrările chinuitoare la dentist. Te văd agonizând, într-o mizerie biologică admisibilă,

cu perfuziile respective. Și cu toate acestea, te rog să-mi cedezi, din toate punctele de vedere.

- Mă plictisești. Și eventualii cititori ai acestui text se vor plictisi. Ce vrei?

- Nu știi?

- Firește că știu. Tu vrei să fii incinerată. De frica viermilor. Ce dorești să fac cu cenușa ta?

- O mică urnă de inox, probabil în dormitor. O vei avea.

- Și totuși repet dorința mea de a te avea.

- Nu-ți dai seama că ar fi un proces organic ca oricare altele, ca salivă sau mastică. Și unul și altul am repetat de mii de ori acest act. Fiecare cu altcineva.

- Și încă o dată, îți cer sufletul, cenușa, precum și tot ce a mai rămas din tine.

- Insistența ta mă cucerește. Ai putea să-mi spui dacă doar furnicația e ceea ce te interesează?

- Am furnicat, la fel ca tine și ca toți oamenii, în toate chipurile. Acum acest lucru nu mă mai interesează.

- Atunci, ce vrei?

- Nu știu.

- Poate ai vrea ca în urna aceea de cenușă (poate fi foarte bine urna cu cenușa ta) să fie un fir din cenușa mea, amestecată cu a ta. Ține cont că nici dormitorul meu, nici al tău, nu vor dura o veșnicie. Până la urmă cele două urne, oricât de dur ar fi metalul din care au fost făcute, se vor amesteca în praful cosmic, se vor rătăci în vastele nebuloase, gravitând în jurul unor astre arzătoare, durând la infinit.

- Și totuși, insist...

- Adică dorești să persisti, și din cauza asta ai nevoie de mine.

- Probabilitatea ca două fire din cenușa noastră să se reintâlnească e nulă. De aceea îți spun: aici și acum.

- Niciodată nu îți voi spune ce gândea micul tufiș de merișor înflorit. Nu vei ști, nu vei afla, iubitul meu.

Mihai Ursachi

Mynheer

amar a se citi la fiecare Pesah,
în lux, calm și voluptatea de-a fi

Singurătatea celor patru scînduri
din palma plesnită peste obraz,
lacrima de dimineață
asmuțită împotriva părăsirii de sine
și pantoful clownului din creier,
- astfel își începea fiecare sărbătoare
prietenul meu, Mynheer.
Se spune că în vechime
ierburi amare l-ar fi salvat
pe cînd cort îi era propria piele
iar oțetul din lut sta să ardă
măruntaiele despicate din psalmi.
Om bun, prietenul meu, Mynheer...
Alungat într-o zi departe de casă
Și-a spus că, de fapt, a rătăcit mai mereu
și iar și-a înălțat cortul în propria piele,
iar a pus la uscat ierburi amare
pentru o altă alungare,
pentru o altă palmă,
prietenul meu, Mynheer.
Acum el locuiește din sine în sine,
sparge lemne pentru o iarnă mai lungă
și nu pentru a se încălzi.
E obiceiul acestui ciudat teritoriu al sinelui
să se-ngrijească de niciodată ultimul drum,
să venereze măslinul
și căprosul său pergament.

Doar uneori și în noapte
își pipăie oboseala crescută
dar nu stă să-i plîngă cocoașa.

Zîmbește adînc și cu seninătate în barba-i,
înghite și scrie,

prietenul meu, Mynheer...

Embargou

Mai spre sfîrșitul vieții
de unde să începi să țezi din nou
jocuri fără plasă
sub cupola bordeiului sud-dunărean!?
Unii te ceartă
și-ți spun că trebuie să inventezi
și pe lumea cealaltă,
alții îți aprind surîzători lumînarea
și întepenesc lîngă tine
aidoma stîncioaselor babe siciliene.
O plictiseală vecină cu moartea
tot cercul acesta neputincios,
agitația în jurul propriei cozi
și patriarhala isterie a lui Hagi Tudose
care stă să pocnească în buboiul secret.
O hămeseală de zile mari
la care pînă și corbii se holbează buimaci
și uită să se mai năpustească
asupra cadavrelor plutitoare și vraiste
peste Balcani.

Mariana MARIN

Beretta

Era simplu,
era seară
era octombrie, Beretta, mon amour.
Nici nu ți-ai dat seama
cum devin dintr-o cîrțită hăituită
prin galerii de tot felul
(vai, unde fugise singurateca euglena viridis

despre care atît am visat!)
o astrologie plină de miere
și fără regret.
Era seară.
Eram diafană.
Chimică.
Iarbă de foc.
Vomitam.
Pe cînd aburos printre zodii
era atît de octombrie
și atît de seară,
Beretta, mon amour...

Era.

Nastratinul colectiv

Baba sinistră și alcoolică
pe care atît mi-ai prezis-o
într-un tarot jerpelit de Marseille
nu am ajuns.
Doar fierea urcă-ncet pe oglinzi.
Între timp, curva cartierului
îmi face semne deochiate (dar pline de miez!)

Mă întreb de unde mai are atîta inimă-n ea.
I-aș propune oricînd să schimbăm rolurile,
să huzurească ea aici,
în acest teritoriu încremenit în fleșcăială
(dar glorios!)
să cobor eu dincolo și-n abis
hop! hop! și cu sarea pe coadă...

Dar cine să mai aibe azi, Doamne, inimă
pentru o atît de perfectă cădere a măștii
în mască?

Crește fierea.
Se adună-n ea însăși.
Ne adapă.
O scuiăm.
Nastratinul colectiv suspină.

Încremenește în fleșcăială.

Vampirul vegetarian

Uitase să se mai joace.
Își molfăia egoismul cu grijă,
să nu-i scape vreo firimitură,
vreo umbră.
Sta chircit în albeața ochiului
și nu visa decît la următorul imperiu de
noapte.

**CERSETORUL
DE CAFEA**

de Emil
Brumaru

Despre ce mai știi motanii

La torcofon, etern, Pestilă

- 1 Noi știm că există fîntîni
Cu buze umflate și moi.

Și-n perii păianjeni bătrîni,
Și-un hău nesfîrșit în butoi,
Și bile de apă ce vor
Pe-ascuns să ne intre-n urechi,
Mereu ne-ațin calea, în zori,
Melci putrezi și rîme străvechi,
Și-n uși ne așteaptă țîțîni
Și sticle-ascuțite-n gunoi.

Noi știm că există fîntîni
Cu buze umflate și moi.
- 2 Noi știm să cîntăm la pilaf
Perdele cu murmurul blînd.

Oh, viețile noastre, din praf,
Tresar uneori surîzînd
Cînd trece pîf-paf-ul seral
Alene prin timpul viran.
„Noi nu vrem să fim geniali“
Ci veșnic să spunem: *Miarlaaaam!*,
Dormind fericiți sub cearceaf
Și fără să scriem un rînd.

Noi știm să cîntăm la pilaf
Perdele cu murmurul blînd.
- 3 Noi știm, într-o carte, un burg
Cu îngerî dedați la posmagi

Prin care fiacrele curg
Purtîndu-i ca-n flaute largi,
Feriți de amiezile tari,
Și-n suflet suavi purtători
De fluturi și lapte de var,
Și-alături de dînșii cu flori
Ce-i sug, pofticioase,-n amurg
Încît sînt mereu tot mai vagi.

Noi știm, într-o carte, un burg
Cu îngerî dedați la posmagi.

Pînă și ghetuța lui de play-boy
detecta ascuțit dinamita
(Fii cu smoala-n patru, Satană!)
care-mpînzește normalul, firescul
și ceaiul din plante subțire.
Ce-i drept, nici nu mai avea jucării.
Își demitizase secundă după secundă,
credea doar în falca necesității imediate
și a varietăților de mătrăgună
dimineața, la prînz și la cină.

Trăia fără nici o bătaie de inimă.
Uitase să se mai joace.

Învățase să reușească.

Zmeura

Aidoma unei cutii goale de conservă
rîvnești alunecarea în gunoiul de la etajul 5
sau o zmeură din Edenul pierdut.
Numai că o cutie goală de conservă
rămîne o cutie goală de conservă.
Ți-ai putea-o plimba ușurel
pe zmeura venelor tale slabe.
I-ai putea povesti
despre cum îți începi de la o vreme
noaptea cu acest vis.
Cum și azi te îmbată
parfumul Edenului ipocrit
în care te-ai risipit atît amar de vreme.
Cum sedativul tău zilnic
rămîne dorința de a sfîrși
cît mai repede,
cît mai curat,
fără nici un fel de urmă
care să mai aducă vreodată aminte de tine
decît zmeura.

„Pann, finul Pepelei, cel isteț ca un proverb“

TOTUL e obscur și controversabil în legătură cu originea și începuturile lui Anton Pann. Ca an al nașterii se oscilează între 1796 și 1797. Iar cît privește originea sa, aici poarta tuturor interpretărilor e vraște deschisă. Se știe cu certitudine că s-a născut la Sliven, orașel din Bulgaria. Unii afirmă că ar fi fost bulgar, cu ceva amestec sîrbesc și, poate, turcesc. Dar Călinescu propunea și ipoteza, care nu e de ignorat, că ar fi fost, de fapt, cuțovlah din sudul Dunării, așa explicîndu-se buna cunoaștere a limbii române. Oricum, numele său original a fost Antonie Pantoleon Petroveanu, devenit, mai tîrziu, prin abreviere, Anton Pann. De mic copil a pribegit prin zonele de la nordul Dunării. Mai întîi, cu mama sa, o vreme la Chișinău. E probabil că în 1812 se stabilește, tot cu mama sa, la București, devenind - avea glas frumos - cîntăreț la Biserica Sfinților și parcliser la Biserica Olari. Învăță, acum, doi ani la o școală de psaltichie, ținută de cineva care avea și o tipografie, deprinzînd bine acest meșteșug. E incert dacă a fost elev la Școala Sfinților Sava. Dar sînt informații că, în 1832, la 36 de ani, ar fi fost înscris, la clasa IV-a de franceză. Ca mulți locuitori ai Bucureștiului, fuge, în 1821, la Brașov găsindu-și ocupație, ca psalt, la biserica Sf. Nicolae din Schei, cunoscîndu-l pe Ioan Barac. În 1826-1828 e profesor de muzică la o școală din Rîmnice-Vâlcea. Fire aventuroasă și nestatornică, răpește nepoata unei călugărițe dintr-o minăstire și se aciu-ează, din nou, la Brașov, unde își reia funcțiunile de psalt la biserica din Schei și reia legăturile cu Ion Barac. Va fi prima sa căsătorie. Va mai avea două, din care au rezultat doi copii, o fată și un băiat, e profesor de muzică și cîntăreț în biserici. În sfîrșit, în 1843 izbutește să devină proprietar de tipografie, preluînd atelierul celui la care învățase meșteșugul culegerii și tipăririi. Tipărește cărți bisericești - mai ales de muzică liturgică - dar și, multe, laice. Bate orașele țării și minăstirile (din Muntenia și Moldova) în căutare de prenumerați pentru tipăriturile sale și, chiar, prin iarmaroace pentru plasarea cărțuliilor. Într-o astfel de călătorie prin Oltenia, se îmbolnăvește de tifos și moare, la 2 noiembrie 1854, la numai 58 de ani.

Trîind mai toată viața în lumea psaltilor și protopsaltilor și cunoscîndu-le bine obiceiurile și nevoile, a început prin a lucra, ca tipograf, la transformarea în românește (nu numai pentru partea melodică dar și a textelor) a cîntărilor liturgice. Aceasta va constitui partea cea mai substanțială a

activității sale de editor și prelucrător. Apoi a abordat și, să-i spunem, literatura (textele) laică(e), ca o expresie a nevoii de lectură și ascultare a mediilor mărunte urbane din epocă. S-a adaptat bine gusturilor mahalalei și ale celor de mică cultură, tipărind calendare. Aici și în altele, ca bun versificator și cu limbuție neînfrînată, a amestecat prelucrări de tot felul cu texte de el compuse. Multe dintre acestea din urmă erau versificări ale avatarurilor sale sentimentale (de care n-a dus lipsă) și a necazurilor de toată ziua. De la prelucrări a trecut, curajos și cu bune rezultate, la creații originale. Așa e cartea din 1831 *Poezii deosebite sau cîntece de lume*, un inextricabil amalgam de folclor urban bine ales și piese originale. Și tot așa cartea din 1832 *Îndreptătorul bețivilor*, mult apropiată de cele șase broșuri din 1851-1852 *Spitalul amorului*. Lucru deloc ciudat pentru acea vreme, în care nu prea era fixată ideea paternității literare, în această din urmă scriere, aflăm, pe lingă folclor urban, texte dintr-o antologie lirică transilvană cuprinzînd poezii de Ion Heliade-Rădulescu, Cârlova, Conachi, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, Aricescu, C. A. Rosetti, Gh. Sion, laolaltă cu creații lirice proprii și cele ale elevilor săi. Apoi a editat, după o masivă prelucrare, mai vechi texte de cărți populare (circulînd încă, atunci, sub formă de manuscrise, sau sub aceea de rostire orală) precum *Înțeleptul Archir cu nepotul său Anadama* (1850) sau *Năzdrăveniile lui Nastratin Hoge* (1853). Nu a ocolit nici epica, știind bine să fabuleze (*Fabule și istorioare*), anunțîndu-l pe scriitorul Anton Pann. Ia motive livrești sau populare și le supune inteligenței prelucrări, pentru care avea har deosebit. Nu numai, trebuie spus, le prelucra, dar le și amplifică prin darul invenției sale epice sau plasarea unor evenimente de aiurea în spațiu local. Așa e *O șezătoare la țară* sau povestea lui Moș Albu, inclusă de dl. prof. Iancu Fischer, mai vechi editor al lui Pann, în volumul publicat la Editura Minerva, în colecția „Biblioteca pentru toți”, pentru a omagia, cum se cuvine, bicentenarul nașterii scriitorului.

ACEASTĂ scriere, din 1851-1852, are înfățișarea unui conglomerat de creație populară (snoave, istorioare, proverbe, ghicitori, strigături, cîntece) asamblate, cu talent, într-o canava epică, alcătuită din călătoriile lui moș Albu și multele sale pătânii. E, aici, limpede influența poveștilor orientale dar și înrudirea cu tradiția literaturii

noastre populare. Moș Albu, călător, cade într-un puț de unde e scos, miraculos, de săteni. După ce a dormit la adăpostul unui gard, nimerește în casa unui gospodar. Îl primește nevasta gospodaruului, acesta fiind dus în sat pentru bețivie. Reîntors acasă, nu se supără pe oaspetele nepoftit, nu-l prigonește, ci îi cere soției să-l ospăteze cu păsă, ad-hoc preparat. Cu chef fiind, gospodaruul își silește oaspetele să mănînce mai mult păsă decît poate îngurgita. Disperat, moș Albu aruncă păsă în sîn. Cum e silit de gazdă să joace, păsăul cade pe jos, făcîndu-l pe găzdaș să creadă că moș Albu se ușurează în casă. Supărat, îl trimite pe moș Albu în poiată. Cum necum, scapă și nimerește pe o claie de fin, la poalele căreia se drăgostește o pereche de amorezi. Cade peste ei și se lovește rău la nas. Amorezii fug și moș Albu găsește, jos, un pui fript și un clondir cu vin. Îl bea, aburindu-se bine. Un căruțaș, găsindu-l în drum, îl zvîrle în noroi, de unde îl salvează un sătean de bine. E dus de acesta acasă. Aici nimerește peste o șezătoare, unde se spun, cu ghiotura, ghicitori. Un bătrîn spune, neistovit, povești și iar ghicitori. Apar alți doi inși (arendășul și popa), apoi un militar cu un lautar și șezătoarea capătă proporții. Versurile schioapătă adesea, fiind, pentru ochiul de azi, imperfecte. Și, totuși, au fost și sînt gustate, atestînd contribuția auctorială a lui Anton Pann. („Ah lume! tirană, lume! Nu te numesc cu alt nume./ Decît roată-ți zic că ești;/ Căci cîți locuiesc în tine/ Și de dobîndesc vrîm bine/ Tu pe loc îi învîrtești.”) Și tot atestînd contribuția autorului e începutul poveștii, în care se istorisește că „Din București într-o toamnă plecînd pentru un drum lung,/ Seara pînă la Colintina abia putui să ajung./ Aici fiind hanuri multe, aș fi putut să rămii/ Și ca un drumaș pedestru în acea noapte să mii./ Dar să nu fac ca țiganu, carele...” Ghicitorile rostite la șezătoare sînt, firește, culegeri de folclor țărănesc și urban. ca și, parțial, poveștile bătrînelui Neagu, căruia „nu-mi prea place ghicitorile copilărești”, istorisînd „lucruri bătrînești”, pe care „știu bine c-o să le desleg tot eu”. Dar care, ca și ghicitorile, au fost trecute, cu scrierea întoarsă, răspunsul, dezlegat, de astă dată, nu de participanții la șezătoare, ci de bătrînul povestitor. Cînd apar și ultimii doi competitori, preotul îi zice arendașului: „Crezi că ai avut petreceri mai frumoase la oraș; Acolo sunt baluri, cluburi, e teatru, e picnic./ Sînt soarele și altele care nu știu cum le zic”. Dar e bucuros că „fetele noastre, ca de oameni muncitori,/ Astă-seară o să spunie la basme și ghicitori”. E, aici,

bine marcată, diferențierea, în spațiul discursului liric sau narativ, în funcție de instrucția, experiența și indeletnicirea naratorului. Iată, de pildă, răspunsul arendașului Iani la interpelarea preotului cu care venise la șezătoare: „Ei! ei părinte - el zice - chind am fost la București,/ Am ținut io un han mare la straza la Tirchilești;/ Aveam la el una crițma, una iar eu bacalii/ Și una bragazirie, ostoson trii pravalii; ..Chind vene baba de jurna cu fete, cu lautari./ Și cu flechei ipochimeni precupeți toți cu punzi mari,/ Ah! sa vezi te frumos baluri am făcut și am zucat”. Și adaugă că, de cînd a luat moșia în arendă, o tot duce în singurătate, de s-a saturat amarnic. De aceea e bucuros: „Acum omos bine-mi pare ca sfinția-ta a vrut/ S-ai venit aîți cu mine la fetele s-a ascult”. E limpede că gustul sigur al autorului a știut să diferențieze, prin ton și exprimare, discursul competitorilor. Într-un fel vorbește jupîn Iani, altfel preotul, altfel bătrînul țaran Neagu („știe povești prea frumoase, cum și basme, ghicitori”), și fetele tot țărance, altfel găzdașul lui moș Albu. Snoavele par azi căznite, neinteresante, poate fără duh și vlagă. Dar ele trebuie apreciate din perspectiva timpului și înțelese ca de receptorii vremii. Atunci erau, cu siguranță, mult gustate, devenind bune tipărituri de lectură și pentru povestit. Iar autorul e neobosit (cartea are două părți, existînd, deci, și o urmare la cea dintîi), știind să îmbine, cu meșteșug și har de versificator, dar și de creator de istorisiri în proză. Sigur, multe dintre ele sînt colectate din folclorul urban sau țărănesc. Dar și acestea sînt mai totdeauna prelucrate pentru că Anton Pann nu punea, la vremea lui, preț pe autenticitatea creației populare ci, vorba lui Alexandri, le „întocmea” cum îi era vorba și talentul. De aceea, graiul popular e mai peste tot împesărit cu cel cult, uneori cu note grotești dar, cum aprecia Călinescu, cu un efect cromatic demn de mare stimă. De aceea, totmai, opera lui Anton Pann a găsit, între războaie, mari admiratori, aproape cît cea mateină, Ion Barbu fiind unul dintre fanii prețuitori.

Ediția d-lui prof. Iancu Fischer - cum spuneam, editor încă din 1961 (împreună cu regretatul meu prieten Radu Albala) al lui Anton Pann - e foarte bună nu numai filologic dar și prin aparatul critic (pafață, tabel cronologic și note). E bine că, astfel, readucem în atenția publicului opera lui Anton Pann. O merită din plin.

„Nu știu altceva decât să citesc și să scriu“

(urmare din pag. 3)

- *Erudiția dv. mă face să mă gândesc la un om care a trăit în timpuri bune, într-o țară generoasă cu intelectualii ei. Dacă n-aș ști, nici nu mi-aș putea închipui că ați făcut ani grei de închisoare din motive politice, că ați avut parte de domiciliu obligatoriu ș.a.m.d. Cum poate cineva devenit erudit trăind o astfel de viață?*

- Nu numai timpurile „bune“, prospere sunt prielnice lecturii, studiului și reflecției. Toți anii aceia ai tinerețelor mele în care, izgonit împreună cu ai mei din casa familială, dat afară din Universitate, „epurat“ din Institutul de Lingvistică, umilit și obidit, îmi câștigam existența în mărunte posturi de „colaborator în acord“ la dicționarele bilingve, sau bibliotecar la Centrul de documentare medicală din București, dispuneam de aproape tot timpul (chiar și de acela petrecut în ocupațiile alimentare) pentru a-mi satisface nesfârșita poftă de a citi și scrie. Însuși faptul că eram scutit de multe din servituțiile la care se condamnau cei ce râvneau și accedau pe atunci la posturi și demnități, ambițioși care se jertfeau pe altarele Molohului comunist, îmi oferea răgazul prielnic muncii mele.

Erudiție? Iată un cuvânt care se asociază adeseori cu numele meu. Nu demult recunoșteam într-un fel de mărturisire că sunt un monstru. Un *monstrum eruditionis* (latina fiind, în acest caz, de rigoare, precum smoking-ul în anumite circumstanțe mondene). Am scris în acea confesiune publică de ce mă socoteam un adevărat monstru, prin nenumăratele scrieri îngurgitate, de ce totuși nu puteam fi socotit un asemenea monstru, prin inevitabilele limite și lacune ale erudiției mele, și de ce poate totuși nu sunt departe de o asemenea monstruozitate. E adevărat că știu multe nu din cărți, ci din alte surse. De pildă, tot sau aproape tot ce știu despre oameni, despre Om, știu nu din miile de tomuri citite, compulsate, adnotate, ci din închisoare. Adică din acei ani când n-am văzut nici-o literă, tipărită și singurele cuvinte scrise de mine erau doar pe cojile de săpun brun umezite ușor cu suflarea și apoi date cu praf alb DDT, în care scrijelam cu unghia sau cu câte o așchie nume de filosofi, regi, profeți biblici, titluri de opere, sau cuvinte franțuzești, germane, latine sau grecești, pentru ca să le învețe alții, sau ebraice, ca să le învâț eu. Prețioase mărunte tăblițe pentru care am fost mândru, în două rânduri - fiind surprins de caralii cu ele asupra mea -, să fac câte șapte zile de neagră. Eram mândru - naivă vanitate, Doamne iartă-mă! - să stau cu ghiulele la glezne, flămânzit, în întunericul „izolatorului“ pentru că scrijelisem, precum cei vechi pe tăblițe de argilă: Isaiia, Ieremia, Ezechiel... până la Ioil și Habacuc.

- *În multe dintre comentariile critice care vi se consacră, după ce vi se enumeră meritele, se face și remarcă, după mine, mai puțin măgulitoare, că tratați operele literare cu o simpatie nediferențiată, că nu le ierarhizați, că nu aveți, deci, suficient spirit critic. Cum comentați această opinie referitoare la scrisul dv.?*

- Criticii mei au observat ceva, dar n-au interpretat judicios ceea ce au observat. Dacă au zărit o anume inape-

tență a mea de a exercita ceea ce se numea pe vremuri o „critică judecătorească“ este pentru că în realitate n-am vrut să practic o asemenea critică, și de altfel n-am exercitat critica de dragul criticii. De fapt, în ciuda atâtor cărți, monografii, studii, texte felurite, articole scrise de mine pe teme „literare“, nu m-am socotit niciodată, nu m-am vrut niciodată propriu zis un critic literar. Nu reneg nimic din tot ce am scris. Dar n-am scris decât despre ce mi-a plăcut, despre ce socoteam că merită să fie analizat, interpretat, comentat. Non-valoarea mi-a repugnat și mai ales pseudo-valorile acelor ani. A scrie despre ele, chiar și negându-le nu m-a interesat. Repet, nu m-am vrut judecător. Am scris, desigur, foarte multe texte al căror *pre-text* era literar, cărți despre proza românească, monografii închinat lui Arghezi, Urmuz sau Philippide, ca să nu amintesc sutele de studii analitice și eseuri în jurul unor scriitori și opere aparținând literaturii universale, sau texte despre critica literară, am lansat într-o anume epocă o dispută referitor la „călinescianism“, i-am opus o linie a criticii maiore sciene, dar toate acestea și încă multe altele nu fac din mine un critic literar autentic. Discursul critic a fost pentru mine un subterfugiu. M-am refugiat în exercițiile literare pentru că îmi ofereau în anii de foarte relativă liberalizare, după ieșirea mea din pușcărie, o posibilitate de expresie. Căci, dacă era cu neputință să elaborezi și să publici un eseu filosofic sau un studiu teologic, dacă meditațiile pe asemenea teme trebuiau să rămână închise în sertar și comunicate doar în taină către unui prieten, cele pe motive literare erau (între anumite limite) publicabile. Or, eseul literar permite transmiterea unor idei, ce nu aparțin strict literaturii. Firește, încă de la *Euphorion*, primul meu volum publicat, câteva spirite mai agere au surprins subtextul lor. Obsesiile mele apăreau în anumite reflecții, în invocarea anumitor opere neliterare. Ce voiau să spună toți acei Augustin, Toma de Aquino, Heidegger, prezenți în paginile mele? Îmi amintesc că un Paul Georgescu decela în scrisul meu ca și în referințele sale, în stil ca și în aluzii, o subterană dominantă de ordin filosofic și religios. Cu ironia sa, mi se adresa numai cu: „monseniore“, „prelate“, „doctor al Bisericii“...

Și-apoi, pseudo-criticele mele îmi permiteau de asemenea să exercit un anume scris confesiv. Scriind despre alții, scriam de fapt despre mine. E adevărat că în anii comunismului era tot atât de imposibil să te expui într-o scriere confesivă, pe cât era de interzisă expresia unei gândiri libere. Dar, scriind, nu puteam și nici nu voiam să-mi interzic discursul direct, subiectiv, să-l sacrific în favoarea unei așa zise obiectivități critice. „De ce scrii despre alții?“ - mă întreba Noica. După ce a citit *Euphorion*, a recunoscut, folosind unul dintre jocurile sale prepoziționale: „este o scriere autobiografică; scrii nu despre, ci din...“. Mult mai târziu, la Paris, Cioran îmi va reproșa și el, după lectura unui text pe care-l scrisesem incitat de reflecțiile sale: „De ce scrii despre mine? Nu sunt deloc interesant. Scrie mai degrabă despre dumneata“. I-am răspuns: „Scriu pentru același motiv pentru care ai scris paginile adunate în *Exer-*

cițiile de admirație. Vorbind despre alții, alegem o cale mediată, indirectă a vorbirii despre noi înșine“.

- *Despre una din ultimele dv. cărți, Calea, adevărul și viața, nu m-am simțit în stare să scriu din cauză că tratează probleme religioase, iar mie îmi lipsește competența în domeniu. În ce împrejurări v-ați inițiat dv. în problemele de acest fel? A fost la mijloc o curiozitate intelectuală sau o necesitate sufletească mai profundă?*

- Dai dovadă, dragă prietene, de o adevărată umilință creștină sau cel puțin de o rară modestie, afirmând că-ți lipsește competența în cele ale credinței. Cine poate să se declare „competent“ în cele ce țin de situația noastră, muritori de rând, în fața lui Dumnezeu? A-ți aroga o asemenea „competență“ ar echivala cu o îngâmfare de-a dreptul luficiferică. Cunoștințe teologice? Cunoștințe din domeniul istoriei religiilor? Lecturi din scrierile Sfinților Părinți, din cele ale marilor mistici? Toate acestea nu-ți pot oferi decât o precară competență lumească prea lumească în cele sfinte. E adevărat că în paginile din cartea mea, *Calea, adevărul și viața*, am folosit reflecțiile de-o viață pe marginea multor asemenea scrieri, și înainte de toate, pe marginea scrierii scrierilor, adică a *Bibliiei*. Dar „meditațiile religioase“ - cum am subintitulat această carte - nu sunt prilejuate doar de asemenea experiențe intelectuale. Ca să folosesc expresia dumitale, ele nu sunt atât fructul explorărilor la care m-a condus o curiozitate intelectuală (care, desigur, nu-mi lipsește, și de aceea nu o reneg) cât aceea necesitate sufletească mai profundă, pe care o amintesc. Or, această „necesitate“ nu este o calitate a noastră, ea este mai degrabă un gol din noi umplut de Cu-totul-altul, de ceva ce nu putem percepe decât ca un dar sau - folosind un concept mai teologic - un har.

Mă întrebi cu privire la o inițiere de care m-aș fi învrednicit. Mărturisesc că nu mă simt un inițiat. În genere, căile inițiatice îmi sunt dubioase. Viața spirituală și - ca să folosesc un termen ce se folosește prea ușuratic, *à tort et à travers* - mistică, presupun, desigur, atunci când sunt privite din perspectiva noastră (și cum să le privim altfel) urmarea unor căi ce pot să prezinte analogii cu itinerariile inițiatice. Dar nu este nimic comun între mistică și doctrinele fume-goase sau practicele „inițiatice“ ale mistagogilor.

Să revin însă la „împrejurările“ la care faci aluzie. Într-adevăr, am cunoscut o seamă de circumstanțe favorabile excluderii unei vieți religioase. Părinții foarte credincioși (tatăl, în tradiția bătrânilor ardeleni, a studiat teologia apoi dreptul) au creat în jurul meu un climat prielnic credinței. Apoi, primul an de „refugiu“ - în 1940-41 - petrecut la Blaj în „Casa Domnului“ a călugărilor asumpționiști m-a marcat, la o vârstă receptivă, pentru toată viața. Să mai amintesc împrejurările detenției: când ți se răpește totul, când nu mai ai nimic din ce considerai că îți aparține, îți mai rămâne credința. Nici o putere nu o echivalează pe aceea a credinței. Nimic nu-ți lasă gustul *fericirii* (în sensul dat cuvântului de bunul Nicolae Steinhardt, pe care l-am întâlnit pentru întâia oară la Jilava) ca și trăirea în lumina ei.

Așadar, *Calea, adevărul și viața* nu

constituie un accident în existența mea literară. De altfel, în anii scrierilor „pentru sertar“, cele mai multe asemenea texte elaborate de mine aparțineau sferei religioase (un opuscul despre Sfântul Francisc de Assisi, un op mai mare intitulat *Dionysos și Hristos*, de filosofia culturii și a religiei, etc.). Am tot întârziat reluarea lor dar va trebui să o fac într-o zi. Lucrez la o carte despre (sau, în stilul lui Noica, să spun *de sau din?*) mistică.

- *Se știe că de mai mulți ani locuiți la Paris și că în România veniți numai în vizită. Ce faceți la Paris? Cum o duceți acolo? Sunteți la fel de iubit și admirat ca în România?*

- Se știe greșit: nu vin în România numai în vizită. *Sunt* în țară și plec uneori afară din țară. De îndată ce a fost cu putință, adică din primele zile ale lui 1990 am cerut și obținut repatrierea. Dacă nu m-am stabilit îndată în țară a fost, pe de o parte pentru că aveam obligații universitare în Franța, și un timp alte obligații față de postul de radio *Europa liberă* (al cărui colaborator permanent am fost timp de 16 ani) la München și Paris, iar pe de altă parte pentru că, din păcate, nu aveam în țară un *acasă* al meu, o locuință. Apartamentul pe care-l cumpărasem din rodul muncii mele (investisem în el economiile realizate prin cel puțin zece din cele șaisprezece cărți publicate de mine până atunci) îmi fusese confiscat în urma „rămănerii“ mele în străinătate. Locuința aceasta era și mai este până în ziua de azi ocupată de prim-secretarul de partid din sectorul V al Capitalei, care și-a în-sușit-o în februarie 1990, și care consideră azi - când a devenit, cum mi se spune, un magnat al difuzării presei - că are tot dreptul să o dobândească pe un preț de nimic. În cei șapte ani care s-au scurs am preferat să nu cer o locuință puterii instalate, pe care o combăteam la „Europa liberă“ sau în presa liberă. Am căutat să-mi redobândesc apartamentul pe calea justiției, și l-am redobândit legal printr-un proces al cărui rezultat a fost deocamdată anulat prin „recursul în anulare“ al Procuraturii. Așadar, nu dispun nici acum de nici-o locuință în orașul și în țara mea. Chiar și buletinul meu de identitate poartă o adresă fictivă, aceea a bieteii mele surori, pe care am pierdut-o cu câteva luni în urmă și, odată cu ea, singura cameră la care mai puteam recurge uneori.

Ce fac atunci când sunt la Paris? Aș putea începe ca în poezia lui Eminescu: Iacă fac ce fac demult. Adică: citesc și scriu, mai conduc câte un doctorat sau țin câte o conferință sau îngrijesc câte un număr din Revista franceză de literatură comparată. Sunt invitat la colocvii și congrese sau să țin cursuri la diferite universități din Occident. Dar cred că - în deosebi în noile circumstanțe create prin schimbarea politică din țara noastră - am de făcut ceva mai rodnic în țară. Cred că noua noastră conducere are cea mai grea misiune din câte vor fi fost asumate vreodată de o garnitură politică din istoria noastră: aceea de a *reîntemeia* țara, de a găsi noi temeiuri, de a pune noi temelii. În măsura în care ne este cu putință și în domeniile în care putem să o facem, cred că e nevoie de conlucrarea noastră la această operă.

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

Cărțile dalbe, cărți...

(III)

MAI nuanțat decât *Prefața* d-lui Virgil Măgureanu, *Avertismentul* semnat de dl. Mihai Pelin exprimă, totuși, aceeași teză - rezistența îndârjită manifestată de lumea literar-artistică împotriva dictaturii comunismului. Luate unul câte unul, și de data aceasta multe din argumente mi se par irefutabile. Concluzia însă rămâne greu de acceptat.

De pildă, cum aş putea să nu fiu de acord cu ideea potrivit căreia, deşi i-au lipsit „personalități cu voga unui Vaclav Havel sau a unui Alexandr Soljenițin”, „asta nu înseamnă că protestul intelectual românesc împotriva normelor aberante din viața politică și socială și din cultura și arta țării care a fost ar putea fi considerat derizoriu și fără urmări.”? Cum aş putea refuza afirmația potrivit căreia „în lupta ei antitotalitară, spiritualitatea românească nu s-a afirmat prin două-trei vâruri, intens mediatizate în lumea occidentală, dar izolate în masa propriei națiuni”? Dar cum aş putea accepta concluzia după care pomenita afirmare antitotalitară s-ar fi realizat „printr-un corp intelectual tenace și solidar, care nu pierdea practic nici o ocazie de a se opune abuzurilor și de a-și impune punctele de vedere”? Ce minunat ar fi fost ca lucrurile să fi stat astfel. Dar ce ne-a lipsit au fost exact tenacitatea și solidaritatea. Cred ce credeam și în 1984, că în vreme ce polonezii, de pildă, aveau *Solidaritatea*, noi aveam *Solitaritatea*. De am fi fost solidari - nu doar cu cele câteva vâruri mediatizate de presa occidentală, dar chiar cu propriile noastre aspirații - am fi avut nu doar personalități ca Havel, dar și alt statut pe

harta Europei de după 1989.

Cum n-aș accepta punctul de vedere al d-lui Pelin, după care este îndoielnic că scriitorii și artiștii sprijiniți de *Europa liberă* pentru refuzul dictaturii ar fi fost folosiți de numitul post de radio? În același timp, cum n-aș respinge argumentul invocat de Domnia sa: „Și asta în virtutea faptului că un nivel intelectual inferior nu își poate subordona un nivel intelectual superior.”? Sunt invocați Nicolae Manolescu și Andrei Pleșu ca imposibil de manipulat din motivul amintit. Ce-ar fi să ne amintim, totuși, și numele realizatorilor și colaboratorilor emisiunilor culturale din acei ani ai *Europei libere* - Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Gelu Ionescu, Mircea Iorgulescu, Lucian Raicu, Rodica Iulian, Emil Hurezeanu, Alain Paruit, Nicolae Balotă, Marie-France Ionescu, Șerban Cristovici, etc. Nu este oare un gest hazardat să stabilești diferențe intelectuale atât de tranșante între prima și a doua categorie de nume? N-ar fi fost suficient de spus că domnii Manolescu și Pleșu nu s-au lăsat folosiți, n-au fost unelele *Europei libere*? Și-apoi, nu puține au fost cazurile când, cu adevărat, un nivel intelectual inferior și-a subordonat unul superior. Dictatura comunistă oferă exemple suficiente în acest sens. Cum și prin ce s-a produs subordonarea, aceasta este altă fațetă a discuției.

Da. „Majoritatea covârșitoare a oamenilor de literă” nu a emigrat, dar nu sunt sigur că dl. Pelin are dreptate când scrie „...numărul scriitorilor care au părăsit România, în toată această perioadă de două decenii, a fost mult mai redus” decât numărul artiștilor plastici și al muzicienilor. Apoi, din acea covârșitoare

majoritate rămasă acasă până în decembrie 1989 nu tocmai o la fel de covârșitoare proporție s-a organizat și a luptat cum afirmă dl. Pelin. Bine-ar fi fost să fie așa, dar n-a prea fost.

„Îndoielnic, succesul acestei lupte ar fi fost considerabil mai consistent dacă lumea scriitorilor și artiștilor nu s-ar fi divizat în tabere și nu ar fi consumat energii însemnate în conflicte interne, deseori alimentate de vanități personale și nu doar o dată încurajate de eșalonul politic.” scrie cu dreptate dl. Pelin. Numai că scindările fundamentale din lumea scriitoricească nu au fost de acest fel, ci de o cu totul altă natură. Binomul folosit de dl. Pelin spre a-și ilustra teza, *Direcția națională vs. Refuzul imixtiunii ideologiei de partid în literatură* mi se pare ușor forțat. Deși menționează atât fundatura în care au eșuat membrii primei direcții, cât și faptul că „Răsturnarea regimului comunist nu a fost și o victorie a lor”, portretul de grup făcut membrilor *direcției* - pe care, cu bună dreptate, dl. Pelin o scrie între ghilimele - este mai mult decât îngăduitor. Membrii respectivi au activat pârgurile discreționare ale puterii nu doar spre a-și atinge jalnice interese personale și de gașcă, ci și spre a lovi în restul scriitorimii ce nu se voia luată de apele național-comunismului, de miasele antisemite și fascistoide, de izbucnirile antimoderne ale *direcției naționale*. Cât de „națională” a fost (și rămâne), de fapt, această direcție ne-o pot spune tonele de maculatură pe care le-a produs și continuă să le producă, proslăvirea dezastrelor provocate țării de o dictatură pe care membrii *direcției* au servit-o până a se transforma din colaboratori ai ei în

parte a ei. Greu de aflat ceva mai profund antinațional decât ce a săvârșit, și continuă să o facă această *direcție*. Ea nu are idealuri, ci interese. Nu are conștiință, ci ideologie. Iar ideologii *direcției* s-au dovedit întotdeauna niște *idiocrații*.

În măsura în care a reușit, această *direcție* ne-a făcut să părem nimic mai mult decât un trib de neanderthalieni, luând văzduhul la palme și bătând piroane în Marea Neagră... Pământul trebuia să se oprească, fiindcă unii vroiau să ne dăm jos... din el. Și, la un moment dat, aproape că au reușit să ne coboare.

Deși doar cu un sfert de gură, documentele acestui volum vorbesc totuși despre cei care - prin acapararea patriotismului, prin delațiune, șantaj, calomnie, rescrierea programatică a realității, trafic de influență, etc. - au încercat să ne transforme definitiv într-o caricatură tragică. Recuperarea documentelor ce nu se arată încă ar fi un miracol binefăcător. El ar putea destrăma cu totul iluzia abil întreținută de cei direct interesați că urâtul nu a fost chiar așa urât. Ba a fost. A fost chiar monstruos.

Cu discursul ei purulent și retorica ei tribală, cu o desăvârșită vocație a mercenariatului și acoperirea oferită de dictatură, această *direcție* are un cu totul alt nume. Singurul pe deplin meritat - *neoproletcultism*. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca l-au rostit primii. Nume și renume, neoproletcultismul nu poate fi substituit, nici în glumă, prin eufemismul *direcție națională*. Istoria României a fost împovărată în acest secol cu suficiente fraude pustietoare spre a-și mai putea permite luxul să își asume încă una.

- Volumul memorialistico-eseistic *Parisul e o carte* vă prezintă ca pe un autor înzestrat, printre altele, cu un remarcabil talent literar. De ce n-a fost tot atât de vizibilă această calitate în cărțile anterioare?

- Întrebarea mă depășește intrucâtva. Virtuțile și viciile scrisului meu erau, vizibile de la primele texte publicate de mine. Atât doar că trebuie ochiul critic care să le vadă. Nu cred că *Parisul e o carte* a revelat prin scriitura memorialistico-eseistică vreo față nouă a mea. Ea se arată, cred, încă de la primul text de „reabilitare a eseului”, cu care se deschidea primul meu volum, *Euphorion*. Cum spuneam adineauri am fost întotdeauna atras de o anumită modalitate a scrisului confesiv. Am arătat de ce această vână era, în parte cel puțin, gătușă într-o anumită epocă. Scriind într-o lume liberă, evident opreliștile nu mai existau și îmi puteam permite să amestec ficțiunea și adevărul, mărturisirile și reflecțiile, narațiunea și portretul analitic. Dacă acolo și atunci când ești liber să scrii ce vrei și cum vrei nu o faci, când o vei mai face?

E adevărat că am ajuns în ultimii ani la vârsta memoriilor. Dar memoria se dovedește mult mai labirintică decât îți poate apărea atunci când porcezi la explorarea ei. Visul se întrepătrunde cu urmele realiilor, fabula cu discursul reflexiv. Începând să istorisesc - ca tot fostul pușcăriaș - amintirile din temniță, m-am rătăcit pe căi ce fac ocolul prin întreaga mea viață. Scrierea aceasta itinerantă mă petrece și mă va petrece, cred, până la sfârșitul zilelor mele.

- Când va apărea deja faimosul dv. jurnal? Ce structură va avea? Din fragmentele publicate în presă reiese că in-

semnări vechi de patruzeci de ani alternează cu unele de dată recentă. De ce?

- *Caietul albastru* - căci acesta este titlul la care m-am oprit al „jurnalului” despre care mă întrebi - va apărea în acest an. Apariția sa a întârziat destul de mult din cauza faptului că este un fel de *work in progres*, o scriere ce nu se mai încheie, căci textele scrise suscită mereu altele și altele.

De când mă știu, aş putea spune, dar mai precis de când eram de cincisprezece ani, am ținut cu multe intermitențe ce e drept, un jurnal. În epoci diferite, el a luat înfățișări diverse: când simplu caiet de note referitoare la evenimentele, la trăirile zilei, când jurnal de lectură, uneori repertoriu al exercițiilor spirituale sau consemnare a meditațiilor urmând un *itinerarium mentis in Deum*, alteori caiet al unei pasiuni obsesive, de cele mai multe ori un *melting pot*, ghiveciul cuprinzând reflecții, glose pe marginea cărților, a evenimentelor din lume, scrisori, însemnări de călătorie, proiecții în imaginar, vise, fabulații. În anumite perioade purtam chiar două „jurnale”, unul pentru consemnarea reflecțiilor, altul pentru urmărirea desfășurării unei experiențe intime acaparatoare. Nu arareori textele depășeau limitele însemnării zilnice, constituindu-se în eseuri elaborate zile sau chiar săptămâni de-a rândul. Caiete întregi, file numeroase din aceste arhive intime s-au risipit, au pierit prin naufragiile ultimei decenii, părăsite prin locuințe percheziționate, pierdute, confiscate, trecute în „patrimoniul statului”. Altele, tot numeroase, s-au regăsit în lăzi și saci eșuați, dacă nu pe plâji pustii, prin garajele prietenilor sau ale rudelor. Câteva mi-au parvenit, aduse sau transmise

clandestin în ani de restriște peste frontiere. Altele mă așteaptă încă prin acele lăzi și acei saci.

N-am scris niciodată doar pentru mine. Uneori, foarte rareori (ce presumție!) pentru Domnul. Alteori, pentru o singură persoană privilegiată. De cele mai multe ori pentru prieteni și vizând un corp necunoscut dar râvnit al unor cititori ipotetici. Am scris, deci, întotdeauna cu gândul că aceste file „intime” vor fi odată publicate. Aceasta chiar și în perioada în care scriam „pentru sertar”, în care nici nu mă puteam gândi la posibilitatea unei tipări imediate. „Caietul albastru” a fost scris într-o asemenea perioadă. El era un caiet gros, cu scoarte tari, albastre, în care mi-am notat zi de zi însemnările între 29 octombrie 1954 și sfârșitul anului 1955. Un an important în multe privințe pentru mine, ultimul an dinaintea arestării din 3 ianuarie 1956.

Când mă gândeam la publicarea acestor caiete, nu o prevedeam decât după moartea mea. Când, în primăvara lui 1991, pe un culoar al studioului din München al *Europei libere*, vechiul meu prieten Negoiteșcu, m-a întrebat de ce nu public Jurnalul sau măcar acel „Caiet albastru”, în care știa că figura adeseori și pe care contribuisese să-l salveze, i-am răspuns așa cum gândeam pe atunci: „După moarte, dragă Nego, după moarte...”. Într-adevăr, acest caiet, în care erau consemnate zi de zi multe din câte trăisem, gândisem, simțisem în perioada de un an și două luni a șederii mele la București înainte de dispariția mea pentru mulți ani, în care scrisesem despre toți cei pe care îi cunoscusem în acea perioadă - de la Vianu la Noica, de la Șora la Dinu Pillat și la atâția alții -, în care erau foarte prezenți, cu ideile, pasi-

unile, maniile și obiceiurile lor cei din Cercul literar și din toate cercurile literar-artistice sau religioase și politice de tineri sau mai puțin tineri bucureșteni, acest caiet a avut o soartă aventuroasă. Era cu mine într-o servietă în trenul din care am fost coborât de cei ce m-au arestat. Am lăsat servieta în tren ca să nu port cu mine acest obiect compromițător pentru atâția. În peripețiile regăsirii și păstrării lui, Nego a avut un rol hotărâtor. De aceea îl și dedic memoriei sale.

„Caietul albastru” s-a mărit însă mult, în ultimii trei ani, prin rememorările, portretele, reflecțiile retrospective pe care le-am atașat la vechile însemnări, pe marginea cărora le-am scris. În arcu celor patruzeci de ani dintre cele două redactări se înscrie o bună parte a vieții mele.

- Știu că citiți România literară. De ce o citiți?

- O citesc din fidelitate pentru revista al cărei colaborator regulat am fost timp de mai mulți ani, dar mai ales pentru că - mai mult decât orice altă revistă - a reprezentat în toți anii exilului meu și continuă să reprezinte acum când nu mai sunt un exilat publicația cea mai legată - ca printr-un cordon ombilical - de matricea literară românească. A primi și a deschide *România literară* a însemnat și înseamnă pentru mine de fiecare dată a regăsi cu bucurie casa familiară a literelor din țară. Nici o altă publicație literară din Paris nu ne-a stărnit mie și soției mele vreodată înfrigurarea cu care deschideam și deschidem orice număr din această revistă.

Interviu realizat de
Alex. Ștefănescu
România literară 11

CONSTANTIN

HIMERA, sculptura în lemn de stejar realizată între 1915 și 1917-18, aflată în prezent la Muzeul de Artă de la Philadelphia, a beneficiat până în prezent de o exegeză mai curând limitată.

Petru Comarnescu, într-o conferință ținută la Craiova în 1957, vorbea despre corpul „schematizat, pârând o lebădă cu capul strâns la gâtul involt. Elanul gâtului și nasului, care poate fi și plisc, și ochiul de lumină, ce scobește forma circulară a capului, simbolizează articularea creației organice”¹⁾. V. G. Paleolog o apropia operelor criptice între care includea piese precum *Cumințenia Pământului*, *Adam și Eva* sau *Regele Regilor*²⁾. Unii exegeți au evocat posibile influențe africane în realizarea *Himerei*³⁾. Sanda Miller se întreba, într-un studiu recent, asupra posibilei influențe, pe care o vor fi avut asupra lui Brâncuși *Himerele* lui Dimitrie Paciurea⁴⁾. Pentru Teja Bach *Himera* se cere raportată fie la mitologia greacă - la monstrul cu cap de leu, trup de țap și coadă de șarpe -, fie la gargoii ornamentând acoperișurile catedralelor gotice, dar nu mai puțin la contextul producțiilor dadaiste din epocă. Lecturile acestea, prin diversitatea lor, accentuează impresia de operă deschisă, *opera aperta*, cum a fost calificată implicit, de unii autori, sculptura brâncușiană⁵⁾.

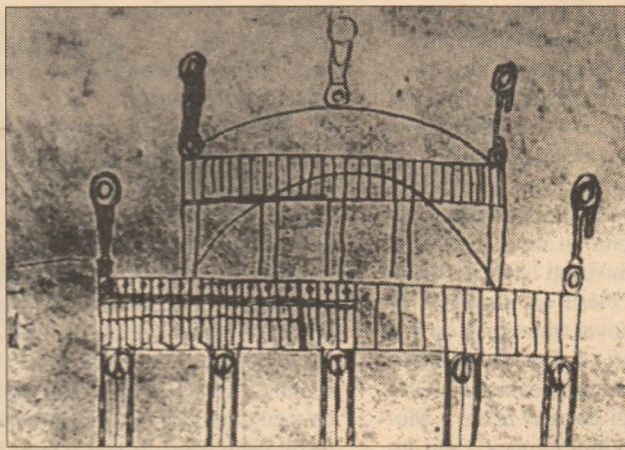
Totuși, cât timp varietatea interpretărilor nu relevă un miez comun consistent, ele pot fi percepute ca mutual substructive, ca anihilându-se una pe alta. Este posibil ca o aceeași operă să figureze un cap de lebădă, o himeră, un gargoii, un totem african etc.? Ce dimensiuni etico-estetico-filosofice, și ce implicații de coerență, pot fi atribuite discursului plastic brâncușian în aceste condiții? Chiar dacă diverșii autori se ignoră reciproc, fiecare nouă contribuție apropie momentul sintezei, altfel spus, pregătește inevitabil proiectul concatenării lor într-o construcție chemată să răspundă unor exigențe de armonie.

E oportun ca elementele de interpretare pe care le oferă compozițiile brâncușiene să fie continuu reconsiderate, cu scrupulul unei rigori analitice mereu sporite⁶⁾. Ne propunem să conectăm analiza simbolismului subiacent *Himerei* cu interpretările noastre anterior publicate privind sculpturile ce marchează începutul carierei mature a artistului: *Rugăciunea*, *Sărutul*, *Cumințenia Pământului*.

Se știe, de pildă, dintr-o scrisoare a lui Henri Pierre Roche că, *Himera*, trimisă de Brâncuși împreună cu alte sculpturi la Expoziția „Artă franceză contemporană”, organizată în 1922 la *Galeria Sculptorilor* din New York, a făcut obiectul unui protest

Constantin Brâncuși, *Rugăciunea*, bronz, 1907

Constantin Brâncuși, Proiect pentru Templul Descătușării, desen

al artistului contra organizatorilor, pentru motivul că aceștia „plasaseră *Himera* direct pe podea, în loc să o expună sus, în aer”⁷⁾. Această informație este coroborată de existența unui desen, nedatat, privind proiectatul *Templu al Descătușării*, în care apar schițate elementele constitutive ale fațadei. Pe coloane, aidoma celor de la Târgu-Jiu, se sprijină o friză ornamentată cu motivul schematizat al *Sărutului* (de asemenea ca la Târgu Jiu), colțurile frizei și capul boltei fiind dominate de siluetele unor *Himere*. Desenul acesta oferă o stimulată bază de pornire pentru interpretare. Protestul prompt al artistului poate proba existența unui anume sens coerent al lucrării. Așezarea pe podea a *Himerei* nu l-ar fi iritat într-atât pe Brâncuși dacă lucrarea era gândită ca pură abstracție, mediind semnificații laxe, echivoce. Doar pentru o *Himera* careia artistul îi va fi menit un tâlc distinct, un cadru anume devenea binevenit sau nepotrivit, dovedindu-se apt de a-l scoate în relief sau, dimpotrivă, de a-l oculta.

Desenul menționat vine să confirme coerența viziunii brâncușiene asupra amplasamentului elevat, necesar punerii în valoare a sculpturii. Pe de altă parte, *Himera* apare aici deasupra motivului ritmic al *Sărutului*, ca pentru a afirma o înrudire de sens, o corelare a valențelor simbolice cu ciclul major al *Sărutului*.

Pe schița *Templului Descătușării*, *Himerele* figurate pe partea stângă apar în varianta reprodușă în sculptură, în timp ce pe latura dreaptă, cel de-al doilea element vertical nu apare secționat, ci întreg, coborând până la bază. Se poate specula că cele două ipostaze ale *Himerei* vor fi fost desenate de două ori - o dată pe planul din față al *Templului*, iar apoi, din nou, pe planul din spate al proiectatei construcții - ca pentru a le valida tacit, pe amândouă, drept conforme cu viziunea artistului. Existența acestor secunde ipostaze a compoziției pune sub semnul întrebării interpretarea lui Petru Comarnescu și chiar apropierea formulate de Teja Bach. Suntem îndemnați să contestăm însăși statutul de semnificare atribuit de exegeții amintiți compoziției. Dacă Brâncuși s-ar fi limitat, în realizarea *Himerei*, la operațiuni de stilizare a unor motive date, reale sau mitologice, esențializarea programatică pe care o operează s-ar fi situat în limba unui post-figurativism.

Luând sculptura ca versiune de bază, varianta secundă, neamputată, a lucrării devine imposibil de corelat, credibil, aceleiași forme de „lebădă”, „himeră” sau „gargoii”, închipuită eventual într-o altă postură. Brâncuși nu a apucat să înalțe *Templul Descă-*

tușării. Schița, rămasă ca unică mărturie asupra intențiilor sculptorului, atestă că secționarea elementului vertical, pe care ochiul o intuiește în sculptura *Himerei*, se cere interpretată ca atare, drept amputare. Iar faptul că acest detaliu este asociat contextului bine definit al unui templu, spațiu prin excelență al excursurilor simbolice, pledează neîndoiește, din nou, pentru înțelegerea *Himerei* ca sculptură destinată să medieze enunțuri conota-

tive ample și coerente, depășind ambițiile și posibilitățile demersurilor artistice fondate pe stilizări.

Tradițiile hermeneutice expun un enorm comentariu privitor la valorile simbolice polare ale părții drepte și ale părții stângi. Scenariile Apocalipsei, bunăoară, ce-i așază pe „aleși” la dreapta Tatălui, în timp ce damnații stau la stânga, sunt expresia unei viziuni umane deloc limitate la zona de influență iudeo-creștină. Considerată în acest context, amputarea unuia dintre elementele verticale ale *Himerei*, așa cum apare figurată pe acoperișul *Templului Descătușării*, se poate dovedi mai mult decât un simplu experiment optic, de găsire a unei forme „echilibrate”⁸⁾. Ea asumă, mai curând, ceva, ai zice, din caracterul deliberat al unui act ritualic. În care caz, nu ar trebui să surprindă posibilitatea ca sculptura să închipuie, desigur, în registrul abstract, un trup uman...

SĂ CONTEMPLĂM cu atenție sculptura *Himerei*. Pe un șoclu compus din două elemente abstracte, se sprijină postamentul sculpturii, în care recunoaștem profilul stilizat al unei tălpi de picior uman: se disting călcâiul, talpa propriu-zisă și degetele. Deasupra tălpii, se înalță stâlpul ce susține elementul dominant al compoziției, un inel gros din lemn. În fața stâlpului vertical, atârnând de inel, ciotul unui al doilea stâlp secționat la jumătate.

Dorim să profităm de perspectiva antropologică a prezentei analize pentru a sublinia antropocentrismul subiacent al compoziției. Brâncuși nu avea nevoie să citească texte de hermeneutică pentru a ști că creaturile fantastice ale mitologiilor de pretutindeni erau doar proiecții subconștiente ale imaginii omului despre sine. *Himera*, ca fiară ce-i întâmpină pe trecători și ucide pe cei ce se lasă seduși de farmecele ei, este o metaforă a încercărilor pe care le ridică existența în fața fiecărui individ. Destinul uman se clădește. E asemenea unui templu în construcție. De la o fază la alta, în funcție de priceperea „constructorului”, el poate spori în soliditate sau deveni fragil, poate apare înălțător sau jalnic. Când afirmă că „frumosul este echitatea absolută”⁹⁾ Brâncuși va fi avut în gând, poate, imaginea acelui templu pe care fiecare om și-l clădește sieși, în suflet, prin viața pe care o duce.

Talpa pe care se sprijină *Himera* orientează perceperea compoziției. Creatura, așa cum o privim, este așadar văzută din profil. Talpa unică implică faptul că cele două picioare sunt figurate ca fuzionând într-unul singur. În locul a două entități distincte

- piciorul drept și piciorul stâng - ar optează pentru figurarea unui unic picior. Această funcție de compactizare este dintre tehnicile compoziționale cele specifice brâncușiene. La *Muzele ador* și la *Domnișoara Pogany* erau compozate detaliile fizionomiei în ovalul capului. *Păsările* fuzionează profilul picioarelor al cozii, conturul trupului cu desenul al lor fac indistinctă tranziția de la gât la *Păsăruica* contopește desenul corpului cel al capului. Am citat și acest ultim exemplu deoarece el apare cu deosebire relevantă în cazul *Himerei*. Emblema menită să năminteze acoperișul *Templului Descătușării*, Brâncuși o dorea; conform vizualei, redusă chintesențial, maxim simplă. Se poate formula ipoteza că artistul fi anticipat aici algoritmul pe care îl va folosi în *Păsăruica*, condensând redarea trupului și capului uman la cercul unic al lului de lemn. Poate că percepției imediate a atare reducere, îi pare imposibil de acceptat. Dar rațiunea de a fi a lui Brâncuși er judece forma. Nu să o redea.

Interesul sculptorului pentru filosofia platoniciană a făcut obiectul atenției su nute a criticii. Exegeza lui Teja Bach, curând, analizele lui Eric Shanes, iar în mânia, volumele lui Cristian Robert lescu publicate în 1993 și 1996 explorează extensiunea amplă a posibilelor influențe ale textelor platonice asupra sculpturii brâncușiene. Ne-am permis să includer capitolul dialogului tacit, uneori polemic, al lui Brâncuși cu textele platoniciene - nu sensul preluării unei anume învățături, înscrierii în limbajul lemnului a unei înbări sau reacții, pe care aceste texte o cită - îndrăzneala de a figura reductiv trupul și capul sub forma de maximă simplită a unui unic inel. Poate că atunci când s ținea că „În filosofia mea asupra vieții, s ararea materiei de spirit și orice soi de c litate rămâne o iluzie. Sufletul și lutul mează o unitate”¹⁰⁾, Brâncuși exprima confesiune asupra a ceea ce îndrăznise *Himera*.

Să continuăm analiza lucrării: elementul vertical secund ce coboară din inel, ce apare amputat în varianta finală a compoziției - se constituie în acest caz ca o dalitate stilizată de figurare a brațelor fuzionate, la rândul lor, într-un singur membru. Brâncuși va relua acest proces în cazul *Domnișoarei Pogany* unde bra-

Constantin Brâncuși, *Păsăruica*, 1928

RÂNCUȘI

ic sprijinind capul, pare a evoca elan-
rea în spațiu a *Păsării*. Conturul brațului,
Domnișoara Pogany II și la *Domnișoara*
gany III este de o indicibilă eleganță și
conferit notorietate imediată acestei
ovații plastice.

Am expus cu altă ocazie considerații
upra posibilului fond ideatic, subiacent
uției plastice. În simbolistica tradițio-
lă, membrele drepte și membrele stângi
nt figuri alegorice ale bărbatului și fe-
iei. Fuziunea lor, nu poate semnifica de-
reîntoarcerea la condiția androgină.

Se configurează din acest punct, mai
ră, ideea conținută în schița *Templului*
scătușării. Pe partea dreaptă a *Tem-*
ului, cea care exprimă echilibrul și pacea
erioară - în fapt echivalentul condiției
scătușării" paradisiace - *Himera* apare
urată ca creatură concepută să se *ridice*,
n spirit, deasupra pământului, pentru a
reîntoarce spre el. Ambele momente
nt deopotrivă importante. Picioarele asu-
rolul înălțării cercului trupului deasupra
litații, mâinilor revenindu-le responsa-
tatea de a reinnoda legătura cu pămân-

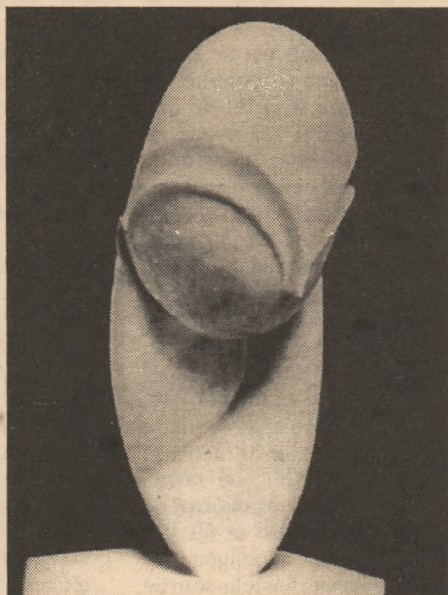
Se exprimă cu superbă conciziune, în
astă formulă plastică, responsabilitatea
ței umane de a „gestiona realul“, de a
bâni pământul, așa cum o definea, le-
or, textul Genezei (28): „Creșteți și vă
râțiți și umpleți pământul și-l supuneți;
tăpâniți peste peștii mării, peste păsările
ului, peste toate animalele, peste toate
ațele ce se mișcă pe pământ și peste tot
nântul.“

Dimpotrivă, partea stângă a *Templului*,
usă influențelor malefice, are nevoie să
fortificată și protejată. Găsim în schița
Brâncuși, repetându-se, avertismentul
care înțelepciunea străbunilor îl enunță
i metafora mitului. Am argumentat cu
prilejuri că atunci când este vorba să se
ească, Brâncuși pare a se simți în largul
și când folosește limbajul Scripturii. Se
ește în Evanghelia după Marcu (9.43)
pasaj celebru prin radicalismul sau
rent impracticabil. „Dacă mâna sau pi-
ul tău te fac să cazi în păcat, își po-
tiește Hristos ucenicii, taie-le și leapă-
e de la tine!“ *Himerele* cu brațe ampu-
ne latura stângă a *Templului Descătu-*
sunt genii infailibili, apti să apere
aplul, pentru că mâinile lor, prin actul
otării, devin incapabile să se lase ten-
de apelurile distructive mediate de ele-
tul teluric. Tema aceasta apare com-
ă și oarecum dificilă de înțeles dacă ne
tăm doar la analiza *Himerei*.

Există însă un precedent notabil în
a brâncușiană. Brâncuși revine spec-
lar, în fapt, prin *Himeră* la un procedeu
pozițional utilizat anterior în cadrul
pturii ce îi inaugura cariera matură. La

Rugăciune (1907), artistul amputase brațul
stâng al compoziției, în intenția precisă de
a semnifica hotărârea femeii generice de a
anihila „posibilitatea greșelii“. Statuia,
după cum arătam într-un studiu publicat în
1990 ¹⁰, poate fi interpretată ca integrând
nitul biblic al căderii din paradis unui dis-
curs modern asupra reabilitării femeii.

NU DOAR brațul stâng al *Ru-*
găciunii, ci deopotrivă ure-
chea și ochiul stâng sunt ab-
sente în sculptură: intervenții asupra

Constantin Brâncuși, *Domnișoara Pogany*,
marmoră, 1931

anatomiei mult prea numeroase pentru a fi
efectul unui hazard; neverosimile, se cere
spus, într-o compoziție de factură realistă.
Spectatorul este condus, cu necesitate, spre
constatarea caracterului alegoric al *Rugă-*
ciunii. Compoziția, cu destinație funerară,
fusesse, de altfel, comandată de văduva avo-
catului Petre Stănescu din Buzău ca „ale-
gorie a unei femei plângând pe cel dis-
părut“. Dar Brâncuși va decide, atunci, în
zorii creației sale, să transpună figurarea
durerii, din registrul comun al dramei indi-
viduale, în planul universal, interesând
condiția umană în ansamblul ei.

Nu avem spațiu suficient pentru a relua
aici toate elementele interpretării noastre
privind ceea ce am numit „tripticul *Sărutu-*
lui“. Cele trei sculpturi brâncușiene legate
de turnanta anului 1907, *Rugăciunea*, *Să-*
rutul și *Cumințenia pământului* se lasă în
egală măsură raportate la legenda biblică a
Facerii. Ele circumscriu scenariul unui triptic
închinat Evei. A unei Eve închipuită
succesiv în scena „sărutului“, altfel spus al
păcătuirii din Eden relatată de Biblie
(*Sărutul*), apoi a „damnării“ (*Cumințenia*

Pământului), - depășind cadrul mitului - a
unei spectaculare reabilitări a Evei (*Rugă-*
ciunea). În *Rugăciune*, se poate susține,
Eva apare figurată ca personaj sfânt, nu
doar chemat să se roage pentru cei morți, ci
investit cu autoritatea de a-i mântui.

Am argumentat cu altă ocazie că enig-
maticile inscripții *CRISTE... CRSITE*, i-
dentificate de Sidney Geist, ca repetându-se
în două locuri pe trupul *Rugăciunii* (pe
bontul brațului stâng amputat și de-a lungul
spinării), aduc un argument irefutabil tezei
că, prin intenție, sculptura închipuie o re-
plică feminină a lui Hristos ¹²... Hristul este
omul drept, prin excelență al mitologiei
creștine, cel pus să „șadă la dreapta lui
Dumnezeu pentru a pleda pentru iertarea
păcătoșilor“. Cum el este desemnat de
Scriptură „ca al doilea Adam“, intervenția
brâncușiană ar putea fi descrisă ca vizând
figurarea unei „a doua Eve“. Totuși, o atare
ipoteză nu se susține. Inscriptia de pe
sculptură atestă irefutabil că Eva închipuită
prin *Rugăciune* este văzută de Brâncuși ca
identică cu Crist. Sculptura le contopește
spiritul într-un singur trup. „Eva este
Cristul și Cristul este Eva“, pare a spune
Brâncuși. Ai zice că sculptorul, pentru a se
inspira, va fi avut acces la Evangheliile
apocrife: „*Când veți face ca doi să fie unu;*
când veți face ca interiorul să fie ca exteri-
orul, și exteriorul ca interiorul, și superiorul
ca inferiorul; așa încât bărbătescul și fe-
meiescul să fie una; pentru ca bărbătescul
să nu devină bărbătesc, iar femeiescul să nu
devină femeiesc“, atunci, afirmă Mântui-
torul, în Evanghelia lui Toma, atunci... va
veni Împărăția cerurilor ¹³.

Citatul situează locul major al discursu-
lui despre androginie în filosofia creștină.
Spiritalui, evluând spre autoperfecționare, i
se desemnează - ca orizont al împlinirii de-
săvârșite - speranța depășirii distincției din-
tre sexe. În acest sens, Cristul, ca al doilea
Adam, se poate identifica cu Eva. Iar Eva,
cea vinovată de păcat, poate să se conto-
pească într-o perfecțiune cu spiritul lui
Cristos.

DISCURSUL brâncușian, așa
cum se rostește în *Rugăciune*,
nu doar prelungește mitologia
ci, așa cum se va vedea, o amendează. În
hieratismul inconfundabil al *Rugăciunii*,
narația legendei despre drama morții și po-
sibilitatea mântuirii e armonizată cutezător
din perspectiva unei moralități mai proas-
pete, apte să reformuleze discursul despre
bine și rău. Pentru civilizația prezentă,
acuză generică rostită de tradiție la adresa
femeii; și elogiu tacit rezervat bărbatului,
devin marca unei simplificări conceptuale,
la limită, inacceptabile. Legende și mituri
de circulație universală au situat permanent

Constantin Brâncuși, *Himera*, lemn de stejar,
1915-1917/ 1918?

femeia la stânga bărbatului, ca jumătate
slabă, supusă greșelii, a acestuia, ca *iposta-*
za stângă a ființei.

Brâncuși, inversând, prin *Rugăciune*,
termenii problemei încerca să ofere repara-
ție unei inechități planetare. Nu este cazul
să divagăm amintind de evoluția, uneori
eratică, uneori inspirată, a mișcărilor femi-
niste în sânul generațiilor prezente. Ceea ce
interesează, pentru subiectul considerațiilor
noastre, este să speculăm asupra felului în
care Brâncuși își va perceput propriul dis-
curs plastic, așa cum e cuprins în monu-
mentul *Rugăciunii*, odată cu trecerea tim-
pului.

Subiectul este amplu, nu poate fi cu-
prins în câteva pagini. Dar se poate pre-
supune că, pentru un spirit profund echili-
brat ca al său, ideea de a corecta o exagera-
re comitând o exagerare în sens invers
avea, mai devreme sau mai târziu, să pară
fragilă. *Rugăciunea*, înțeleasă prin mesajul
etic pe care pare a voi să-l medieze, vor-
bind despre *omul drept*, înfățișează o fe-
meie. A o substitui pe Eva lui Christos nu
modifică însă termenii problemei. Tâlcul
adânc al compoziției era evident altul: acela
de a redefini, cum spuneam, condiția uma-
nă în chintesența sa, pe un plan mai pro-
fund decât cel la care distincția dintre sexe
devine cu adevărat semnificativă.

Ideea unui *Templu al Descătușării*, um-
plea un spațiu de valoare structurală în
evoluția gândirii brâncușiene. Emblemele
„himerice“ urcate pe acoperiș erau gândite
să evoce perspectiva unei umanități împă-
cate cu sine, contopind „dreapta“ cu „stân-
ga“ - nu în sensul politic curent al termi-
nilor deși, la nivel general, semnificațiile
converg - și angajându-le unei nevoi de res-
ponsabilizare, într-un dialog, a ființei. *Hi-*
mera lui Brâncuși este o chemare de a
transforma utopicul în realitate. De a gusta
esența spiritului pe care ne-o tâlcuieste
mitul ca pe o realitate omniprezentă în su-
fletele oamenilor.

Matei Stîrcea-Crăciun

TE

¹⁰ Petru Comarnescu, *Sculptorul Brân-*
și epoca sa, Conferință rostită la Cra-
i, 24 noiembrie 1957, Muzeul de Artă.
inedit, publicat în revista *Brâncuși*,
II, No. 2(6), vara 1996, p. 1, esq. p. 7.
¹¹ Cf. Sanda Miller, *Constantin Brân-*
, A Survey of his Work, Clarendon
s, 1995, p. 230.
¹² Cf. Radu Varia, *Brancusi*, Rizzoli Int.,
5, p. 195.
¹³ Ibid., p. 31.

¹⁴ V.G. Paleolog, *Procesul sculpturii*
brâncușiene, Eseiuri, BRÂNCUȘIANA-2,

Editura Fundației „Constantin Brâncuși“,
1996, p. 172.

¹⁵ Am oferit în volumul *Brâncuși - Sim-*
bolismul Hylesic (Edinter, 1992), câteva
demonstrații asupra posibilității decodifi-
cării discursului simbolic al compoziției
brâncușiene fondat aproape exclusiv pe
elemente interne operei.

¹⁶ Cf. Friedrich Teja Bach, Margit Ro-
well, Ann Temkin, *Constantin Brancusi*,
Philadelphia Museum of Art, MIT Press,
oct.-dec. 1995, p. 156.

¹⁷ Într-un caz similar, asupra căruia vom
reveni în cele ce urmează, și anume în ca-
zul amputării de către sculptor a brațului
stâng la *Rugăciunii*, s-a argumentat că

sculptorul a recurs la această soluție din
rațiuni de economie a compoziției: cf. V. G.
Paleolog, *Tineretea lui Brâncuși*, Editura
tineretului, (1967), p.151.

¹⁸ Constantin Zărnescu, *Ibid.*, af. 1, p.
92.

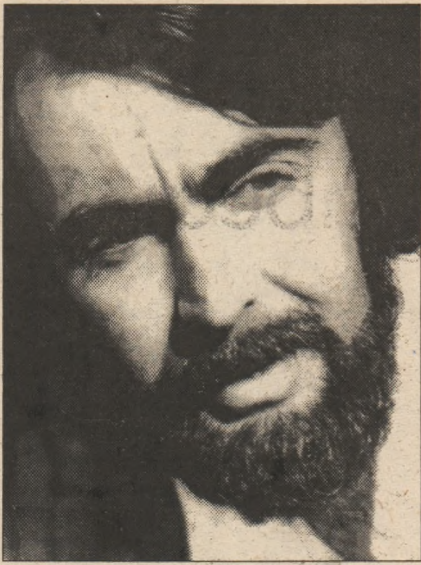
¹⁹ Ibid., af. 102, p. 121.

²⁰ Matei Stîrcea Crăciun, *Cumințenia*
Pământului, „Luceafărul“, nr. 13, 25 aprilie
1990, p. 12; *Ruga Rugăciunii*, „Luceafărul”,
nr. 20, 13 iunie 1990, p. 12.

²¹ Pe de-o parte, apropierea dintre in-
scripție și numele lui Hristos este prea mare
pentru a permite conturarea unei alte sem-
nificații. Pe de altă parte, o examinare a ce-
lor două elemente ale inscripției *CRIS-*

TE...CRSITE, (am transcris cu caractere
drepte literele comune pentru a facilita re-
cunoașterea), le relevă ca anagramatice, ca
compuse din aceleași litere, cu precizarea
că în secțiunea centrală a numelui, grupui
IS apare inversat, *SI*. Brâncuși va fi inscrip-
ționat statuia *Rugăciunii* pentru a face mai
clară ideea care îl călăuzise. Aceea anume
că încarnarea lui Dumnezeu se cere tâlcuită
în sens spiritual pe un plan mai profund
decât cel al distincției dintre sexe. Ecuația
IS... SI (*IS* vine poate de la ISUS) enunță
un travesti, acela al figurării irecognosci-
bile al „adamicului“ Crist în ipostaza Evei.
²² *Evangile selon Thomas*, Ed. Meta-
noia, 1974, 22.

Ion LAZĂU

CEAINICUL

fragment din romanul *Veneticii*

...DAR n-a fost să treacă Prutul cu trenul... De cum au ajuns în Ungheni, li s-a spus să coboare. Aveau să treacă podul pe picioare și să urce în altă garnitură, care îi aștepta dincolo. În vâlmășeala coborîrii, cu copiii și bagajele, la capătul coridorului îi aștepta soțul Olgăi, un bărbat zdravăn, cu capul mare, trăsături largi, ochi albaștri și păr castaniu, cîrlionțat. Statuse tot timpul blocat la capătul vagonului, în imposibilitatea de a lua legătura cu ai lui. Le povestea prin ce trecuse, în timp ce călcau din traversă în traversă, cu copiii în cără, atenți să nu pășească în gol. Familiile n-ar fi vrut să se piardă una de alta și avură norocul să urce în același vagon al garniturii ce-i aștepta. De data asta fostul ofițer avu parte de un loc al lui pe banchetă. Îi luase pe cei doi copii pe genunchi, îi înălțase cu brațele, înclăștîndu-și degetele unele printre altele și, cu ochii închiși și ceafa lipită de perete, rămase neclintit și mut pe tot parcursul pînă la Iași, încercînd poate să-și domine în acest fel bucuria și ușurarea. Olga, înțelegînd ce e în sufletul lui, nu-l tulbură cu nici un cuvînt. Îi zîmbi Verei și spuse: „Nici n-am apucat să plîng de bucurie, la trecerea Prutului. Dar lacrimile or să mă ajungă din urmă, nu scap eu de ele...” Trenul se pusese în mișcare și parcurse fără oprire distanța pînă la Iași. Lumea se buluci la coborîre. Era, pentru mulți călători, capătul mult dorit al supliciului. Dar după ce valul celor ce coborau se mai domoli, un feroviar trecu în lungul trenului și le spuse oamenilor să coboare cu toții, pentru că garnitura asta se va întoarce imediat la Ungheni. Iar pentru București se va forma alt tren, în orele care urmează.

Vera aruncă în grabă o privire spre clădirea gării și își dădu seama că un puhoi de oameni se îndreaptă spre sala de așteptare. Ajunși pe peron, făcură bagajele morman în stînga intrării. Fostul ofițer le spuse să aștepte puțin, dispăru în corpul clădirii și iute se întoarse anunțîndu-le că „nu e loc să arunci un ac”, apoi plecă la biroul de mișcare, să afle la ce oră trage la peron garnitura de București. Vera îi strînse pe copii în jurul ei, ca să le fie mai cald. Vreme închisă, umezeală, un vînt ursuz cutreiera peronul și liniile multe și goale ale stației. Locomotiva trenului cu care veniseră, desprinsă de garnitură, se îndepărta de stație, pufăind. Ai fi zis că norii erau la streășina gării, într-un moment cînd era greu să spui dacă ploaia abia a încetat sau stă să înceapă. Se aplecă să le tragă copiilor căciulițele pe urechi, să le strîngă fularele la git, să le ridice gulerele. Olga făcea același lucru cu copiii ei. O văzu cum se crispează deodată, citi spaima pe chipul ei, pe cînd stătea pe jumătate aplecată, neîndrăznind să se îndrepte din șale. Femeia privea în gol, îngrozită, așteptînd poate ca junghiul să treacă de tot prin ea, pînă dincolo. Vera spuse la repezeală o rugăciune. Se gîndea: luna a șaptea, cea mai periculoasă. Locomotiva revenea spre stație, în plină viteză, pufnind bezmetic și se pierdu prin spatele vagoanelor din care nu

demult coboriseră. Cînd își întoarse privirile, văzu că Olga se așezase direct peste bagaje. Se apropiie îndată. „Nu mi-e deloc bine”, scînci aceasta. „Mi-e teamă să n-o pătesc, la drum. Trebuie să mă întind, cit de puțin, pe un pat. Călătoria asta m-a dat gata. Cînd vine Grigore îi spun să găsim un loc undeva, la un hotel, vreo cameră cu chirie. Altfel... uite-l că vine!” „Foarte complicat, zise acesta, apropiindu-se. Depoul Nicolina e absolut gol, au trimis toate garniturile spre Basarabia și Bucovina. Către București au plecat, de dimineață pînă acum, patru trenuri întesate. Următoarea garnitură este așteptată de la Botoșani, prin Dingeni, peste vreo cinci ore... Olga îl întrerupse cu un gest: „Grigore, vino te rog puțin, am să-ți spun ceva...”

Își luară la revedere în mare grabă: „Mi-a părut bine” spuse Olga. „Și mie” răspunse Vera, punîndu-i mîinile pe umeri. Și-mi pare rău că...ne despărțim așa... Dar poate ne mai întîlnim, pe lumea asta... Da, poate dă Dumnezeu. O să fie bine. Naștere ușoară. Și duminică. La revedere. La revedere. Și vouă, copii, la fel. Doamne-ajută.” Cuvintele se încrucișau, se amestecau, pilpiau încă în aer, risipind atomi de căldură, în timp ce familia ofițerului se îndepărta, bătălbănind bagajele.

ERA un compartiment la fel de ticsit ca toate celelalte cu care călătoriseră pînă acum. Doar că nu i se putea deschide fereastră. Încercase Vera, încercaseră și cei cîțiva bărbați din compartiment. „S-ar mai primeni aerul”, zise Vera. Dar în sine își spunea că ar scăpa mai lesne de conținutul oliței, pe care o ținea între glezne, simțînd tot timpul cum marginea îi străbate carnea pînă la os.

Se gîndea încă la despărțirea din gara Iași. Era îngrijorată din cauza Olgăi. Și, într-un mod tulbure, îi părea rău că nu-i rămăsese în preajmă. Încerca să se liniștească, spunîndu-și că nu ea îi părăsise, la greu, ci aceia plecaseră, în mare grabă; și că într-un oraș mare, la un hotel, mai lesne se poate găsi un doctor, o moașă. Dar simțea că mai e și altceva, un gol în suflet, lăsat de faptul că începuse să se atașeze de acea femeie și că s-ar fi bucurat să-și continue călătoria împreună. Încerca să-și abată gîndurile, privind la rînd chipurile celor din compartiment, ocupîndu-se de copii sau pironindu-și ochii pe fereastra care se încapățîna să rămînă blocată. Zorii unei noi zile morhore. Dar gîndurile îi reveneau la Olga. Cum se cunoscuseră, ce vorbiseră. Spui atîtea lucruri din viața ta unui nou venit, numai ca să nu taci? Unele lucruri pe care nici prietenii nu le cunosc, altele de care uitaseși tu însuși, sau lucruri neașteptate, care nu ți-au mai trecut niciodată prin minte? Numai ca să nu taci, sau ca să-ți faci o bună impresie cuiva despre a cărui existență nici nu știai acum o oră? I se părea că nu e doar asta. Și despărțirea brutală, după ce ți-ai deschis sufletul. Chiar și împrejurararea caraghioasă că nu apucase să mai taie cîteva felii de piine cu cuțitul Olgăi... Întorcea aceste gînduri pe toate fețele și de la un timp începu să se teamă că o va învinge jalea. Sau era doar prea obosită, după patru nopți și trei zile în care nu dăduse ochii în gene? Dacă nu era tot un șiretlic al firii sale, care se lăsa cu bună știință în virtută în această bulboană, numai pentru a se feri de torentul cel mare: grija pentru călătorie, pentru Grișa și pentru tatăl ei, pentru fratele ofițer pe linia întii - pentru tot ce lăsase în urmă. Cum îl știa ea, Grișa va fi trecut deja și el Prutul, cu căruța și cu tata lîngă el, pe banchetă. Cu alte căruțe din sat, a lui Cozma Bălan, a lui Clemente Sirghe, poate și cu alde Vișoțchi.

Copiii dormeau încă. După ce toată seara îi țînuse în picioare, adunați în jurul ei, pîndind vreo garnitură care să intre în stație. Acum se încălziseră și dormeau, prăvăliți unii peste alții. Dormeau și cei mari. Alți oameni, dar parcă aceiași, storși de vlagă, pustiiți de orice trăsătură distinctivă: basarabeni porniți în bejenie. Vera se mira: cum oare de pot acești oameni să adoarmă de îndată ce se așează pe un loc? De parcă dintotdeauna nu așteptaseră decît să treacă la somn! Îl vezi că se așează, se foiește puțin, își caută un sprijin capului, apoi încruntă din sprincene, îi citești amărăciunea și preocuparea pe chip. Ai zice că abia aștepta să se așeze în tihnă pe un loc pentru a se putea concentra asupra unei probleme de mare importanță, care îl sîcîia de mai multă vreme și a cărei rezolvare nu mai suferea amîinare - dar în secunda următoare deja îl auzi cum respiră adînc, în somn. Poate în felul ăsta se apără de supărare, își zise Vera, în somn uiți tot, sau visezi lucruri plăcute, din tinerețe. Ca să poată rezista zilei de mîine. Pe cînd eu nu am putut niciodată să adorm în căruța, sau în luntre, sau în tren. Mai întii trebuie să ajung acolo unde am plecat și să mă conving că viața mea și alor mei este posibilă în continuare. Abia apoi... Ce-ar fi fost să adorm în luntre, pe Nistru - și să mă fure curențul, să mă ducă orincotro, pe întuneric și cînd mă trezesc să nu știu unde mă aflu? Luntrea te leagănă, te leagănă, apa clipocește, vislele scîrțîie în rame, picăturile curg de pe lopată, se desiră pe fața apei; da-da, într-o luntre mai că ai putea ațipi, o clipă două, între două visle. Dar în tren...astupată de morișca roților: răb-da-re/ răb-da-re!...

ACELEAȘI întrebări, care nu mai sunt ale unei persoane sau ale alteia, ci sunt slobozite, ba ici, ba colo, din vreunul dintre miile de gitlejuri veștejite ale balaurului feroviar: „Unde suntem?” „Ce gară-i asta?” „De ce ne-am oprit?” „Nu mai plecăm o dată?” Prin geamul aburit, un stilp de telegraf, ud, puțin într-o rină și, mai încolo, peste drumeagul cu urme de roți umplute cu apă, cîteva tufe desfrunzite, rebegite de brumă. Geamul ăsta cu albeață începu să lăcrimeze. Andrei, din colțul lui, întindea mînuța să prîndă picăturile cu degetul. Vera îi făcu semn să înceteze, dar tresăririle și zigzagurile iuți ale boabelor de apă îl fascinau pe copil. Deodată el se desprinsese de canatul ferestrei, își apropiie fața de urechea mamei și îi șopti: „E ceva acolo” „Unde, mamă?” întrebă Vera, tot pe șoptite. „Acolo, sub geam, e ceva negru...” „Ce-ar putea să fie?” Se ridică pe jumătate, incomodată de mormanul bagajelor și simțînd cum marginea oliței îi retează gleznele. Andrei îi arătă cu degetul un loc anume. Greu să-și facă o idee. Își lipi creștetul de geamul ud, apoi fruntea, încercînd să privească în jos, pe lîngă nas și în urmă veni cu timpla lîngă geam și zări, într-adevăr, o dungă neagră, lungă cam de un deget și tot cit un deget de groasă. Părea un lucru înțepenit acolo și nu vreo piesă din mecanismul de închidere, după felul cum era așezat... era, dacă se uita mai bine... și, strecurînd cele două degete arătătoare, apucă briceagul de capete și îl trase în sus, chinuîndu-se. „E un briceag”, îi șopti copilului curios. „Stai cuminte, să vîd mai întii ce e cu el”. Și se așeză la loc, cu briceagul în mînă. Cum ținea mîna în poală, cu degetele în jos, pumnul îl acoperea perfect. Dar deza știa despre ce e vorba: un briceag de altoit. Pur și simplu o

ardea, atît era de rece. Îl ținu așa cîteva clipe, apoi îl strecură în buzunarul paltonului. Trase pe genunchi coșul cu mîncare. Începu să desfacă ștergarele, scoase piinea. Acum venea momentul cînd trebuia să folosească briceagul găsit. Băga mîna în buzunar, dibui briceagul, îl apucă oarecum de un capăt. I se păru dintr-odată alunecos și greu, în felul unui pește pe care vrei să-l scoți din căldare. Îl puse în palma stîngă, încercînd să-și facă o idee, la repezeală. Mai văzuse așa ceva, la pomieultori, dar n-ar fi putut spune decît că este un obiect mai ciudat. Îl răsuci de cîteva ori, fără să înțeleagă cum ar trebui abordat. Îl mută în palma cealaltă, dar i se păru că nici așa nu e bine. Și totuși! își făcu singur curaj; are numai o limbă, ieșită pe jumătate în afară și cu un șanț de unde să o apuci cu unghia. Băga unghia degetului mare, apucă și împinse cu toată puterea. Dar limba nu se clintî din loc. Încercă încă o dată, cu toată forța. Degeaba! În disperare, prinse capătul limbii ieșit în afară cu toate buricele degetelor și se opinti din nou. Limba ieși din rostul ei, pe sfert. Dar părea că s-a blocat din nou. Cu o nouă zmcucitură, ferindu-se să nu se taie cumva, reuși să-l deschidă pînă la jumătate. Și iar lama păru că s-a blocat definitiv. Aș putea să tai cu el, în această poziție? se întreba Vera. Mai mult să zgîrii... Făcu încă o încercare, trăgînd cu toate degetele și limba, cu un zvicnet, se duse pînă la capăt. Dar îi aluneca în palmă, chiar ca un pește. Îl șterse bine cu un colț de cîrpă. Metalul limbii era cenușiu, de-o culoare înșelătoare, irizată, iar ascuțitura, pe care o încercă prudent, cu buricul degetului mare, era ageră ca briciul lui Grigore și nu părea nici veche, nici nouă, ci făcută odată pentru totdeauna. Taie în grabă cîteva felii și le întinse copiilor. Ca întotdeauna, Vera minca abia în timp ce strîngea masa după ceilalți. Acum, cit copiii aveau altă îndelemticire, rămasă cu briceagul în mînă, îl roti încet, trăgînd cu coada ochiului, pentru a se bucura de alcătuirea lui. Era mai întii ciudata lamă, atît de ascuțită, un adevărat pericol! și care, în loc să se îngusteze spre vîrf, ca la orice briceag, sau măcar să se rotunjească, precum la unele cuțite, făcea o buclă, dublîndu-și lățimea și se termina cu o tăietură oblică. Luă briceagul între degete și, dînd impresia că se joacă neatență cu el, îl privi în lung: avea o „inimă” de metal, în continuarea lamei, de aceeași grosime cu ea și care, atunci cînd mișcai lama, ieșea din rostul ei și totodată se umplea de tensiune, așa încît, de îndată ce opreai apăsarea asupra lamei, inima revenea în lăcașul ei, împingînd totodată lama pînă la capăt, cu un zvicnet. Închizînd lama cu grijă, ferindu-și mereu degetele, își dădu seama că existau acele trei puncte de rezistență, după care lama, cu un clămpănit avan, se închidea definitiv. Convinsă că nu oricine poate deschide un astfel de briceag, își zise că îl poate da copiilor, să se joace cu el. Nu înainte de a se uita încă o dată la cele două lame galbene, de alamă, în care era prinsă „inima” briceagului, la plaselele lucioase, dintr-un material negru-brun și la cele cinci nituri, de asemenea aurii, care țineau strînse laolaltă lamele, atît de bine strunjite că păreau mai curînd niște pete de culoare pe lacul negru al plaselelor.

„Doamne, ce zăpăcită trebuie să fi fost, dacă am uitat eu să pun un cuțit în coșul cu mîncare! Tot timpul m-am gîndit: Să nu uit de cuțit, să nu uit de cuțit. Și am umblat cu el în mînă, dar unde îl voi fi pus? În vreuna din lăzi, sau la loc, în bucătărie? Și uite că

Fugă basarabeană

Temă: „câtă forță mai am? aş putea să unesc un moldovean cu un basarabean ca pe un bivol cu o vacă? sau să-i despart cu toporul ca pe doi câini înlănțuiți?”
Angela Marinescu - *Poemul roșu*

cu pământul luat pe picioare cu cărțile (noastre) de lut
(răzuindu-le de toți copacii) luate pe tălpi dezlegându-ni-se când un
șiret când al doilea când nistru când prut noi... *allegro*. pedala lui
dumnezeu apăsând pe accelerator și din când în când numai pe frână
ne pompează întreaga suflare în țevile unei conducte de gaz magistrala
transsiberia(nă) prin care
zi și noapte pompată de(-aceeași?) pedală suflarea din urmă a
Zece Mii de Ființe plecate-n *pohod*
na sibir se întoarce acasă să pălpâie-n ochiul
aragazului candelă triplă
cvadruplă 'ncălzindu-ne (cea de)
toate zilele și nu ne du... numele meu fie
bejenaru. așa să-mi ajute
dumnezeu, de tătari am scăpat și de turci am scăpat dar de ducă-se
pe pustii cum să scap când la capătul fugii îl aflu
în chiar numele meu. bejenaru. *bezanije. presto:*

însăși fuga tăiată în două
ca din pușcă
de vânătoare odată
două focuri țâșnind
însuși câmpul tăiat în două
pe care s-așterne
fuga însăși tăiată în două

însuși trupul tăiat în două
pe două maluri
de râu alergând
în susul și josul apei
când nistru când prut dezlegându-
mi-se

însăși fuga tăiată în două
ca din pușcă
de vânătoare odată
două focuri țâșnind
însuși câmpul tăiat în două
pe care s-așterne
fuga însăși tăiată în două

însuși trupul tăiat în două
pe două maluri
de râu alergând
în susul și josul apei
când nistru când prut dezlegându-
mi s-a.

solemnă

nu poci postmodernistă nu vreau rușinoasă sunt. Ave(a) Maria
nouă feți logofeți și-ntr-o luni i-a
botezat și-n alta i-a numărat și-au rămas din nouă opt
din opt șapte din șapte ș(a)m.d.-e) din unu niciunul — așa
să rămână tot neamul ce nu știe carte. într-o
țărișoară plină cu cerneală ce fel de cerneală
ai tu în țărișoara ta? roșie! domnul
scrie morții cu cerneală și pe viii cu roșeală. purceseră
maicile din răsărit merșeră către apus fiecare purtându-și
bocceluța cu creieri pe cap
pâlcuiri pâlcuiri. brain-drain. ghici în care din ele sunt eu
acum treizeci și trei
(de turații) de ani. fuga mea-i din născare. de când m-a făcut
mama-n poalele patriei. seceră
și ciocanul erau monogramele fustei ei roșii. de seceră
am scăpat de ciocan am scăpat dar de purpura poalelor
ridicate a „să mi-o mănânci!” cum să scap?... cu pământul luat
pe picioare cu cărțile (noastre) de
lut și paie pe tălpi dezlegându-
mi-se când un șiret când al doilea când nistru când prut. mi-am făcut
încălțările cu cernoziom. acum chiar c-aș putea exclama (la treizeci și
trei de ani după sylvia) patrie-mamă
gheată neagră în care-am trăit ca o labă
învățată să țină cadenta-ntr-o limbă străină. și nici
nu pot spune pe care picior e. dar pentru-a nu pierde cadenta-mi șoptesc
ă! cu nistru!
ă! cu prut!

acum avem briceagul asta!

Dar nu mai aveau pic de apă în
ceainic. Singura nădejde ar fi fost ca la
prima oprire în vreo stație să roage pe
cineva de pe culoare ca, la rindu-i, să
apeleze la vreun om de pe peron să
alerge cu ceainicul la cișmea și să-l
umple. Chiar îl rugă pe un om de pe
culoar să o ajute, dar la prima oprire își
dădura seama că gara era pe cealaltă
parte. Ce era de făcut? Să aștepte altă
oprire? Dar dacă se vor trezi în aceeași
situație? Ah, de ce nu s-o fi deschizând
geamul asta?! În secunda următoare,
Vera se ridică și trase cu toată puterea
de geam. Îl deschise, fără dificultate.
Scoase capul afară, scoase și mîna în
care ținea ceainicul, anume ca să se fa-
că mai ușor înțeleasă, căută să atragă
cumva atenția, să prindă privirea vre-
unuia dintre cei care alergau spre tren,
cu ochii în pămînt, să nu se împiedice.
Unii licăreau cu privirea încoace, spre
geamurile deschise, dar altceva ar fi
vrut ei să afle, în mare grabă, necum să
răspundă unei solicitări. „Fiți bun!”
strigă Vera, agitînd ceainicul. Se opri-
seră buluc la scara vagonului și încer-
cau imposibilul: să se urce în tren.
„Coboară cineva? Coboară?” Nici un
răspuns, verbal sau faptic. Continuau
să strige unii la alții, cei de la capătul
vagoanelor, cei de pe scări, cei de pe
terasament, care încercau să se agate
măcar cu o mînă, cu un bagaj... cei de
pe tampoane, de pe acoperiș. Nu te
puteai uita la nimeni anume, pentru că
fiecare dorea același lucru: să urce în
tren, cu nevasta, cu copiii, cu părinții,
toți avînd în mîini două-trei-patru
bagaje, boccele, cufere, geamantane,
papormițe, sarsanale... Un om se des-
prinse din înghesuială și, cu valizele
rupîndu-i mîjnilor, în loc să se întoarcă
pe peron, o luă de-a lungul trenului,
sub cine știe ce imbold. Vera strigă di-
rect spre el: „Domnule, e vreo cișmea
în stația asta?” El ridică o clipă capul
și răspunse în trecere: „Este, în spatele
gării...” Ce era de făcut? La cine să
apeleze? Dai ceainicul cuiva și nu știi
dacă ți-l mai aduce, sau pleacă trenul...
Mihăiță, de alături zise: „Mamă, dă-
mă pe mine pe geam și mă duc să um-
plu ceainicul.” „Dar ai să poți?” „Am
să pot, mamă.” „Oare cît o mai sta tre-
nul asta?” „Abia s-a oprit. Nu spuneai
tu că stă de-l uitaă cucii? Mă duc iute.”

Și asta a fost greșeala Verei. L-a
ajutat pe Mihăiță să încalce fereastra,
l-a prins de mîini și l-a ajutat să alu-
nece pînă a atins cu tălpile de pămînt.
I-a dat ceainicul și i-a spus să alerge în
spatele gării. „Dar să nu stai, dacă nu-
l poți umple imediat, ai înțeles?” Și l-a
urmărit cu privirea pînă a dispărut la
capătul peronului. Apoi... timpul a în-
ceput să treacă îngrozitor de repede.
Cîțiva oameni s-au agățat, totuși, pe
scara vagonului, cei mai mulți au tre-
buit să renunțe; stăteau încă pe terasa-
ment, așteptînd cine știe ce miracol,
sau privind înciudați la tren. Nici
măcar nu se retrăgeau sub streășina
stației. Căci prinsese să bureze, fără
veste, iar prin acea bură, destul de ră-
rit, ca o cărunțală, se strecurau fire de
zloată. Locomotiva își dresse glasul,
acum pufăia apăsător, aruncînd jeturi de
aburi albi pe care le scărmanau curen-
ții de pe peron. Iar Mihăiță nu apărea
nicicum... Pe cine să întrebe? Pe cine
să trimită în căutarea copilului? Ni-
meni nu te ia în seamă, nu ți se uită în
ochi. Impiegatul era de mult în dreptul
locomotivei. Vera ar fi vrut să strige,
să facă semne spre impiecat, dar de la
toate ferestrele trenului se ridicau
mîini, se șteau capete, se făceau semne
al căror tîlc ea n-avea de gînd să-l dez-
lege. Începu să strige: „Domnule,
domnule!” Numai că Mihăiță nu se
arăta, de la nici un colț, de la nici o
ușă. Vera era numai ochi, se aplecase
de tot în afară și, de i-ar fi stat în
putință și-ar fi lungit gîtul pe după sta-

ție, pînă în spatele gării: Vino, Mihă-
iță, vino! Ce cișmea e aia la care n-a
reusit să umple ceainicul? Ce copil e
asta care știe că trenul pleacă dintr-o
clipă într-alta și totuși întîrzie? N-ai
putut să iei apă, n-ai luat, dar de ce nu
te întorci odată? Copil! Asta e, că îi
vorbise *ca un om mare* și ea s-a lăsat
păcălită! Se mișcau oameni pe peron,
încolo și încoace, Vera se temea acum
că n-o să-l recunoască la timp pe băiat,
i se năzări că el este de fapt pe peron,
cu ceainicul în mînă și caută din priviri
fereastra vagonului lor, pe mama lui;
că așteaptă un semn de la ea, o che-
mare - iar ea, de îngrijorată ce este și
de tare ce s-a speriat, nu se poate con-
centra să-l recunoască și să-l strige:
„Mihăiță, aici, aici!”... Și că din cauza
ei și a zăpăcelii care a cuprins-o, îl va
pierde pe copil, va rămîne în stație...
Cum să mai dai de el apoi?

Și tocmai acum și parcă anume ca
să sporească panica, pe ușile gării se
iviră, începură să curgă fără oprire mi-
litari, militari... Bocănind, tropăind,
tîrșindu-și tălpile cu potcoave și mase-
le. Ticsind peronul pînă la bordură,
dinspre cele două uși pe care continua
să curgă acest aluat verzui care se în-
chega într-un meterez de netrecut, de
netrecut... Mihăiță al ei! Unde era bă-
iatul mamei? Tremura din toate înche-
ieturile. Inima bătea să-i spargă piep-
tul. Se auzi o bufnitură grozavă. Ce era
asta? Garnitura se urnise din loc! Vera
înalță brațele: „Mihăiță, Mihăiță!
copilul meu!” Ah, acolo, foarte depar-
te, la ușa gării, îl zări pe băiat. Un mi-
litar îl ridicase pe brațe. Băiatul țipa o
dată: „Ma-măăă!” și apoi se lăsa purtat
pe brațe, din soldat în soldat, pînă la
fereastra unde Vera îl aștepta, hoho-
tînd. Îl înșfăcă, nici ea n-ar fi putut să
spună cum, îl trase înăuntru, din mîini-
le celor care începuseră să fugă odată
cu trenul, mulțumindu-le, hohotînd,
mulțumind. Acum îl strîngea la piept,
spasmodic, sărutîndu-l la nimerale.

Mult mai tîrziu, după ce le dăduse
pe rînd copiilor să bea apă și înghițise
ea însăși de cîteva ori, cu nădejde, ca
să-și vină în fire, îl întrebă: „De ce-ai
întîrziat așa de mult, băiatul mamei?”
„Pentru că acolo nu era nici o cișmea.
Era o fîntînă. Și adîncă-adîncă. Ni-
meni n-a vrut să mă ajute, erau grăbiți.
Singur am coborît ciutura și am învîrțit
de roată și am umplut ceainicul cu
cana, pentru că ciutura se golise pe ju-
mătate, iar ceainicul nu încăpea înă-
untru.” „Of, băiatul mamei, trebuia să
lași, dacă ai văzut că nu poți...” „Dar
am putut, mamă! Și ai văzut că nu i-
am dat drumul ceainicului din mînă,
cînd mă purtau soldații aceia pe sus?
Ai văzut că nu l-am scăpat jos?” „Am
văzut, băiatul meu cel drag. Ești tare
destoinic și mama își pune mari
nădejdi în tine.”

IL ZARI în celălalt colț al com-
partimentului, chiar lingă ușa.
Nu-l văzuse cînd și cum a in-
trat, iar faptul că, totuși, acest lucru se
întimplase fără ca ea să fi observat
mișcarea sau să fi auzit ceva o miră atît
de tare încît nici n-ar fi putut spune
cine stătuse mai înainte pe acel loc: un
alt bărbat? O femeie? Stătea în colțul
lui, treaz printre oamenii care picoteau
și anume fără să se sprijine cu spatele
de perete, ci dimpotrivă, cu capul mare
adus puțin în față, privind nedefinit pe
deasupra celor de pe bancheta opusă și
clipind doar cînd și cînd, cît să nu zici
că e orb sau mort. Cu o legătură pe du-
pă gît, dintr-un material femeiesc, cu-
loarea cafelei cu lapte, innodată cu o
fundă mare, neîndeminatec, ținîndu-i
pe piept un braț mic-mic, de păpușă,
abia ghicit pe sub mîneca prea largă,
din dimie și răsflecată de mai multe
ori, în așa fel ca totuși încheietura mîi-
nii, atîrmînd pe legătură, să iasă din mî-
neca disproporționată; iar din mîna
propriu-zisă se vedeau niște degete
subțiri-străvezii, ca de nou-născut și

anume doar trei degete, încovoiate ca
gheruța de pui, cînd îl tai. Și acel braț-
cîrnăci, așa s-ar fi zis, nu pleca din
umăr, care lipsea, ci din claviculă sau
direct de la baza gîtului, așa că răsco-
iala umărului hainei venea cam la ni-
velul cotului presupus. Acesta trebu-
ind să fie brațul lui drept. Iar stingul?
Pornit tot de la baza gîtului, dar de da-
ta asta ca o tijă, pe cît de subțire pe atît
de lungă și terminată cu o minută la fel
de străvezie, cu trei degete ca de pui.
Tija avea o singură articulație, plasată
însă mult prea jos ca să fie un cot și
destul de sus ca să fie încheietura mîi-
nii. Totuși prea lung acest braț, încît nu
putea fi adus în legătura de pe piept,
lingă celălalt și atunci omul îl ținea
ascuns-înfundat între pulpe, în jos de
genunchi, căutînd poate un strop de

căldură pentru gheruța palidă. Gru-
mazul de care atîrna o astfel de ghir-
landă jalnică era însă al unui bărbat
atletic, cu dinadins. Un ins ca la trei-
zeci de ani, cu trăsături pronunțate; ar-
cade puternice, sprîncene arcuite, păr
negru tras pe fruntea osoasă, nas de
Decebal, ochi albaștri, cam bulbucăți
și cu cearcăne adînci, pomeți înalți,
obraji supti, năpădiți de o barbă nerasă
de vreo lună, buza de jos țuguată. A-
cest cap cu trăsături grave, aplecat pu-
țin în față, părea tot ce scăpase dintr-un
om aruncat între două blesteme, o fișie
de normalitate între două zodii schi-
loade. Un cap atît de serios, absorbit
de cine știe ce gînduri, privind oare-
unde și vislînd arar din pleoape, cît să
nu-l crezi mort...

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Din nou, provincia

DE LA ÎNCEPUTUL acestei stagiuni am circulat destul de mult prin țară la premiere, festivaluri. Chiar dacă și în București, și la teatrele din provincie, numărul premierelor este mare, calitatea lasă loc multor discuții. Evenimente, în plenarul înțeles al cuvintului, sînt foarte puține și se leagă tot de numele citorva regizori importanți: Vlad Mugur (cu cele două montări la Teatrul Maghiar din Cluj, *Doi gemeni venețieni* de Shakespeare și *Scaunele* de Eugen Ionescu); Alexandru Dabija (*Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare la Teatrul Tineretului din Piața Neamț); Tompa Gabor (*Hamlet* de Shakespeare la Teatrul Național din Craiova). Și iată că acele spectacole-reper se situează, cel puțin pînă acum, din nou în afara Bucureștiului. Lucru care a devenit semnificativ în ultimii ani. Mai puțin atinse de virusul vedetismului, unele teatre din țară sînt preocupate de calitatea repertoriului, de valoarea regizorilor și scenografilor pe care îi invită să lucreze, de profesionalizarea trupei, de evidențierea unora dintre actori. Efectele nu se văd dintr-o dată, ca atunci cînd mișcă Samantha din născutul ei de vrăjitoare. Ele se materializează în timp și țin de un program managerial, de pasiune și interes profesional, de perseverență cu care sînt urmărite scopurile artistice, în primul rînd.

Spuneam mai de mult că unul dintre teatrele cu o astfel de evoluție este cel din Arad. O făceam cu ocazia Festivalului de teatru clasic, ediția a II-a și a premierei *Măsură pentru măsură*, de Shakespeare, în regia lui Ștefan Iordănescu. Făcînd un alt efort organizatoric și financiar, Teatrul de Stat din Arad ne-a invitat la o micro-stagiune, prezentînd timp de trei zile spectacolele pe care le joacă, spectacole din stagiunea trecută și din cea prezentă: *Cei doi tineri din Verona* de Shakespeare, în regia lui Cris-

tian Juncu, *Evenimentul* de Nabokov (traducere semnată C.C. Buricea-Mlinarcic), o montare a lui Sabin Popescu, *Noaptea încurcăturilor* de Goldsmith, *Măsură pentru măsură* de Shakespeare, ambele în regia lui Ștefan Iordănescu. Tot cu acest prilej am văzut la Teatrul de marionete, *Nebunul și călugărița* de Witkiewicz (traducere de Olga Zaïcik), tot în regia lui Ștefan Iordănescu. Numele acestui regizor, cunoscut publicului bucureștean prin cel puțin două spectacole, *Ultima noapte a lui Socrate* la Teatrul Levant condus de Valeria Seciu și *Peer Gynt* de la Teatrul Mic, apare des pe afișele teatrului din Arad. Cred că intrarea într-o nouă etapă, întinerirea și redinamizarea trupei își au punctul de plecare în colaborarea cu Alexa Visarion (*Woyzeck*) și cu Ștefan Iordănescu, care au creat un climat spiritual propice unui teatru profesionist. *Noaptea încurcăturilor* și *Măsură pentru măsură*, și poate în special cel de-al doilea, au meritul esențial de a scoate în față actorii trupei, de a-i individualiza, de a le specula calitățile. Și îi putem remarca pe Ovidiu Ghimiță, Zoltan Lovas, Aura Călărășu, Alexandru Bairactaru, Constantin Florea. O contribuție importantă la spectacolele lui Ștefan Iordănescu au Doru Păcurar, scenografie, și Ildiko Fogarassy, muzica originală. Apelînd la un text dinamic, cu o cascadă de *qui-pro-quo-uri*, actualizîndu-l pe ici, pe colo (filosofia hangului despre Parlament, guvernanti, putere), Ștefan Iordănescu dă drumul în *Noaptea încurcăturilor* poantelor, farsei, ludicului într-o comedie de bun-gust, atentă să nu alunece în facil și comercial. Un șir de confuzii naște încurcăturile. Astfel o casă normală este confundată cu un han, proprietarul cu un hangiu, fata lui, cu o hangită. O casă banală se transformă într-una a tuturor posibilităților, în care nu se mai știe cine pe cine iubește și cine pe cine ar trebui să

iubească. Acest hățis de întimplări și neînțelegeri, bine sugerat prin decorul în tonuri de verde, cu liane atîrînd, cu iederă etc., ia sfîrșit și totul e bine cînd se termină cu bine. Totuși, puțin obosit a fost ritmul actorilor, ritm care rămînea cu un pas în urmă față de cel al textului. O lincezeală se instala din cînd în cînd pe scenă și cerea un efort suplimentar pentru a fi alungată. Nu am înțeles de ce nu a montat Ștefan Iordănescu *Nebunul și călugărița* la Teatrul de Stat și a optat pentru cel de marionete. Textul dificil nu a apelat aproape deloc la tehnica și arta păpușarilor, ci a încercat să-i folosească doar ca actori. Le-a luat limbajul caracteristic și l-a înlocuit cu altul, mult mai puțin cunoscut, la nivelul acestui text.

Un spectacol greoi, pe care l-am urmărit fără să pricep, măcar în parte, ce a vrut regizorul, este *Evenimentul* de Nabokov, în regia lui Sabin Popescu. Acum aproape doi ani am văzut tot la Arad o altă montare a sa, *Melania și ceilalți*. De atunci mi-am pus multe întrebări. Pe unele le-am formulat, pe altele le-am păstrat, acordîndu-i astfel și alte șanse unui regizor la început de drum. Pe mine personal nu m-a convins deloc, nici acum. Din păcate, acest spectacol este la limita celor de amatori. Multă umplutură: gesturi inutile, repetate, fără semn, nu există tensiuni în ciuda strădaniei actorilor, a unora dintre ei. Cu totul neinspirate sînt costumele Mihăelei Păcurar, prăfuite ca propunere, sărăcioase. În general cromatica de pe scenă este cel puțin bizară: bleu, verde, maron, portocaliu. Sînt momente întregi cînd nu se înțelege ce-a vrut regizorul, de ce a ales acest text, ce se rostose pe scenă. Cred că nici pe actori nu prea i-a convins demersul regizoral.

Cei doi tineri din Verona de Shakespeare. Teatrul de Stat Arad. Regia: Cristian Juncu. În imagine: Zoltan Lovas (Proteus) și Aura Călărășu (Iulia).

În *Cei doi tineri din Verona*, Cristian Juncu lucrează foarte frumos cu trupa. Un spectacol curat, dinamic, cu multe idei, destule conduse pînă la capăt, cu un decor simplu și funcțional (Onisim Colta), cu o soluție interesantă pentru costume, nu însă bine finalizată din pricina materialelor folosite (Oana Botez). Grădînd bine conflictul, speculînd comicul de situație, de limbaj, jucîndu-se cu albul și negrul, cu binele și răul, Cristian Juncu îi antrenează în această poveste shakespeariană pe Zoltan Lovas, Aura Călărășu, Alexandru Bairactaru, Liliana Balica. Deși soluția cu Launce (Sorin Tofan) atînat într-un hamac ne duce, inevitabil, cu gîndul la *Titus Andronicus* al lui Silviu Purcărete, ea are motivație și aici și este bine tratată.

Trupa de la Arad a crescut valoric încet-încet. Actorii știu foarte bine ce și cînd le-a ieșit și sînt dornici să o ia de la capăt, să corecteze, cînd este posibil. Un punct important al evoluției l-au atins în *Măsură pentru măsură*, și grație comunicării cu Ștefan Iordănescu, un regizor atent la această trupă, un regizor care a investit mult la Arad. Nu în zadar!

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șuşară

APROAPE că nu a fost ediție a premiilor Uniunii Artiștilor Plastici care, în ultimii ani, să nu suporte serioase amendamente. Importanță instituție a oricărei vieți culturale ce evoluează în limitele firescului, premiul a încorporat, de-a lungul timpului, atîtea inadvertențe, erori de percepție și disfuncții interne încît risca să devină derizoriu pînă la a-și autodenunța inutilitatea. Și asta nu pentru că toate premiile s-ar fi atribuit aberant, deși aceste situații puteau fi întîlnite fără prea mare greutate, ci pentru că de momentul premiilor s-au anexat o sumedenie de alte episoade care nu aveau nici o legătură cu activitatea profesională. Cu un asemenea prilej a aflat și Crin Halaicu despre strînsele sale relații cu arta, a aflat și Adrian Năstase că artistul, în afara de faptul că-i îmbogățește colecția, mai are și alte funcții în această lume, ba chiar și Iulian Crețu s-a bucurat de paradoxul de a fi simultan înjurat și răsplătit curtenitor de aceeași breaslă. Și în timp ce acești eroici luptători pe tărîmul propășirii artelor naționale (parcă așa se spune cînd vrei să adaugi nițică solemnitate!) încercau să se dumirească despre ce e vorba și unde bate atîta considerațiune, artiști ca Horia Bernea, Florin Mitroi, Ștefan Călția și încă mulți alții erau uitați cu desăvîrșire sau, și mai rău, de-a dreptul ignorați. Din instituție profesională, severă și rece, premiul a ajuns un fel de organizație civică și apolitică prin absorbția tuturor culorilor politice, dar și una umanitară ce tindea să se substituie ajuto-

rului social prin incurajări morale. Așadar, unitățile de măsură cele mai frecvente au fost interesul administrativ și duioșia. Cum și una și alta există de cînd e lumea, dobîndînd, care va să zică, o anumită atemporalitate, premiile înseși refuzau cronologia și ieșeau, la rîndul lor, din timp. Premiul pentru pictură, sculptură, grafică, decorative, scenografie etc. etc. doar cu totul întîmplător se acorda în 1990 și..., pentru că, de fapt, el suna la fel de bine și în sec. XIX, și la începutul lui XX, și în perioada interbelică și în aceea de tristă aducere-aminte a realismului socialist. Singura dovadă că el se referea la un an oarecare al sfîrșitului de mileniu era doar faptul că se acorda în acel an și atît. În rest, concepția pe care o încorporează este aceea de secol XIX. Și, din păcate, de această povară n-a scăpat nici ultima ediție, cea care se referă la anul 1995, recent consumată în cadrul festivităților din sala rondă a Galeriilor Etaj 3/4. Chiar dacă s-au făcut mari eforturi pentru a se depăși stereotipurile din anii trecuți și de a-i identifica fără elanuri propagandistice pe susținătorii și devotații prieteni ai artelor, unii dintre ei profesioniști de-adevăratelea, mare lucru nu s-a obținut pentru că oboșeala premiului este structurală și nu doar tegumentară. Este remarcabilă decizia de a i se oferi marele premiu criticului, eseistului și istoricului de artă Barbu Brezianu, un caz rar cînd acest premiu îl primește altcineva decît un practician, este legitimă prezența printre laureați a unor nume ca Ion Bitzan, Ion Stendl, Nistor Coita, Ho-

rea Paștina, Ion Atanasiu Delamare, Aurelian Popovici, Alexandru Galai, Ștefan Pelmuș, dar este impardonabilă premierea unor tineri total irelevanți și serios ademeniți de kitsch, precum Daniela Acea și Gabriela Drănceanu, sau aceea a unor prestații zice-se pentru pictură murală (Gheorghe Răducanu) și pentru restaurare (Ovidiu Boldură). Cum greu explicabilă este răsplată primită de Alexandru Antik pentru „ambient“, adică pentru ceva imposibil de localizat, cînd el este unul dintre cei mai interesanți experimenterii în zona expresiilor alternative, pentru care era absolut firească acordarea unui premiu direct, adică fără nici un fel de sfială sau de eufemism. Această situație contradictorie în care se găsește premiul se datorează, în primul rînd, unui regulament excesiv de conservator care a pierdut legătura directă cu dinamica artistică de astăzi și, în al doilea rînd, unei comisii de acordare a premiilor lipsită de prerogative, de eficiență și, în ultimă instanță, de responsabilitate. Regulamentul, de pildă, prevede acordarea unor premii pentru toate genurile imemorabile, în care, iată, își fac loc pictura bisericească și restaurarea, dar este complet dezinteresat de artele alternative (video, instalație, performance etc.), de activitățile curatoriale și de performanțele unor galeriști. Cu ce este mai justificat interesul Uniunii, de pildă, pentru restaurare decît pentru derularea unor programe de promovare a artei precum cel de la Galla, de la Catacomba, sau de la Galeria timișoreană First? Prin ce ex-

primă mai direct și mai autentic lumea în care trăim pictura murală a lui Răducanu decît acțiunile (nu ambientările) lui Alexandru Antik, decît filmele grupului Kinema-Ikon de la Arad ori decît instalațiile video ale lui Sorin Vreme? Și prin ce este mai important criteriul virstei - vezi premiul pentru tineret - decît remarcabila activitate curatorială a lui Judit Angel, de pildă, de la Arad. Însă realitatea vie a fenomenului artistic românesc aproape că nu interesează, în timp ce în subsidiar circula tot felul de poncife și de nostalgii. Dar pe lîngă această încremînire a concepției globale despre premiu, un grav prejudiciu îl aduce modalitatea de funcționare a Comisiei. Pentru că deși există una, destul de numeroasă și doldora de personalități, ea practic nu funcționează prin imposibilitatea de a decide. Comisia nu identifică, nu propune și nu promovează, ci doar preia propunerile secțiilor și le confirmă. Lipsită de responsabilitate, ea este, practic, lipsită de existență, iar cu adevărat premiile sînt atribuite de către secții. Și în felul acesta se răsplătesc obligații, se întrețin prietenii și se perpetuează clientelismul. Pînă cînd secțiile nu vor fi excluse din ecuația premiului și pînă nu va fi aleasă o Comisie permanentă care să urmărească fenomenul artistic din toată țara și pe parcursul întregului an, care, mai apoi, să-și asume integral deciziile și să facă publice, în prealabil, toate nominalizările, Premiul UAP va continua să rămînă o ficțiune, o poveste despre artiști și veleitari, despre „a fost odată“ și nu despre ceea ce se întîmplă chiar astăzi sau se prefigurează pentru mîine.

Underground...

Paris, 13 ianuarie...

PORNIT la drum spre Festivalul de la Biarritz (FIPA - ediția a 10-a), am luat-o prin metroul din Paris... M-am simțit ca acasă. Lume tristă, amestecată. Orașul lumii. Rece. Cerșetori. Parcă mai civilizați. Nimeni nu vorbește cu nimeni. Nici măcar cuplurile. Citesc, dorm, se uită în gol. Ochi obosiți, încercânați, un clochard cu barbă gri care îmi aduce aminte de un actor drag dintr-un colț al țării mele deschide cu aplicație o sticlă de vin roșu, bineînțeles cu dop de plută. Bea, liber de orice și de toate. N-are nici o lumină în ochi. Dintr-o stație rămasă în urmă se aud sunetele unui acordeon. Pare a fi muzică românească.

Biarritz, 14 ianuarie...

OCEAN, valuri, nisip, 16 grade, castele în Spania. Acum înțeleg. Festivalul Internațional de Programe Audiovizuale. Lux. Din cele patru clădiri în care se ține festivalul, două sînt cazinouri. Filme multe, lungi, bune. Ficțiune de lungmetraj, seriale și foiletoane, documentare de creație și eseuri, mari reportaje, filme despre muzică, programe scurte, situațiunea creației franceze și a coproducțiilor franceze internaționale, memoria audiovizualului. Nume mari: Zanussi, Kusturica, regizoarea Cher la debut. În tot Biarritz-ul nu există decât cei o mie de oameni invitați ai festivalului. Proiecțiile se țin simultan, rar găsești, mai ales seara, mai mult de 100 de spectatori la un film. Lumea se plimbă pe faleză, du-te vino, diferite virste ale „doamnei cu cătelul”.

Echipa României, săracă dar cinstită, are cite un film în aproape fiecare secțiune a festivalului. Malvina Urșianu, cu lungmetrajul *Aici nu mai locuiește nimeni*. Dan Badea, de la Tele 7abc, cu reportajul *Puscărie la domiciliu*. La scurtmetraje, Radu Muntean cu *Tragica poveste de dragoste a celor doi*. La documentare, eu, cu filmul *Babu - cazul Gheorghe Ursu*. De la Televiziuni-

nea română, Dan Necșulea. Surpriza pe care o am, citind catalogul, este că din juriul secțiunii „seriale și foiletoane” face parte Mircea Diaconu. Iar, printre cele numai cinci seriale, bucuria de a vedea *Underground* de Kusturica, versiunea de cinci ore, în două episoade.

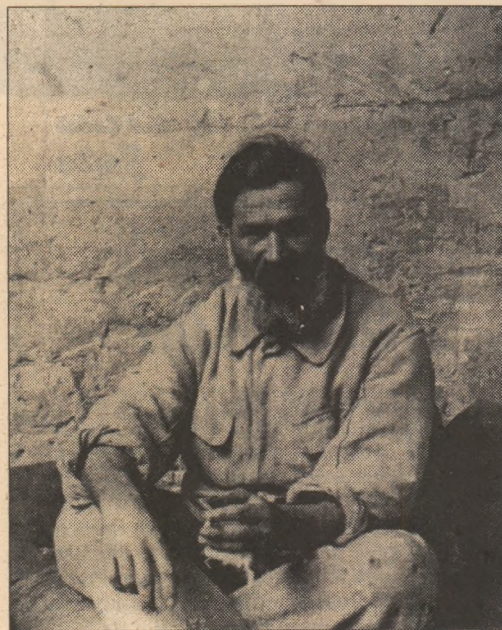
Nu vă povestesc filme, nu e treaba mea, doar o secvență din filmul *Roissy, viața secretă a unui aeroport*, în care, la un nivel al aeroportului, pe o banchetă a unui bistro, un om scrie. A adunat mii de pagini. Locuiește aici, la acest bar, mănincă ce i se dă de la McDonald-ul de vis-à-vis, are apă caldă la toaletă... Cînd din greșeală i se ocupă locul, și-l revendică, cu demnitate. Cineva povestește despre el, face parte de mult din peisaj. Cine vrea să-i scrie, poate s-o facă, pe adresa: Numele, nivelul intermediar 1, barul Grill, Aeroportul Roissy, Franța. Asta mi-a adus aminte, nu știu de ce, și asta voiam să vă spun, că nu știu de ce, de secvență din filmul *Serăliștii*, al lui Copel Moscu, cu acel cetățean care predă la „Liceul Industrial nr. 1, Baia Mare, oraș situat în Republica Socialistă România, țară situată în Europa, continent situat în Emisfera nordică, al Terrei, planetă situată și ea, la rîndul ei, în sistemul solar, situat la rîndul său în galaxia Calea Lactee, unitate care, și ea, la rîndul ei, este într-o unitate și mai mare, numită metagalaxie sau universul vizibil... O să spuneți, mai există și altfel de univers?”

Ca orice alegător care nu urcă pe podium, scuza este că nu e important să iei premiu, important e să participi, să alergi. Filmele românești nu au luat nici un premiu, dar au fost selecționate printre cele peste 100 de filme ale festivalului. Festival bogat, repet, nu numai în numărul de filme. Ușor amestecat, de la filme de animație de 4 minute pînă la cinci ore de *Underground*. ARTE, Canal +, toate televiziunile franceze.

După Biarritz, iar Paris. Dacă n-aș fi mers cu metroul, poate păstram starea. Dar cred că filmul domnului Kusturica mă va urmări un pic. Cîțiva băieți

fumează hașiș chiar în vagon. Sînt cinci negri răi, obosiți. La coborîre, unul rămîne, ciudat, în picioare, înăuntru. Cînd semnalul anunță închiderea ușilor, smulge geanta unui bărbat mic și chel. Victima se agață disperată de geantă. Neputînd-o smulge, negrul îl bate cu palmele peste cap. Palme puternice, dar date cu lehamite. S-o mutat lehamitea la Paris?

Centrul cultural român, gazda filmelor *Brîncuși* și *Babu*. Sun la toți românii pe care-i cunosc, de care am auzit, care m-ar interesa să vină să vadă. Unii vin, alții spun că nu. Motivele nu mă interesează, reprezintă opțiunea fiecăruia. Refac drumul prin locurile de filmare pentru Brîncuși. Coadă la Grand Palais, expoziția Portret Picasso. Coadă la Centre Pompidou, la bibliotecă. Ceasul care mergea înapoi spre zero, pînă în anul 2000, a dispărut. Poate pentru că nu la schimbarea din 1999 în 2000 începe mileniul III. Atelierul Brîncuși are o haină nouă, în același loc. A dispărut toaleta de lingă, iedera care incolăcea zidurile. Da, și graffitti-urile de pe uși. Probabil că peste o săptămînă vor fi altele. Încerc să intru, nu e voie. Lucrările mă atrag ca un magnet. Poate săptămîna viitoare, în preajma redeschiderii. Cimitirul e la locul lui, m-am liniștit. La fel, mormîntul lui. Apoi *Sărutul*. Pînă i-o veni cuiva ideea, vreunei fundații, să-l învelească în sticlă mată, și să-ți dea voie să te uiți numai prin găurică, contra cost, cînd vrea ea. Filmul *Brîncuși* place, pare însă lung. Nimeni nu mai are răbdare să vadă 77 de minute numai cu el. E prea lung pentru un documentar? E altceva la un televizor și altceva într-o sală de cinema, unde e în tuner și un ecran mare și ceva te obligă să te concentrezi. Și poate oamenilor de la Paris nu le spune ceva nou Parisul din filmul meu. Asta e, sînt trist. Lumea așteaptă *Babu*. Sigur, altă percepție. Li se pare interesant. Dar iar sînt în extreme. De la omul de stînga, din juriul de la Biarritz, căruia nu i-a plăcut pentru

Constantin Brîncuși, personaj al filmului *Brîncuși*, de Cornel Mihalache

că nu era de stînga, la cei de dreapta, pentru care Babu, ca și Pătrășcanu, nu reprezintă nimic, nu era de-al lor. Dar eu n-am vrut decît să-l arăt pe Babu, care nu era nici alb, nici negru, nici roz. În sfîrșit, mă împac cu ideea că n-am muncit degeaba.

Cînd să plec, metropolitanul. Se urcă un băiat cu o flașnetă și o fată cu o tamburină. „Să vezi, bă, că n-o să iei nici măcar un leu.” Își încep treaba. Ca-ut prin geantă, unde oare am pus lei aia de taxi de Otopeni? După mult timp, îi găsesc. Privirile lor mă urmăreau interesate. Eram singurul din vagon de la care mai sperau ceva. Scot o hirtie de 5000 de lei (cinci franci, nu?) și o întind. Surpriza! Cei doi se înroșesc vizibil. Nu-mi displace. Sînt bucureșteni de-ai mei, nu v-am spus că mă simt ca acasă? Micul Paris, nu?!

Sigur, o să-mi spuneți, dar piramida? Luvrul? Șamzelizeul? Butșomolul? Biuta?

Da, domnilor, dar nu vedeți ce-i în jurul nostru? Dar Albania, dar Belgradul, dar Sofia? Și cînd mă gîndesc unde mai pot face eu documentare, mă apucă așa, și nu e sentimentul iugoslav al ființei din *Underground*, mă apucă așa să se rupă insula sub mine și s-o iau pe Dunăre la vale cu toți lăutarii români din metroul de la Paris...

Cornel Mihalache

MUZICĂ

OBSERV cum, în ultima vreme, s-a moderat disprețul muzicologiei de elită față de cercetări mai nuanțate diferențiate ale istoriei muzicii. Nimic nu părea relevant savantului obosit de fleacuri în afara analizei textului de partitură muzicală. O parte semnificativă de adevăr a întreținut criteriile aspre ale acestei discipline. Cu astfel de gînduri introduc subiectul cronicii despre ce este și ce creează *Societatea Română „Mozart”*, înființată la Cluj, în anul 1991. Primul și cel mai însemnat scop al acestei organizații neguvernamentale, afiliată la *Internationale Stiftung Mozarteum* din Salzburg, a fost inițierea unui *Festival Mozart*. Anul acesta, în luna decembrie festivalul a depășit a VI-a ediție. El nu este conceput numai ca o suită de programe-concert și spectacole de operă, ceea ce ar fi fost, oricum, o împrejurare cu totul deosebită. Un grup de teme-idei generatoare au fost, pe rînd, ilustrate de repertoriul atașat proiectului inițial. Și comentate în „Simpozioane de muzicologie”. Le-a imaginat profesorul Lászlo Francisc, condei redutabil în domeniile muzicologiei și președinte al societății. Aceste selecții gîlesc pe traiectoria unui zig-zag care atinge cînd biografia cînd ceea ce se poate deduce din radiografia textelor muzicale. La prima ediție, *Ultimul an din viața lui Mozart - 1891*; la a doua, *Mozart în mi bemol - Mozart în do minor*. E frumos să afle mai multă lume ceva despre codul secret

O demisie în secolul XVIII

al armoniilor mozartiene: cum mi bemo-lul a fost tonalitatea pe care autorul „Flautului fermecat” a ales-o pentru a exprima crezul lui masonic... Mai multe generații au obosit citind și recitind comentarii despre modul tenace și voluntar în care Mozart a curmat legătura lui subalternă cu arhiepiscopul Hyeronimus, conte de Colloredo. „Excelența Voastră îmi va permite să mă înfățișez cu toată umilinta pentru a-mi prezenta demisia...” Viziunea romantică asupra aceluși gest, senzațional pentru anul 1781, nu a încetat să agite apele memoriei. În sine, el este însă fără urmă în Operă. Dar cortina Colloredo a căzut peste un teanc de cam 100 de lucrări compuse de Mozart tocmai la Salzburg. Acolo unde a acționat asupra lui un mediu formativ remarcabil; în micul oraș rezidențial unde s-au aglutinat influențele ce și le-a asumat cu atracția lui himerică pentru fețele lumii (Italia, Franța, Germania). Această sinteză din tinerețea timpurie (cum să spun altfel?), în urma căreia în-tregul Mozart din anii vienezi se arată, ca premonițiune (dar nu numai atîta); *Mozart, fiu al Salzburgului*, a fost tema ultimei ediții a festivalului din Cluj. *Serenada* și *simfonia* „Haffner”: Alexis Hauser, un oaspete permanent, le-a dirijat cu lejeritate celui care cunoaște Orchestra simfonică a Filarmonicii „Transilvania” și este instruit în structurile mobile ale celor două piese surori. *Concertul pentru vioară* și orchestră, în la major, Nr. 219, cel

mai poetic din seria de cinci compuse repede, toate, în vremea cînd serenada co-cheta, galant, cu muzicile concertante. Admiratorii lui Gabriel Croitoru, n-au avut decît vorbe bune și o nedumerire. De ce un supliment din... Paganini? *Concertul pentru pian și orchestră* în do major, Nr. 246, relief „din minunatul an cînd Mozart avea 20 de ani”: expresiile în sunete cristal și claritate absolută le regăsesc la Jean François Antoniolli.

La Biserica Sfîntu Mihai concertul de muzică bisericească a fost o reconstituire a unui serviciu divin, așa cum se desfășura el pe vremea lui Mozart la Domul din Salzburg. În timpul acestui oficiu, mai curînd respectat decît simulat, proiecții paralele între muzica lui Mozart și aceea a lui Michael Haydn. Fratele lui Josef i-a fost și el prieten. A venit la Salzburg după ce trecuse pe la Oradea ca angajat al Episcopiei romano-catolice. Condiționate de stilul consacrat în epocă, reminiscențele particulare sînt apropiate (*Missa brevis*, *Sonata în do major pentru orgă și orchestră de coarde*): clipe de ferveare mistică, tresăriri patetice trec, la Mozart, departe spre viitoare capodopere (chiar și teatrale). *Ave Maria Caelorum*, de Michael Haydn, este un superb motet. Corul Capella Transylvanica interpretează aceste pagini cu acuratețea perfectă care înalță, la muzicile sacre, emoția spre extaz. Împreună cu orchestra studenților Academiei de Muzică, dirijor Aram Bodurian și un grup de soliști care cunosc și simt ce

înseamnă a depăși limitele convenționalului în respectul pentru stilul baroc: Simona Ivaș, Elena Casian, Marius Budoiu, Petre Sorin Burcă. Între zidurile monumentale ale bisericii, Ursula Philippi își ocupă locul la orga de mare calitate: și pentru alte „modele” ale aceluiași timp. Toccata și Fuga de J.E. Eberlin, compozitor salzburghez asemuit, cîndva, superficial cu Bach. Influența lui asupra muzicii mozartiene nu se recunoaște decît dacă luăm în considerare că Wolfgang nu a descoperit contrapunctul bachian decît mult mai tîrziu. Iată observăm unde biografia ne ajută.

Ceea ce a rămas ca impresiune profundă în amintirea lui Mozart a fost însă Requiemul în do minor de Michael Haydn. Făcuse parte, împreună cu tatăl său, dintre instrumentiștii care l-au executat la prima lui audiere. Aici, relație perfect decelabilă cu cîntecul de lebedă care stă în aura misterului morții și a mormîntului lui Mozart. Aici, Emil Simon a propulsat efectele tulburătoare, mai ales anume trasee tensionate armonice, exaltarea verbului tradițional. Probabil, tocmai Requiemul de Mozart l-a împins pe cel al lui Michael Haydn în umbra bibliotecilor rar cercetate. Corurile din Cluj sînt ansambluri pentru care arta este voință și credință. La acest concert Corul Filarmonicii (dirijor Cornel Groza) alături de orchestra care rămîne una din cele mai bune formațiuni românești. Soliști, acciași mozartieni mai vechi și mai noi: Simona Ivaș, Marius Budoiu, Ana Rusu și încă o dată la înălțimea *propriului model*, Gheorghe Roșu.

Ada Brumaru

**PACATELE
LIMBII**

de Rodica
Zafiu

Strategiile finalului

S FÎRȘITUL unui text e un loc retoric privilegiat - dar care, tocmai pentru că importanța lui e evidentă, constituie o încercare grea pentru orice autor. De dificultățile alegerii unui final potrivit nu dispensează decât tipurile de texte cu grad mare de formalizare, care oferă soluția comodă a tiparului preexistent. Pentru a-și încheia compunerile, elevii recurg mai întâi la formule asemănătoare celor de basm sau de scrisoare, pentru a ajunge abia mai târziu să descopere avantajele unor strategii culte la fel de convenabile în a-i scuti de efort; bine cunoscută este tehnica citatului prestigios, de preferință cu un conținut suficient de general pentru a se aplica celor mai diferite teme. Mai puțin importantă ar părea să fie strategia de închidere în cazul textului jurnalistic; acesta presupune o lectură grăbită și superficială și tinde să plaseze (după sistemul „piramidei inverse”) informația esențială la început, desfășurând apoi detaliile mai mult sau mai puțin facultative. Finalul unei asemenea alcătuirii ar trebui să fie așadar un punct neutru, relativ indiferent. Schema de construcție informativă nu-și găsește însă confirmarea în mare parte a stilului jurnalistic românesc, pentru care finalul pare să constituie un punct culminant, a cărui forță retorică e subminată doar de sărăcia extremă a mijloacelor, repetate pînă la banalizarea completă. Trăsăturile de mult observate ale jurnalismului autohton - caracterul lui „folcloric”, afectiv, narativ, gnostic - sînt mai vizibile decât oriunde în didacticismul naiv și sentimental al finalurilor de text, semnalate de abuzul semnelor de întrebare și de exclamație. Trecerea în revistă a citorva tipuri mai răspindite se transformă de la sine într-o mică scenetă cu voci foarte asemănătoare.

Finalul este în primul rînd locul unor deschideri către viitor (temeri, previziuni, anticipări, promisiuni), adesea formulate la persoana I plural, incluzîndu-i pe autori și pe cititorii lor: „mîine-poimîine ne vom trezi cu toții că vom fi dați afară din case de noii barbari” („România liberă” = RL 31.08.1993, 9); „Să vedem cum se va sfîrși toată această urită poveste” (RL 958, 1993, 3); „Cu ce consecințe, vom vedea!” (RL 2057, 1996, 9); „Rămîne să vedem cu ce se va solda recursul” (RL 2056, 1996, 24); „Rămîne de văzut cît va ține vremea cu președintele SNCFR, și dacă optimismul lui se va confirma” („Libertatea”, 2012, 1996, 9). Exemplele ilustrează mai ales tonul sceptic, modalizat, dominat de formulele extrem de frecvente *să vedem* și *rămîne de văzut*. O proiecție în viitor se realizează și prin tema lexicală a *speranței*: „Sperăm ca noul ministru al învățămîntului să dea răspunsurile cuvenite” (RL 2056, 10); „O astfel de speranță, legitimă, este chiar iremediabil utopică?” („Cotidianul”, 5, 1997, 2); „Să sperăm că prin această investiție cei 1800 de km de străzi ale Bucureștiului vor fi degajați de zăpadă...” (ib., 3); „Să sperăm că aceste proiecte vor fi susținute și de fonduri din bugetul pe acest an...” (ib., 3); „În momentul de față, speranțele (...) se îndreaptă, desigur...” (ib., 6). Se folosește desul de mult artificiiu retoric al invocării tăcerii: „Să mai aducem în discuție și acea calitate care se cheamă omenie? Nu e cazul” (RL 2057, 6); „Fără comentarii, nu?” (RL 807, 1992, 4); „Fără comentarii!” (RL 2056, 10). Exclamația evaluată, uneori mai neutră - „Asta e!” („Jurnalul Național” 197, 1994, 3) -, devine adesea explicit ironică, sarcastică: „Frumos bilanț!” (RL 2056, 18); „Mare-i grădina lui Dumnezeu!” (ib., 20). Stilul caracteristic e însă sintetizat în special de întrebarea-reproș, insinuantă, fals dubitativă: „Dar primăria n-are chiar nimic de spus?” (RL 481, 1991, 3); „Cum rămîne însă cu 'STAR'-ul care tinde să devină o afacere?” (RL 2057, 16); „Oare de ce?” (RL 1304, 1994, 9); „De ce oare?!” (RL 2056, 10); „Pînă cînd?” (RL 958, 1993, 1).

Expediție în interior

1 IANUARIE 1968. Primele cuate ale anului, notate în prima zi. Întîi că 8 culcat înseamnă infinitul. Pe urmă deviza lui Leonardo da Vinci HOSTINATO RIGORE. Rigoare obstinată, inversunată. Totuși, în italiană e altfel, sună ca un îndemn larg, liber și muzical, - *Allegro con brio*... Să muncești *pe brînci*; dar e vulgar. Să vedeți de unde mi s-a tras. De la revelion. La miezul nopții, puțin după 12, mă pomenesc cu un telefon de la Radu Tudoran. Și nici măcar nu simțeam prietenii. Doar ne cunoaștem, din scris. Iar eu îl tachinez mereu cu replica aia a basarabencei..., Ludmila..., Lusia, din romanul lui, *Un port la răsărit*, cînd cei doi eroi stau amîndoi în pat, dimineața, după o noapte năpraznică de amor, și ea, somnoroasă încă abea trezită, îi spune clipind din ochi: „Dar noi doi nici n-am făcut *cănaștință*.” Tudoran ride și lasă capul în jos, cu o prefăcută vinovăție... Că a făcut revelionul singur. Că s-a gîndit la mine, nici el nu știa de ce și că de aceea mi-a telefonat. Că, de fapt, e primul telefon pe care mi-l dă, (- și așa era!). Că el prima zi din an și-o petrece de regulă lucrînd, ca-n orice zi. Totdeauna îl invidiasem pentru disciplina lui de lucru. Mai ales acum, cînd mă și anunșase telefonic că pe întîi avea să scrie, în ziua asta imposibilă, mahmură, care, dacă ar fi după mine, aș șterge-o din calendar. Era ca o provocare. Atunci mîzgălisem la iuteală deviza lui Leonardo. Leneșul din mine se învioră oarecum. Am făcut ordine în jur. Am ieșit pe balcon la aer. Am tras anul în piept. 1968 miroase bine.

De cîteva luni mă tot gîndeam la aventura și la cartea filozofului-general Xenofon, ANABASIS, scrisă în sec. IV î.d.Chr., - marșul celor 10.000 de greci din Asia mică plus bălăia dintre autohtoni, Cyrus contra Artaxerxes, *Expediția în interior*. Era un pretext doar, pentru o altfel de retragere și în altfel de interior. M-am apucat să

scriu cu avînt la mașină, în replică la Tudoran. (Azi, în ian. 1997, pot mărturisii: a fost o ratare totală. N-a ieșit decît prima pagină, și ultima. Iat-o:

„Înainte de a coborî, am mai aruncat o privire largă și mi-am întipărit bine în minte ce vedeam ultima oară, fără să uit nici ce se petrecuse în ziua aceea. Am văzut munții bătuți de soarele dimineții, indiferenți, cu spînarea lor crenelată de milioane și milioane de ani, și mai mult cu mirare decît cu melancolie, care este mai mult a după-amiezilor, mi-am mai amintit de Octav, subțire, palid, slăbit de la 80 la 40 de kile și ceva și cum în ziua din urmă, văzîndu-l, îi spuseseam jovial, prefăcîndu-mă, - mîi Octave, tu ești un băiat, ai devenitun băiat, întineresti; iar Valeria în Dacia ei galbenă ca muștarul, la volan, îl privea pe Octav care ședea afară în picioare în dreptul portierei deschise cu geamul lăsat, pipăind atent oglinda retrovizoare aburită; apoi Valeria se uitase și la mine, care mîntisem cum mîntisem, și mă privea fix cu complicitatea viilor ce au de a face cu un ins pe ducă; iar Octav, chiar în noaptea aia, murise de inimă acasă în pat. Cu miărare și fiindcă doar cu vreo unspe ore în urmă, înainte de, a-și da sfîrșitul, vorbisem, cu el, glumisem, numai eu, firește, cînd zisesem „mîi, tu ai devenit un băiat”, ceea ce, dacă ar fi putut fi un adevăr, era, oricum, un adevăr macabru. Fusesse ca o prevestire. Ca o cinică, sadică proorocie, a subsemnatului cu veșnica lui „expediție în interior”. Pe catafalc, Octav suridea albăstrui. Și cei ce mor de inimă, se știe, întineresc, deodată, nu știu cum. Iar acum munții însoriți, strălucind în soarele dimineții suverane peste orice dureri sau tristeți, străjuind cu nepăsarea lor gigantică absența lui Octav... Și ce-i spuseseam eu doar cu o săptămînă în urmă Valeriei, care fusese prietenă cu Octav, prietenă bună și-atîta tot, și care Valerie se măritase între timp cu un amic comun, care în

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

perioada aceea plecase în străinătate cu treburile lui ingineresti... Ah!... Ce-i spuseseam eu atunci Valeriei?... A, da... Îi spuseseam așa, vorbind de iubire, îi spuseseam cu toată seriozitatea mea mai rară de tip glumeț; îi spuseseam că, iubind, de fapt, cineva care *nu sîntem încă noi*, ne pune, ne obligă, să supralicităm totul prin iubirea noastră, dorind ceva superior; și că deziluzia în sine nu contează, sau amăgirea, ci efortul de a descoperi și stăpîni ceva ce deocamdată nu poate să ne aparțină, noi ne fiind la înălțimea cuvenită. Așa îi zisesem Valeriei. Chimistă, însă subtilă. Iar Valeria clătina ușor din cap aprobînd cu ochii ei ca scrobeala de rufe, umeziți, cu buzele strîse într-o expresie de copilăroasă amărăciune“.

*
ÎNSEMNAȚIA următoare e din același an, însă fără dată. Nopti de insomnie. Cu senzația de „dispariție a timpului“:

„Între ora 12 și 5 minute și două nu se poate ști cît e ceasul. La 12 1/2 bate o dată. La 1 o dată. La 1 jumătate o dată. La 2, din cauza unui zgomot de-afară, tramvaiul de serviciu, combinat cu mașina de gunoi, nu se aude bătaia ceasului cu cuc. Așa că el crede că e tot unu și ceva; dar nu are certitudinea, știind că fenomenul nu se poate repeta decît o dată în 12 ore. Aude a cincea oară strigătul cucului la două și jumătate; apoi, înainte de trei, aștește, în fine, și nu aude cele trei bătăi; aude, ceasul în schimb, trezindu-se brusc de galăgia unei salvări, la 3 și jumate. La patru doarme tun; trezindu-se abea la opt și 30, cînd cucul iese iar o dată, și asta-l trezește complet, iar draperiile fiind trase, nu vede lumina de afară. Crede că-i cel mult trecute de 3 și 30. Timpul, care-i cîștig ori pierdere fără să știe îi aparține.

Ocean

O greșeală de tipar

VENERABILE domn, cercetînd agenda mea, am constatat că trei scrisori trimise dumneavoastră au rămas fără răspuns; la prima (în sens opus a patra), mi-ați promis că biroul dv. de investigații va prelua cazul cu șanse sigure de a-l rezolva. De atunci, tăcere. Ce s-a întîmplat? Dacă enigma nu poate fi dezlegată, vă rog să mă înștiințați la adresa cunoscută prin fax. Pentru claritate-repet datele expuse în prima corespondență. Mă numesc Moritz A. Spatz (A. stă pentru Adolf), locuiesc în Brisbane, Australia. Părinții mei au emigrat din Germania înainte de nașterea mea. De profesiune contabil, lucrez ca manager la firma Berta - accesorii maritime. Am călătorit numai în Australia. Detest aroganța europenilor, nu mă atrage nimic din lumea veche. Singura legătură cu acel continent este piciorul străbunicului meu după mamă, pierdut eroic la Niș, în primul război mondial. Între timp am primit de la Blitzinfo, firma la care m-ați sfătuit să mă interesez, o factură pipărată, însoțită de un fluturaș cu următoarele informații: „Români/România. Popor care a depășit faza migrațiilor, deși inoficial mulți tineri părăsesc și astăzi patria, pentru a se stabili în țări de peste ocean. Locuiesc în sate și orașe; mincarea lor preferată e 'mămălig', un fel de fiertură de porumb, dar în unele regiuni se consumă și carne între 240 și 360 pounds anual. Aparțin rasei albe; totuși, în fiecare an, procentual, culoarea pielii lor devine mai brunetă, spre maron-noisette. De religie creștină - se spune că ultimul papă ar fi de origine valahă - se închină la tablouri pe lemn, numite icoane. După cercetări moderne, au un subiect de adopție cu funcție de totem, oia, nu orice specimen, ci unul cu lîna buclată, care vorbește și posedă darul profeției. Pentru muzică și arte plastice comandați inf. 19/mond., sv Heifetz and Hora staccato.”

V-am copiat depeșa de la Blitzinfo, sperînd că trimiteră la oaia-totem va va facilita demersurile dv. Continui să fiu victima greșelii de tipar reperate de mine la 13 aprilie a.c. în noul anuar al abonaților la telefon. Atenția mi-a fost atrasă de o persoană vulgară care mi-a telefonat în aceeași zi: „Spune-mi, mămățico, te-ai făcut băiețel? Dovada? Uită-te în cartea de telefon.” Într-adevăr numele meu cel mic era, dacă îmi permiteți expresia, de-a dreptul terfelit. Am

păstrat scrierea cu -tz dintr-o tradiție a familiei. Este un nume cu care s-au mindrit scriitori, istorici, notari, principii, timbre coloniale britanice și chiar insule ca aceea scăldată de undele fierbinți ale oceanului, stăpînită pe rînd de arabi, de malaiezi, de portughezi, de olandezi, de francezi și, pînă în 1968, de englezi. Nu e important cum e redat - Moritz, Maurice sau Mauritius - aceste schimbări nu afectează prima silabă prin alterația nazalei inițiale sau prin periplul fonetic al deplasării din zona velară în cea palatală. La descoperirea brutalei iniecțiuni, primul meu gînd a fost de a-l căuta pe făptaș pentru a-l omori. Apoi mi-am zis: desigur o asemenea gravă eroare nu poate fi decît rezultatul unui tot atît de grav prolog în viața sa intimă. Poate soția, spalîndu-i salopeta, i-a găsit un billet doux în buzunar, sau el însuși a descoperit arsenic în chiseaua cu marmelada matinală. Oricum, pîgubașul sînt eu.

După ce am lecturat la pagina 681 a anuarului textul *Spatz, Mioritz, A., College Street 14*, am mai primit optsprezece telefoane de la persoane în general prietenoase, care doreau să mă contacteze. Toate erau de origine europeană, recte română, sau se refereau la niște date enigmatice în legătură cu românii. Mi-am păstrat calmul și am rămas cool în furtună ca un maior britanic detașat în India. Dar acum paharul s-a umplut. Alaltaieri a sunat clopoțelul de la poartă. Am ieșit și am deschis. A năvălit o familie întregă - 2 bunici, 3 părinți și 4 copii, care de care mai gălăgios. Au trecut în grădină. Erău fericiți. „Aici e, domnule Spatz, spațiul nostru vital”, îmi explică tata-mare. „Uitați-vă!” Se sui pe o grămadă de gunoi strîns de mine cu grijă în zori și ridică mîinile precum un cocoș care cîntă, aripile. „Munte! Înțelegeți?” Sări jos, recitînd: „Vale! Asta e tot spațiul nostru! Aici sîntem noi acasă.” Am priceput. Era blestemata de greșeală de tipar. Bunica mă îmbrățișa: „E spațiul mioritic, e gura noastră de rai. Nu mai plecăm de aici. De acum înainte n-o să ne mai chinuie dorul.”

Venerabile domn, dacă pînă în 24 de ore nu-mi răspundeți, declar contractul cu dumneavoastră nul, dar vă fac responsabil de consecințe.

Paul Miron

Tulburător ca limbajul

PROBABIL unul dintre ultimii filozofi care nu au avut o formație de strictă specialitate, preocupat îndeosebi de limbaj - sursa perplexităților filozofice ar fi înțelegerea greșită a limbajului, care ne „vrăjește” și ne abate anume de la sens -, convins de vocația terapeutică a filozofiei, care, asemenea muzicii, trebuie să vindece greșeli și nu să construiască sisteme explicative, Wittgenstein rămâne una dintre cele mai tulburătoare personalități ale veacului nostru. Provenit dintr-o familie ilustră, legată parcă dintotdeauna

A.C. Grayling, *Wittgenstein*. Traducere din engleză de Gheorghe Ștefanov. Editura Humanitas, 1996, 203 p. F. p.

una de muzică (bunicii, bancheri, fuseseră patroni ai artelor, tatăl, Karl, bogat industriaș, cânta la vioară, mama, Leopoldine, ținea salon muzical deschis - unde prietenii casei, Brahms și Mahler, își discutau adesea proiectele; fratele, Paul, devenise pianist de concert, căruia Ravel și Strauss i-au scris anume concerte pentru o singură mână, deoarece își pierduse o mână în primul război mondial), Ludwig Wittgenstein știa el însuși să cânte la clarinet, fiind vestit pentru memoria sa muzicală și pentru ciudățenia că era în stare să fluiera pe dinafară partituri întregi.

Catolicismul mamei, se zice, și talentul de inginer al tatălui sunt cele două peceți esențiale puse pe educația viitorului filozof. Tatăl, cu idei inovatoare despre educație, își crescuse copiii acasă, până la vârsta de 14 ani - de aceea, Ludwig nu s-a adaptat ușor la școală și cu mare greutate a fost admis la o *Realschule* de provincie - tocmai la Linz, unde învăța pe atunci și Adolf Hitler. Fără o calificare pe măsura pretențiilor universitare vieneze (ar fi dorit să studieze fizica, vestite fiind pe atunci cursurile lui Boltzmann), dar vădind vocație inginerească (în copilărie „reinventase” mașina de cusut) Ludwig a fost trimis să studieze aeronautica la Berlin și Manchester, unde a devenit treptat interesat de matematică și logică. Cartea lui Bertrand Russell, *Principii ale matematicii*, l-au îndemnat să urmeze la Cambridge cursurile lui Russell, al cărui discipol și chiar prieten a devenit. Înclinarea sa spre asceză și însingura-

re se vede deja din faptul că - deși bogat moștenitor de industriș - și-a construit o cabană în Norvegia, lângă Skjolden, unde a scris prima carte, *Tractatus Logico-Philosophicus*. Războiul, prizonieratul la italieni după înfrângerea armatei austro-ungare, lectura *Evangeliei* istorisite de Tolstoi, au continuat transformarea sa psihologică. Ludwig și-a dăruit averea celorlalți frați și, poate în nădejdea răscumpărării păcatelor (homosexualitatea) de care era conștient, a trăit auster, ca învățător, grădinar la o mănăstire din Hüttelsdorf (ar fi vrut să devină chiar călugăr), călător pe diferite meleaguri (inclusiv Uniunea Sovietică), brancardier în război, bursier și în cele din urmă profesor la Cambridge. De mirare cum s-a înțeles acest ciudat, intens-arzător nomad, cu așezații burghezi Schlick sau Carnap, sau alții din „Cercul de la Viena”.

Monografia lui A.C. Grayling, cu analize ale filozofiei timpurii și târzii, ale metodei, sensului, regulilor, criteriilor wittgensteiniene, dar mai ales cu o lămuritoare plasare a filozofului în epocă trezește un viu interes față de această personalitate (despre care a spune „scindată” e prea puțin) destinată parcă să evite un sistem - în care se pot regăsi toți străbătătorii tulburatului, neașezatului secol XX.

Inevitabilul Stagirit

CARTE cu atât mai incitantă cu cât, după atâta amar de vreme, aproape nimeni nu se poate lăuda că a citit-o cum și cât trebuie sau că a înțeles-o cu adevărat, *Metafizica* lui Aristotel urmărește definirea primelor principii și cauze, domenii pe care Aristotel îl numește „filozofie primă” sau „teologie”, drept obiect având Ființa. Drept cauză a devenirii și Ființei Aristotel numește forma pură, perfectă, Dumnezeu: *primum movens*, primul mișcător nemiscat, care pune materia și principiile-i imanente în mișcare spre o realizare ce corespunde scopului lor, spre actualizarea posibilităților cuprinse în ele. Cele două principii ale lucrurilor ar fi materia primă, lipsită de orice formă, și forma pură (Dumnezeu), lipsită de orice materie. Grație mișcării, forma pură îngăduie materiei să primească o formă, nu lucrând direct asupra ei, ci prin atracție, simpatie. De aici ideea Stagiritului de a numi materia și virtualitate, iar forma - energie și entelehie. Și azi pare verosimilă lumea ca ierarhie de forme din ce în ce mai înalte, până la Dumnezeu, forma

Aristotel, *Metafizica*. Traducere de Ștefan Bezdechi. Note și indice alfabetic de Dan Bădăraș. Editura IRI, 1996, 614 p. F. p.

pură.

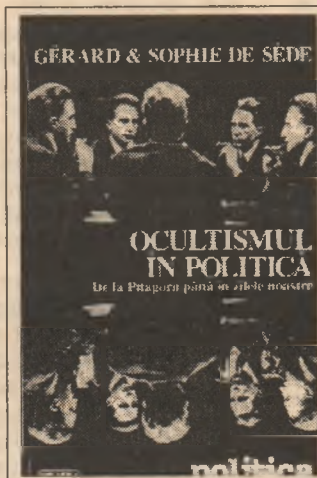
Traducerea lui Ștefan Bezdechi este singura existentă. Specialiștii susțin că anumite pasaje nu figurează în traducere, însă a trece cu vederea acest nucleu al creației aristotelice nu este posibil.

Puterea și ocultismul

DE LA Filon din Alexandria, cu „politica - artă magică”, la Maimonide pomenind de „secta politicianilor, legislatorilor, ghicitorilor și cititorilor în vise”, până la Marx („birocratii sunt teologii statului”) chiar și filozofii acceptau că, în măsura în care secretul are drept miză obținerea puterii de către o elită, ocultismul e inerent oricărei politici. Ordinea pitagoreicienilor - având drept maestru pe matematicianul, misticul și omul politic Pitagora - a ismaeliților cu „ordinul asasinilor”, a templierilor, cu marelui lor plan de reorganizare a lumii într-o sinergie, cu un arbitru suprem al șefilor politici și religioși ales de câte un consiliu al înțelepților, apoi acțiunile nestorienilor, ambasadori ai Preotului Ioan, războaiele țărănești datorate lui Thomas Münzner și isteriile mistice stărnite de Jan din Leyda („comunismul Sfântului Duh”) confirmă vocația metapolitică a Evului Mediu. Rosencrucianul conte de Saint-Germain - „companion al sfinte fraternități”, eminentă cenușie la curtea lui Ludovic al XIV-lea, a regelui Prusiei și chiar la Sankt Petersburg, inițiatul Cagliostro/Josef Balsamo, puzderia de personaje stranii ale secolului al XIX-lea (de regăsit în scrierile romanticilor - de la Hoffmann, von Arnim, la Hugo, Barbey d'Aureville, Villiers d'Isle-Adam...) exaltă amestecul misterelor în politică. E moda călătoriilor în Orient (de

la madame Blavatsky la teosofi), a „masoneriei pentru toți”, a diferitelor secte - inclusiv *The Golden Dawn*, despre care avusesse știință și Rudolf Hess. Sosește epoca sinarhiei (unul din numele pomenite în acest context este și Jean Monnet, „părintele Europei”, secretar general al Societății Națiunilor, la Geneva, arhitectul de început al Uniunii Europene, despre care Kissinger scria: „Puțini oameni au jucat un asemenea rol în istoria lumii”); dar și cea a naziștilor, cu precursorii lor (1913 - Societatea Thule). Hitler, autonumindu-se „Mesia al arienilor”, declarase: „Secretul, inițierea prin simboluri și rituri care nu obosesc mintea, iată marile și primejdioasele lucruri pe care le-am împrumutat de la francmasonerie. Partidul nostru trebuie să fie un Ordin, ierarhizarea unui cler laic”. Fără ajutorul ocultismului, nazismul n-ar fi reușit să ofere Germaniei acea imagine mitică a identității ei, care a născut-o. „Ce țară - se întreabă autorii - ar putea să se laude că este la adăpost de asemenea mitologie ucigătoare?”

Prea în serios nu poți însă să-i iei pe cei doi De Sede - mai ales când vorbesc despre ocultismul și puterea zilelor noastre (cartea e scrisă în 1992/1993). Ceea ce, până acum, părea un fel de literatură totuși acceptabilă, atinge ridicolul: de pildă, din România e pomenit „ocul-

Gérard & Sophie de Sede, *Ocultismul în politica. De la Pitagora până în zilele noastre*. Traducere de Radu I. Petrescu. Editura Nemira, 1996. 261 p. F. p.

tistul Gelu Voican, autorul mai multor lucrări esoterice, care s-a definit singur odată drept jumătate-mag, jumătate gangster”.

Dreptul de a rămâne diferit în frăție

ESEUL lui Denis de Rougemont oferă criterii de natură etnică, istorică, geografică, economică și, desigur, culturală, care repartizează alternativ sensuri grave, ironice, optimiste, malițioase, patriotice epitetului „fericit” din titlu. *Fericit*, mai întâi, pentru armonia desăvârșită dintre oamenii „cele mai înalte Europe” (desigur ca altitudine) într-o frăție confederativă unită la 1291 printr-un act (azi de o deosebită savoare stilistică latină) durabil precum

granitul selenar din jur. Contextul european (venirea la conducerea Sfântului Imperiu Romano-German, în 1275, a Habsburgilor) precum și crenelurile apărătoare spre sud au făcut ca, treptat, formațiunile helvetice unite să crească în număr

Denis de Rougemont, *Elveția sau istoria unui popor fericit*. Traducere de Luminița Brăileanu și Angela Martin. Prefață de Mircea Martin. Editura Univers, 1996. 253 p. F. p.

și putere - încă (incredibil!) cei ce aveau să fie mai târziu neutrii garanți ai păcii, au constituit o federație a războinicilor „de profesie”, cum le-am zice astăzi, care prin războaie de cucerire au ajuns la dimensiunile Elveției de azi. Câteva secole bune, cantoanele au apărut în comun dreptul de a rămâne diferite. Denis de Rougemont vede în această țară de fagure (structura care s-a dovedit a fi cea mai rezistentă în arhitectură) chiar nucleul și modelul Europei Unite. O vreme, federația de monarhii a Habsburgilor a părut la rândul ei o structură politică rezistentă, dar hotarul 1918 a demonstrat că modelul elvețian (confederația a devenit stat la 1848) era cel peren. După 1848 elvețienii n-au mai cunoscut nici o formă de război civil ori militar. Hotarul criteriilor de neutralitate și pace e folosit de autor pentru a analiza ce înseamnă „comun” și „diferit”, patriotism local și... confederativ, specific național și etnic, pacea lingvistică între cele patru idiomuri, originea puterii bancare, fenomenul economic (în anii '70 Elveția ocupa, în lume, locul întâi la export, pe cap de locuitor).

Fascinanta istorie a Elveției este egalată doar de analiza structurilor politice și sociale (de la „comună” la „canton” și la „stat”), a celor culturale (personalități în filozofie, literatură, psihanaliză, pictură, arhitectură, muzică, teatru, religie). Paradoxal, elvețienii, primii autori ai unei structuri confederative, au astăzi rezerve față de Europa unită - atitudine pe care Denis de Rougemont o consideră „prudență temporară”. Ironie ori retoric, autorul atașază Elveției trei utopii: „țară pilot”, „parc național”, „district federal european”. Indiferent de tonul autorului, destinul de grădină suspendată al Elveției a fost deja confirmat, respectat, dorit.

Cărți primite la redacție

◆ C.G. Jung, *Tipuri psihologice*. Traducere de Viorica Nișcov. Ed. Humanitas, 1996. 543 p. F. p.

◆ Pavel Florenski, *Perspectiva inversă și alte scrieri*. Traducere de Tatiana Nicolescu, Alexandru Nicolescu, Ana Maria Brezuleanu. Prefață de Nina Kauchtschischwili. Ed. Humanitas, 1996. 269 p. F. p.

◆ Tonino Benacquista, *Comedia rataților*. Traducere de Nicolae Constantinescu. Editura Nemira, 1997. 171 p. F. p.

Limba română în Finlanda

ESTE cunoscut faptul că *Lectoratul de Limba Română* de la Universitatea din Turku, apreciat prin bogata sa activitate, reprezintă, cu adevărat, un „avansat” al culturii românești în nordul Europei. Puțini știu, însă, că s-au împlinit, de curând, douăzeci de ani de la înființarea lectoratului românesc din Finlanda, acum singurul de acest fel din țările nordice ale Europei. Lectoratul își desfășoară activitatea în cadrul *Departamentului de Limbi Romanice*, condus de prof. dr. Lauri Lindgren, unde limba franceză și limba italiană se studiază ca specialități de bază, iar limba spaniolă și limba română se învață ca specialități secundare. Trebuie menționat, însă, faptul că fiecare dintre limbile romanice își are, aici, în universitate, locul și rolul său bine stabilit. Chiar dacă la *Centrul de lingvistică pentru traducători*, care funcționează pe lângă departament, sunt studiate numai franceza și spaniola, alături de engleză și germană, totuși *limba română* își are statutul său bine definit, ca obiect de studiu, printre celelalte limbi romanice. Pentru orice vizitator al departamentului, fondul de carte românească de care dispune lectoratul și Biblioteca Facultății de Științe Umanistice constituie o descoperire surprinzătoare. Pentru cei ce lucrează aici, reprezintă un prețios material de lucru. Așadar, după o activitate de douăzeci de ani, nu e de mirare că se vorbește curent românește la Universitatea din Turku, nu numai în sălile de clasă, dar și în cabinete sau pe culoarul departamentului.

Pentru că Lectoratul de Limba Română a luat ființă și s-a dezvoltat mai cu seamă datorită strădaniilor profesorului dr. Lauri Lindgren, binecunoscut romanist și bun cunoscător al limbii române, dar, mai ales, un mare prieten al românilor, m-am adresat Domniei sale, cerându-i un interviu.

Recunoscut pe plan național și internațional ca o mare autoritate științifică și civică, domnul profesor Lauri Lindgren este un om de o modestie rară, care iradiază bunătate și înțelepciune, plin de farmec și har, dotat cu o inteligență ascuțită și cu un impecabil spirit al dreptății.

Într-o succintă și aridă prezentare ar fi trebuit spus că domnul profesor Lauri Lindgren este doctor în filosofie, din anul 1963, că este Cavaler al Legiunii de Onoare din Franța, Ofițer al Ordinului „Palme académiques” din Franța, Mare Ofițer al Meritului Național al Italiei, Profesor Honoris Causa al Universității din București, deținător al Meritului Cultural Clasa I al României și Comandant al Ordinului „Leul Finlandei”.

Să încercăm să-l cunoaștem direct...

Cum v-ați întâlnit, stimate domnule profesor Lauri Lindgren, cu limba română și cum ați învățat-o atât de bine? Când ați vizitat prima oară România?

M-am întâlnit cu limba română ca student, învățând gramatica istorică a limbilor romanice, care cuprindea și exemple din română. Predecesorul meu la Catedra de Limbi Romanice, profesorul dr. Tauno Nurmela, studiasse limba română încă din anii treizeci și făcuse chiar o prezentare a ei, la Universitatea din Turku, pentru studenți. Fi-rește, n-am prea avut după ce să învăț românește, am folosit doar un exemplar din vechiul manual de limba română, editat în 1947 de Grigore Dobrinescu, secretar al Legației României din Helsinki. Pentru partea de gramatică, am folosit cartea lui Sever Pop, *Grammaire roumaine*, publicată în anii cincizeci.

De altfel, primul curs de limba română, în Finlanda, a fost ținut de același Grigore Dobrinescu, la Universitatea din Helsinki, la sfârșitul anilor treizeci. Curând, însă, din cauza războiului, cursul a fost sistat. Din câte știu, la începutul anului 1948, Grigore Dobrinescu a părăsit Finlanda, stabilindu-se în Argentina, unde a devenit profesor de economie.

Interesul meu pentru limba română a crescut, începând cu anul 1967, când am făcut prima vizită în România și am urmat cursurile de vară de la Sinaia. Atunci, în 1967, profesorii mei de română au fost lingviști Cicerone Poghirce și Valeriu Rusu, iar în anul 1969, la aceleași cursuri, am învățat românește cu doamna prof. dr. Mioara Avram, azi unul dintre lingviștii de frunte din România. N-am făcut alte studii sistematice de română, dar am continuat să citesc și să redactez texte în limba română. M-a atras întotdeauna aspectul vorbit al oricărei limbi, de aceea am căutat să folosesc limba română în vorbire.

Îmi amintesc faptul că, în anii șaiszeci, cursurile de la Sinaia au fost interesante, fiindcă directorul cursului - și prorector al Universității București - profesorul Boris Cazacu, cu care m-am împrietenit apoi, a avut fericita idee să

invite personalități importante, din toată Europa, din domeniul romanisticii, la Sinaia. Acești renumiți profesori au ținut prelegeri cu caracter special, de mare interes, legate de probleme deosebite din specialitate. Astfel au fost: Carlo Tagliavini, Thomas A. Sebeok, Pierre Guiraud, Robert Austerlitz, Paul Hoybye, Jacques Pohl, Semcinski... și români, ca profesorul Iorgu Iordan, Solomon Marcus, Ovidiu Bârlea etc. Astfel, pentru romanisti, Sinaia a ajuns un plăcut și interesant loc de întâlniri și de dezbateri.

Ce orizonturi noi, culturale, v-a deschis cunoașterea limbii române?

Limba română în sine este interesantă, pentru că ea conține structuri necunoscute altor limbi romanice, iar de-a lungul timpului m-am interesat, în special, de istoria și de arta românească. M-a interesat, ca preocupare personală, flora României și, mai ales, m-au atras aspectele cele mai interesante, din domeniu, pe care le oferă flora montană. Cunosc Munții Retezat, Făgăraș, Rodnei, Munții Cernei și Mehedinților, Bucegii și Munții Apuseni... în sfârșit, am văzut foarte multe locuri din România. În excursiile mele prin munți am cules sute de exemplare de plante pentru Muzeul Botanic al Universității din Turku.

- Pentru că, din discuția noastră, a reieșit însemnătatea studierii limbii române, ca și rolul unui lectorat românesc în Finlanda, v-aș întreba, în continuare, cum a luat naștere Lectoratul de Limba Română din Turku?

- Despre înființarea lectoratului românesc de aici, pot să spun că, într-adevăr, inițiativa îmi aparține. N-am făcut decât să înaintez o propunere, în acest sens, Ministerului Învățământului din România. Ministru era atunci prof. dr. Mircea Malița. Apoi, prin cooperare, ministerele de resort, din Finlanda și din România, au înființat un Lectorat de Limba Română la Turku și un Lectorat de Limba Finlandeză la Cluj. Lectoratul românesc de la Turku a funcționat aproape continuu, cu excepția unor scurte întreruperi, la sfârșitul anilor

șaptezeci și optzeci, din motivele bine cunoscute.

În departamentul pe care îl conduceți, alături de limba franceză, spaniolă și italiană, își găsește locul și limba română, al cărei studiu se oprește, însă, la nivelul studiilor de bază - Approbat - , apărând, deci, ca a doua specialitate pentru studenții care studiază limbile romanice. Ce înseamnă, concret, acest lucru, domnule profesor?

Înseamnă că, pe parcursul anilor de studiu, după o cunoaștere practică a limbii române, ceea ce implică studierea elementelor de bază ale structurilor fonice, morfosintactice și lexicale ale limbii române contemporane, studenților li se predau cursuri de istorie a României, de istorie a limbii române, insistându-se asupra caracterizării ei tipologice, de gramatică normativă, după cum li se predau și cursuri de literatură și cultură românească, situate în context european, de cultură populară românească etc. Trebuie să adaug faptul că studenții care au studiat limba română au beneficiat, de-a lungul anilor, nu numai de buna pregătire, ci și de atașamentul total al lectorilor români la o cauză comună, devenită țel suprem: *cunoașterea limbii și culturii române în nordul Europei*.

Pentru că tocmai ați-adus vorba despre contribuția lectorilor români care s-au succedat la Lectoratul de Limba Română din Turku, v-aș întreba cine au fost aceștia și cum le apreciați activitatea?

M-am exprimat, deja, în mod elogiios, asupra muncii lor neobosite și asupra abnegației de care au dat dovadă, pe tot parcursul activității lectoratului. Aceștia au fost, în ordine cronologică: prof. Petru Mihai Gorcea, prof. Florian Vlădica, prof. Nicolae Constantinescu, prof. Ion Stăvărș, prof. Rodica Bărbat, prof. Nicolae Constantinescu, iar acum, dvs.

Deși nu pot să fac nici o deosebire între ei, în ceea ce privește calitatea ireproșabilă a muncii lor didactice, pentru că mi-o cereți, o să subliniez, totuși, câteva „momente” importante din istoria lectoratului: activitatea societății culturale studențești „Ciocârlia”, „Antologia de poezie românească”, realizată în cadrul lectoratului de către regretatul nostru coleg Ion Stăvărș și, mai ales, apariția revistei *Columna*, care a ajuns la al zecelea număr!

În acest moment de bilanț, gândurile mele bune, însoțite de feliicitări, se îndreaptă, cu afecțiune, spre toți cei care au făcut ca *Lectoratul de Limba Română* de la Turku să devină un mic *Institut cultural românesc în Finlanda*.

Ați fost și sunteți, în continuare, un „om-punte” între cultura finlandeză și cultura română. Spuneți-mi, vă rog, v-a atras activitatea de traducător?

În mod firesc, am fost supus acestei tentații. Am tradus în limba română, împreună cu regretatul meu coleg, Ion Stăvărș, o selecție de rune tradiționale finlandeze din „Kanteletar”, în anul 1985. Reprezentând un corespondent liric al „Kalevali”, culegerea de poezie populară finlandeză numită „Kanteletar” are o mare importanță în cultura noastră. Alegerea și traducerea textelor poetice, aproape cantabile, prin muzicalitatea lor, mi s-a părut reușită. Rezultatul mi-a dat satisfacții.

Ar merita să fie tradusă literatura finlandeză contemporană în limba română și, desigur, problema aceasta mă interesează, dar ar fi nevoie de cea de a doua roată acărutei, adică de un colaborator român.

Cât de cunoscută este literatura română în Finlanda? Ce s-a tradus?

Literatura română n-a fost prezentată, prin traduceri, în mod reprezentativ, în limba finlandeză. S-a tradus conjunctural, în mod sporadic și, uneori, la întâmplare. De altfel, problema este reciprocă. Nici ceea ce s-a tradus din literatura finlandeză în română nu constituie o selecție reprezentativă, deși cred că s-a tradus, totuși, mai mult din finlandeză în română decât invers. Dar aceasta este soarta așa-ziselor literaturi mici. Calitatea intrinsecă a operelor nu constituie o garanție a succesului, în traducere (în special literatura engleză tradusă în finlandeză conține opere ușoare, poate chiar mediocre). O limită absolută o constituie însăși comunitatea vorbitorilor de finlandeză, de numai cinci milioane de persoane. Și, totuși, se traduce mult, foarte mult în limba finlandeză (mai mult decât se traduce din finlandeză în marile limbi de circulație europeană).

Poate că ar fi necesare niște evaluări generale, la nivel european, referitor la traduceri. De exemplu, cultura și limba franceză au avut un loc privilegiat în Europa și de aceea literatura franceză este mult mai bine cunoscută decât literatura română. În consecință, probabilitatea ca opere de valoare ale literaturii române să fie necunoscute în Europa este mai mare decât a operelor din literatura franceză. *Dacă vreți cititori, trebuie să-ți alegi limba!* Este ceea ce au făcut Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Andrei Makine, Patrick Chamoiseau..., depășind complexul apartenenței la o limbă mică și penetrând, prin limba franceză, într-o mare cultură. Se poate spune, totuși, că, în artă, fiecare națiune reprezintă un univers închis.

Dar, să revenim la literatura română: din câte știu, s-a tradus și s-a tipărit, în Finlanda, destul de mult din proza lui Zaharia Stancu, a lui Mihail Sadoveanu (și în mod conjunctural, nu numai pe criterii valorice), câte ceva din proza lui Panait Istrati și Mircea Eliade, s-au tradus și s-au tipărit cele mai cunoscute piese din teatrul lui Eugen Ionescu. Din domeniul poeziei, a apărut, încă din 1945, o antologie a poeziei lui Lucian Blaga, iar anul trecut s-a publicat o reușită antologie din poezia lui Mihai Eminescu. Trebuie menționată și „Antologia de poezie românească”, alcătuită și îngrijită de Ion Stăvărș, care a apărut în 1986 (realizată în cadrul lectoratului, cu concursul studenților finlandezi care studiau limba română).

O altă categorie de traduceri o reprezintă cele cu circuit închis, constituind, de exemplu, traducerea unor piese de teatru, care au fost puse în scenă, în Finlanda, dar ale căror versiuni, în finlandeză, n-au fost tipărite. Astfel sunt: câteva din piesele lui I.L. Caragiale, Marin Sorescu, Ecaterina Oproiu și Matei Vișniec.

Cum vedeți evoluția relațiilor româno-finlandeze în noul context politic din România și din Europa?

Mă aștept, acum, la o deschidere și mai clară a României spre Europa și spre lumea întreagă, la o percepție corectă a țării dumneavoastră în Europa, mai întâi. Această intenție se va manifesta, desigur, prin realizarea unor contacte politice, economice, comerciale, culturale etc. cu țările europene. Să sperăm că și relațiile României cu Finlanda vor fi mai intense, în viitorul apropiat.

**A prezentat și a consemnat,
Marilena Aldea
Lector de limba română,
Universitatea din Turku**

Marginalii la o carte puțin obișnuită

DIN ÎNDEPĂRTATA, hélas!, adolescență îmi stăruie în memorie un fragment din Saint-Exupéry, unde el spune că în fiecare individ există - potențial, latent? - un Mozart adormit. Acest Mozart se trezise devreme în briliantul meu prieten și văr de-al doilea, coleg de facultate, de generație literară și de atâtea și atâtea șolțicării ale tinereții, Ioan Petru Culianu. Ceea ce naivul Exupéry nu adaugă este că, pentru fiecare Mozart - adormit sau nu - există întotdeauna, pesemne, un Caliban, cu cuțitul sau pistolul în mână... Paradoxal, Nené Culianu (distinsul profesor de istoria religiilor de la celebra Divinity School din Chicago, strălucit succesori la catedra lui Mircea Eliade și autorul unei opere - la numai 40 de ani! - pe care alții nu o desăvîrșesc într-o viață de om), n-a fost asasinat în societatea calibanizată a României ultimelor cinci decenii - și unde își petrecuse primii 22 de ani din viață - ci în America, unde un Caliban, probabil cu simbrile, i-a zburat creierii în ziua de 21 mai 1991.

Sînt cîteva elemente neobișnuite în legătură cu cartea lui Ted Anton, *Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu**. E în primul rînd efortul excepțional - ca aplicație, dorință de a înțelege personalitatea charismatică a celui dispărut - pe care Ted Anton a fost în stare să-l ducă la bun sfîrșit. Profesorul Anton, un american sută la sută (dacă așa ceva există, totuși!), nici măcar nu l-a cunoscut direct pe Culianu. Cu toate acestea, impresionat de vilva făcută în campusul din Chicago în jurul acestui Mozart deloc „ortodox“, ci mai degrabă straniu, bizar și imprevizibil, imediat după asasinarea lui și tendința oficială de a mușamaliza rapid toate cercetările în legătură cu moartea (a fi asasinat într-un campus american de prima mîna e, din păcate, similar cu a muri, din nu importă ce motive, într-un restaurant sau hotel de lux: businessul trebuie să meargă mai departe, *no matter what!*), s-a implicat direct, pentru cinci ani bătuți pe muchie, în încercarea de a dezoda firul atît de încilcit al întîmplării. Mai e, apoi, insistența cu care a bătut la ușile - atît de puțin primitoare - ale FBI-ului, încercînd să fie mereu primul care *afle* efectiv *ceva* (dat afară pe ușă, intra pe fereastră, așa cum el însuși mi-a mărturisit!) și, prin remarcabilele articole și comunicări publicate în interval, să țină vie memoria unei crime neelucidate. În sfîrșit, și asta e poate cel mai important, Ted Anton a fost în stare să dea la iveală o carte care, fără să epateze prin elemente spectaculoase, însumează toate faptele cunoscute în legătură cu asasinarea, înregistrează riguros, fără pîrtinire, toate posibilele scenarii (fana-

tism religios, invidie profesională, acțiune a „dreptei“ legionare, crimă comisă de Securitatea română) și restituie o imagine a lui Culianu pe cît de complexă, pe atît de surprinzătoare, dacă ne gîndim că autorul cărții nu i-a fost nici prieten, nici discipol și nu avea, în 1991, aproape nici un fel de referințe profunde asupra spațiului cultural și politic românesc. Ca să nu mai vorbesc că era foarte departe de orice fel de preocupări legate de istoria religiilor!

Privită numai astfel, cartea e, în subteran, și mărturia unui *Biiedungsroman* al cărui subiect e chiar... Ted Anton!

CA PERSONAJ, eu însumi, al cărții, regăsesc cu exactitate o serie întreagă de întîmplări din tinerețea noastră bucurășeană a anilor '67-'72, o așa-zisă perioadă de „destindere“ - într-un fel, una dintre șansele lui Nené de a nu pieri intelectual înainte de alegerea exilului în Occident. Figura de eremit, bonom dar intransigent, a lui Culianu e exactă, și asta dovedește că Ted Anton, poate mai bine decît un român, nu s-a pierdut în amănunte ne semnificative și cazuistică inutilă. A contactat în numeroase rînduri actorii din „cercul magic“ al sesiunilor noastre bahic-intelectuale, într-un București mai degrabă repugnant - desigur „benign“ față de ceea ce avea să se întîmple în deceniile opt și nouă! -, a vorbit cu familia lui Culianu și cu oricine

de domeniul evidenței.

Relația cu Mircea Eliade constituie unul din punctele esențiale ale cărții. Deși nu pot fi de acord cu toate ideile avansate de Ted Anton aici (*exempli gratia*: insinuarea complexului patern, care mi se pare greu de probat), trebuie să recunosc că volumul aduce o serie întreagă de informații unice și revelatoare. Între altele, mulți dintre cei care încercăm să ne impunem în lumea academică americană vom recunoaște aici și partea de miere (amabilitatea, rece dar productivă, nediscriminatorie, a sistemului) și cea de fiere (suspiciunea, lipsa de fior metafizic, competitivitatea care omoară adesea încercarea de apropiere și înțelegere). Mai puțin relevante, deși, probabil adevărate (cît adevăr poate fi în interpretări ale unor secvențe necuantificabile!), mi s-au părut capitolele legate de love-story-ul lui Nené cu Hillary Wiessner, o parte cam prea „americană“ pe gustul meu, totuși legată organic în carte de ipoteza asasinării lui Culianu de către elemente de „dreapta legionară“, care eventual, nu puteau să-i ierte logodna cu o evreică.

Către sfîrșitul cărții, însă, misterul își capătă din nou întreaga dimensiune, tocmai cînd ar fi pe cale de dezlegare: Ted Anton dezvăluie o serie de conexiuni și uelții ale vechii (!?) și eternei Securități interesate să-l suprimă pe Nené, fie pentru articolele politice publicate în „Lumea Liberă“ (și demascînd mascarada revoluției din

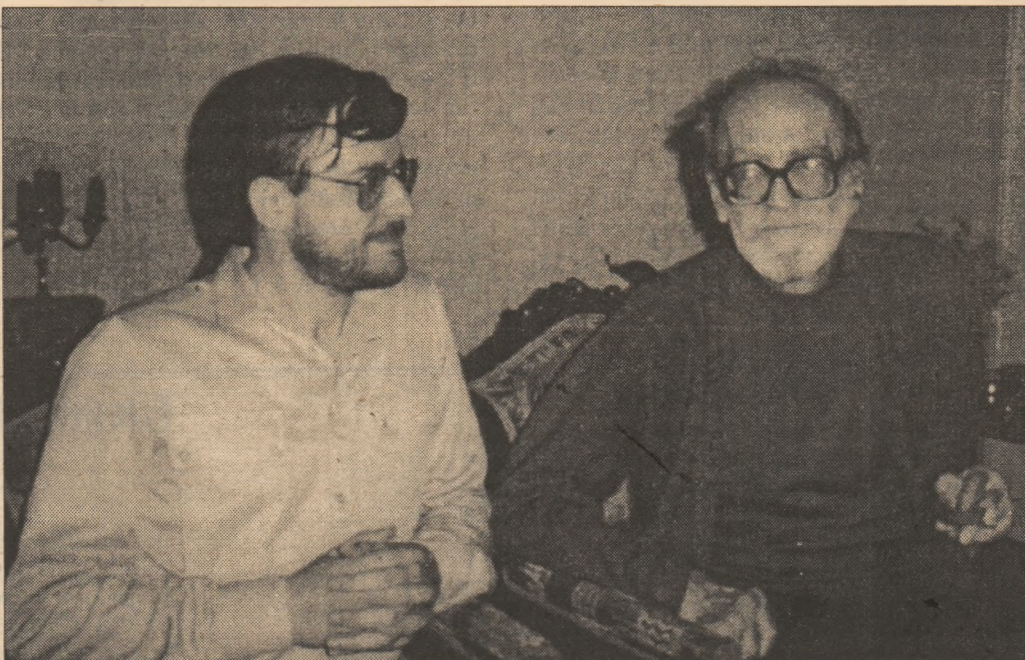
Îmi pare bine că Ted Anton a renunțat, pînă la urmă, la teoria, fantazistă și atît de improbabilă că, după așa-zisa „cădere“ a comunismului de la sfîrșitul deceniului trecut, serviciile secrete comuniste ar fi ales calea de a asasina sau intimidă persoane „de rangul doi“ din comunitățile diasporei, tocmai pentru a-i reduce la tăcere pe veritabilii lideri (personalitățile cele mai populare) ai luptei contra puterii neocomuniste instaurate. Ea figura, încă, în penultima versiune a manuscrisului. Să ne înțelegem: Culianu nu putea fi „popular“ în diasporă - și mai ales între români! -, căci un savant dedicat istoriei religiilor nu e nici tenisman, nici gimnast, naist, publicist disident pe banii Departamentului de Stat, politolog cu apariții pe canalele de televiziune sau businessman... Totuși, aplicînd orice fel de standarde, el nu era nicidecum o personalitate „de rangul doi“, deși nu se putea mîndri nici cu eterna virtute de a fi mîncat salam cu soia în ultimele două decenii, nici de a fi fost implicat direct în protestul politic din timpul lui Ceaușescu.

IN SPIRIT cioculescian, aș vrea să îndrept cîteva inadvertențe din cartea lui Ted Anton, rezultate mai degrabă din combinarea uneori aleatorii a informației imense pe care a acumulat-o decît din oricare altă pricină. Iată doar un exemplu. Petrecerea de la restaurantul „Select“ din 1969 (la paginile 48-49) incurcă în devălmășie suprarealistă felurile de mîncare și băutura (e limpede aici că americanul nu știe „cum se petrece pe la noi“!); iar cîteva rînduri mai încolo, la indemnul lui Ion Coja, s-a cîntat într-adevăr „Deșteaptă-te, române!“ în fața clădirii Consiliului de Miniștri din Piața Victoriei, dar afirmația că Nené Culianu ar fi cîntat cuvintele în... latinește e complet falsă. Nu exista, desigur, o asemenea versiune; probabil Ted Anton a incurcat aici puțin lucrurile, căci înainte se cîntase „Gaudeamus igitur!“. Figura lui Ion Coja - apropiat cercului pe atunci -, inspirînd înțelepciune și spirit de discernămint, cum reiese din carte, trăsături ce se dobîndesc, îndeobște, mai degrabă odată cu trecerea anilor, e puțin idealizată. Realitatea a arătat că asemenea calități, de vor fi fost bănuite de noi în tînărul Coja de atunci, se pot pierde uneori tocmai odată cu trecerea timpului... Lipsesc, de altfel, nume mult mai însemnate din perioada de formație a lui Culianu, cum ar fi Sergiu Al. George, Savin Bratu, Mihai Pop, Al. Sincu, Mircea Martin. Dar, poate, e bine să judecăm un demers de genul acesta mai cu seamă prin ceea ce conține, decît prin ceea ce, inerent, îi lipsește.

Finalmente, cartea lui Ted Anton e remarcabilă, chiar dacă la sfîrșitul lecturii știm tot atît de mult sau de puțin despre misterul morții lui Culianu ca și înainte de a o deschide.

Tot atît, de fapt, dar într-un mod mult mai organizat și sistematic.

Dumitru Radu Popa,
New York

Ioan Petru Culianu împreună cu Mircea Eliade la Gröningen, în august 1984

altcineva care ar fi putut să-i fie de folos în „compilarea“ figurii tînărului savant dinainte de plecarea în Italia.

Perioada italiană și apoi aceea olandeză sînt de asemenea bine și riguros reprezentate (Culianu a fost profesor la Universitatea Catolică din Milano, apoi, după doctoratul de la Sorbona, la Universitatea din Gröningen), Ted Anton avînd rara calitate de a se ascunde în spatele informației pe care o oferă, fără a încerca să o manipuleze într-o direcție anume. Și totuși, există un anume gen de creativitate subsecventă aici: autorul cărții e convins că mobilul crimei trebuie oarecum să îngemăneze cîte ceva din toate aceste instanțe, chiar dacă nimic nu e

Decembrie 1989), fie pentru enigmaticul text din *Pergamentul diafan* (e vorba de *Invazia Zorabilor în Jormania*, ficțiune publicată întîi în italiană, anticipînd, stupefiant, cu nouă luni de zile, dacă nu mă înșel, executarea lui Ceaușescu și instaurarea crypto-comuniștilor la putere), fie pentru invitarea Regelui Mihai la Chicago... De aici încolo, o rețea întreagă de detalii pe care numai un publicist cu tenacitatea și dăruirea lui Ted Anton le-a putut obține și care duc, oarecum, la concluzia că, totuși, Securitatea română ar fi prezidat asasinatul (numele folosite sînt trucate, dar împrejurările și identitățile mascate mi se par foarte plauzibile).

* Ted Anton, *Eros, Magic and the Murder of Professor Culianu*. Northwestern University Press, 1996. Ted Anton e profesor de publicistică la De Paul University din Chicago, autor al unor articole și eseuri premiate trei ani consecutiv (*Best American Essays*). Cartea lui va fi tradusă curînd la Editura Nemira.

„Der Spiegel” - 50

FIECARE număr al revistei *DER SPIEGEL* este mai amuzant și mai important decât aproape toate romanele germane tipărite azi. Complimentul făcut temutului și prestigiosului săptăminal german la aniversarea unei jumătăți de veac de la apariția primului său număr nu este formulat de vreun cititor obișnuit în cursul unei conversații de cafea, ci de cel mai redutabil, cel mai consultat, ascultat și contestat critic literar german, un fel de „guru” al vieții intelectuale - agresivul și subtilul Marcel Reich-Ranicki. Elogiul a fost publicat pe una dintre primele pagini ale numărului jubiliar al revistei; cu doar o pagină înainte, fostul redactor șef și directorul hebdomadarului german, Rudolf Augstein, evoca destinul publicației concepute în 1947, în matricea bunelor tradiții ale jurnalismului britanic. În paranteză fie spus, printre marile publicații internaționale care au adresat felicitări săptămânalului *Der Spiegel* cu ocazia semicentenarului, s-au numărat chiar și acele ziare și reviste britanice care aidoma unor ursitoare, se aflau în 1947 la leagănul nou-născutului hebdomadar german. Pe-atunci, nota Rudolf Augstein în „Curriculum vitae” al revistei, „mica noastră echipă redacțională a dorit să scrie ceea ce ar fi vrut să poată citi în alte publicații dacă *Der Spiegel* nu ar fi existat. De-atunci și pînă azi, revista a păstrat viu, respectîndu-l cu strictețe, unul și același principiu: de a nu se pleca în fața nici unei autorități, nici măcar a uneia prietene. Or, forța de a rezista în fața presiunilor de tot felul, revista nu și-a putut-o extrage decât din conștiința fidelității cu care a slujit și slujește adevărului și numai adevărului. Tenacitatea căutării acestuia se reflectă și în arhiva de docu-

mente, unică în întreaga lume, arhivă care se află la Hamburg. Cele peste 20 de milioane de documente, puse unul peste celălalt - ar măsura 4620 de metri. Această arhivă constituie de fapt sufletul revistei - sub aspect redacțional. Fiindcă doar astfel nici una din afirmațiile făcute în articolele publicației nu poate fi bănuită de gratuitate. Fiabilitatea săptăminalului german este și cea care îi conferă incontestabila autoritate politică. Luni, nu toți responsabili de rang și nume de la Bonn „pot deschide fără strîngere de inimă proaspătul număr al publicației. Iar cei care sunt ignorați au uneori motive să se simtă mai vexați decât cei pomeniți în paginile ei. Revistei *Der Spiegel* i se datorează nu doar desfacerea unor coaliții guvernamentale, nu doar cel mai mare scandal declanșat în jurul libertății presei din istoria Germaniei postbelice, nu doar demisia lui Franz Josef Strauss din funcția de ministru al apărării. Dezvăluirilor, informațiilor deținute de revistă, li se datorează și demisia pe care Willy Brandt a fost nevoit să și-o dea în urma scandalului de spionaj cunoscut sub numele de cazul Günther Guillaume.

Se vorbește adesea despre „stilul *Der Spiegel*”. Informațiile - absolut fiabile prin adecvarea lor la realitate, sunt ambalate într-un fel de folii narrative, transparente. Respectînd aproape instinctiv regulile elementare ale unei gramatici narrative, revista germană imprimă relatării evenimentelor alura unor întîmplări palpitate, a unor stories; iar dacă în anostele comunicate de presă se afirmă că un ministru „a opinat”, „a subliniat”, „a relevat” etc. „ceva”, în *Der Spiegel* activitatea verbală a personajului politic este descrisă printr-o gamă vastă de sinonime - fidele la nivel semantic în pofida conotației pe care

ele o aduc, în discurs, situației date, sistemului de referință. Pînă la ora actuală cel puțin în străinătate au fost elaborate trei teze de doctorat despre stilul revistei *Der Spiegel*, au fost redactate și publicate sute de lucrări de licență, studii de specialitate, au fost organizate numeroase colocvii și seminarii pe această temă. În numărul jubiliar, apărut în ultima decadă a lunii ianuarie din acest an, Hans Magnus Enzensberger a publicat un fel de studiu polemic, datat 1957, despre limbajul din *Der Spiegel*.

În pofida tuturor reproșurilor ce-i pot fi aduse publicației (de pildă că ar obnubila prin limbaj evenimentul la care se referă, că nu ar fi o revistă de informare, că nu exercită o critică autentică ci un surrogat al demersului critic, că în sfîrșit, nu și-ar orienta cititorul ci l-ar dezorienta) concluzia eseului semnat de Enzensberger este următoarea: *Der Spiegel* este de neînlocuit.

Ideologia revistei, despre care se spune în cercurile conservatoare că ar fi de stînga, și în cele de stînga că ar fi de centru, se reduce la un scepticism atotștiutor din simplul motiv că fiecare dintre articolele publicate este întemeiat pe o amplă documentare. Dar dincolo de aceste calități, există încă o trăsătură definitorie a publicației: *Der Spiegel* a devenit sinonim cu jurnalismul de investigație, de cea mai bună calitate și cu eficiență maximă în păstrarea sănătății democrației, într-un stat care a făcut tragica experiență a celor două dictaturi totalitare ale acestui veac. Dacă nu acesta ar fi fost meritul esențial al revistei, ci doar acela de a fi reflectat realitatea relatînd-o în mult îndrăgitul stil al romanului polițist de sorginte anglo-saxonă - poate că nici la Bonn nu ar fi avut loc ceremonia de

aniversare a hebdomadarului *Der Spiegel* cu participarea unor înalți oaspeți germani și străini, cu rostirea unor discursuri oficiale, ca cel al președintelui Germaniei, Roman Herzog. Pentru a înțelege saltul efectuat în cei 50 de ani de existență, contribuția adusă la culturalizarea politică a germanilor, la stimularea conștiinței europenismului, revista a editat un număr jubiliar de 362 de pagini - între ale cărui file a fost reeditat, în reprint, cel dintîi număr al său din 4 ianuarie 1947. Distanța ce separă cele două numere, primul de cel de-al 2649-lea, este aproape astronomică. La cei 50 de ani împliniți, *Der Spiegel* este în epoca exploziei informaționale - nu doar o publicație săptăminală: revista editează lunar cîte un așa-numit caiet „Spiegel Spezial” și deține la televiziune emisiuni proprii. În acerba concurență de pe piața mass-media, noul redactor șef al revistei, Stefan Aust, pare a fi făcut unele concesii și jurnalismului de senzație... vitregind în schimb resortul de cultură al publicației. Indiferent de metamorfozele inerente suferite de *Der Spiegel* - între primul său număr și cel de azi - dăinuie, neînteruptă, respectarea cu o disciplină de fier a principiului adevărului (în conținut), al omenescului (în formă).

Rodica Binder
Deutsche Welle - Köln

Lirică germană

Johann Wolfgang von Goethe

Toate le dăruiesc zeii

Toate le dăruiesc zeii, cei care nu cunosc
margini,

Aleșilor lor întregi,
Toate bucuriile, cele fără margini,
Toate durerile, cele fără margini, întregi.

Friedrich Hölderlin

Rugă

Făptură sfântă, de multe ori ți-am tulburat eu
Minunata liniște și de la mine
Ai învățat cîteva din suferințele

Mai tainice și mai adânci ale vieții!

O uită, iartă! Acum mă duc,
Ca norul acela din fața blîndeii luni,
Iar tu rămâi în pace, să strălucești din nou,
În toată frumusețea ta, lumină lină!

Theodor Fontane

Întrebarea rămîne

Ci stai și nu te frămînta,
De ce-i așa, nu cerceta!

Rob tu nu fi întrebării!
Orice răspuns e ca vîietul mării.

Ascultă ce-ncearcă să-ngâne,
Dar taina nedeslușită rămîne.

Friedrich Nietzsche

Ecce Homo

Da! Îmi știu obârșial!
Îndărjit, precum făclia,
Ființa mi-o mistui arzând,
Ce-ating lumină devine,
Doar tăciuni las după mine:
Negreșit, flacăra sunt!

Hans Carossa

*Tot mai des întuneric
se așază*

Tot mai des întuneric se așază
Peste oraș, în văi și pe creste,
Dar luminițe zglobii scînteiază
Deja din multe, multe ferestre.

Pe unde fluviul șerpuiește-alene,
Vezi blînde străluciri de giuvaier:
Limpezi constelații pămîntene
Clipesc acum spre cele de pe cer.

În românește de Alexandru Mălăescu

Top

◆ După „The New York Times Book Review”, reluăm topul celor mai bine vândute cărți de eseuri și documente din SUA, la începutul acestui an: 1. Jonathan Harr, *O acțiune civilă* (Ed. Vintage) - o carte despre procesul pe care cetățenii din Massachusetts l-au intentat unei întreprinderi industriale poluante; 2. Dava Sobel, *Longitudine* (Ed. Penguin) - un volum care se menține de mai multe luni în fruntea topului nu doar în SUA ci și în Europa, și despre care am mai scris în aceste pagini: istoria lui John Harrison (1693-1776), un modest ceasornicar autodidact englez care a inventat aparatul pentru determinarea longitudinii; 3. Thomas Cahill, *Cum au salvat irlandezii civilizația* (Ed. Island/Dell) - un pamflet împotriva animatorului de radio și televiziune Rush Limbaugh, celebru pentru lucrările sale de atitudine arhiconservatoare, rasiste și sexiste.

Expoziția Michael Lucero

◆ În general, sculptorii folosesc argila doar la modelat. Dar americanul Michael Lucero, expune cu succes lucrări

sale în argilă la American Craft Museum din Manhattan încă din 1978. Între ultimele serii ale sale se numără și „Dreamers”, uriașe capete adormite, inspirate după Constantin Brâncuși. O vastă expoziție a lucrărilor lui Michael Lucero din perioada 1976-1995, deschisă până la 16 februarie la amintitul muzeu din Manhattan, va fi itinerată ulterior la muzee din Kansas City, Washington și Pittsburg până la 24 mai 1998. În imagine: *Devil*, una dintre sculpturile lui Lucero.

CD-ROM

◆ Carte clasică a literaturii nipone, *Genji Monogatari* își face o intrare remarcată în lumea multimedia prin punerea în vânzare a unui dublu disc (Mac & Windows), subliniază revista literară japoneză „Da Vinci”. Preocupat mai ales de re-

producerea manuscriselor originale, editorul Fujitsu Social Science Laboratory prezintă nu doar textul, ci și ilustrații a ceea ce putea fi viața cotidiană la curtea celebrului prinț Genji. „O adevărată incintă” - concludă săptămânalul literar.

Romanul unei teoreme

◆ Cartea lui Amir D. Aczel *Ultima teoremă a lui Fermat* (Ed. Four Walls Eight Windows - ce nume de editură!) trece în revistă pe toți cei ce și-au spart capul căutând o soluție celebrei teoreme scrise în 1637 de juristul și matematicianul amator Pierre de Fermat pe marginea unei traduceri latine din Diophante. Alături, Fermat scrisese „am descoperit o demonstrație absolut minunată a acestei teoreme, dar marginea paginii nu e destul de lată ca să încapă”. De atunci, ecuația imposibilă $x^n + y^n = z^n$ (când n e mai mare decât 2) a preocupat pe toți marii matematicieni, vreme de peste 350 de ani. Cu câțiva ani în urmă, Andrew Wiles de la Universitatea Princeton a reușit în sfârșit să demonstreze că teorema e adevărată, utilizând tehnici la care Fermat nici n-ar fi putut să viseze. Cartea lui Aczel - scrie „The New York Times” - este fascinantă atât pentru fanii cifrelor cât și pentru profani.

Kama-sutra și cenzura

◆ Adaptind pentru cinema *Kama-sutra*, Mira Nair (în imagine) a declanșat fulgerele cenzurii indiene. Nu mai puțin de șapte scene ale acestei adaptări feministe a clasicului manual de amor au căzut sub foarfecele puritane fiindcă în ele apăreau corpuri nude. Regizoarea în vîrstă de 39 de ani, avînd la activ două succese internaționale (*Salaam Bombay* și *Mississippi Masala*), a trecut la ofensivă, susținută și de alți regizori. Ei au argumentat că acest vechi text face parte din cultura indiană și cenzu-

rarea sa e o atingere a patrimoniului național. Cele două părți au ajuns în fața tribunalului care a dat Mirei Nair câștig de cauză iar scenele cu nuduri au fost reintegrate în film - scrie „Time”.

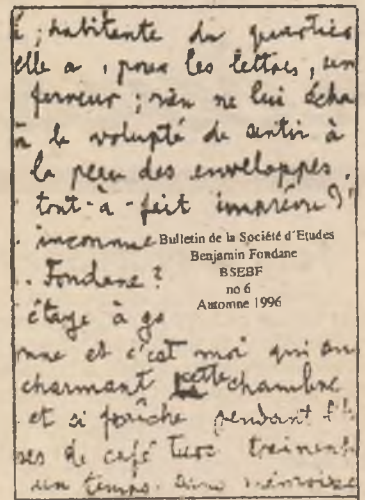
Capricii

◆ Între 22 februarie și 20 aprilie, Muzeul de artă modernă și artă contemporană din Nisa prezintă o vastă expoziție a artistului plastic Massimo Kaufmann, născut în 1963 la Milano, unde trăiește și lucrează până în prezent. Expoziția prezintă 80 de planșe cu interpretări după „Capriciile” lui Goya, realizate cu ajutorul claviaturii unei vechi mașini de scris mecanice, desenul apărând din acumularea de litere.

Fondane

◆ Ajuns la numărul 6 (toamna lui 1996), *Buletinul Societății de Studii Benjamin Fondane*, imprimat la Ierusalim în limba franceză, în redacția unui comitet format din Monique Jutrin, Leon Volovici, Eric Freedman, Gilla Eisenberg și Michael Finkenthal, publică fișele de internare a lui Fundoianu și surorii sale Lina Pascal la Prefectura de poliție și în lagărul de la Drancy în martie 1944, precum și două mărturii evocînd momente din viața pariziană a familiei scriitorului în anii războiului: o convorbire cu Albert Marie Olive, prieten al

Linei (transcrisă de Eric Freedman) și un text de Simon Diner, fiul unui inginer de origine basarabească, care-l frecventa pe poet. Recenzii (de Mircea Martin, E. Freedman și M. Jutrin) la cărți dedicate lui Fondane, precum și o secțiune *B. Fondane: bibliografie recentă* completează, împreună cu paginile de *Informații* privind alte referințe fondaniene în viața culturală europeană, acest număr al publicației. Este ultimul dintr-o serie de

Buletine semestriale: din 1997, va apărea anual, sub forma unui „caiet”, care va permite tipărirea unor texte și studii mai ample.

1956-1989

◆ Arhivele se deschid și rezultatul e zăpăcitor - notează „Magyar Narancs” în legătură cu volumul lui János Kenedi, *Cartică de lectură despre serviciile de Securitate I-II. 23 octombrie - 15 martie și 16 iunie sub Kádár* (Ed. Magvető, Budapesta). Fostul disident a studiat dosarele serviciilor de Securitate, urmărind cum a fost manipulat prin intermediul agenților secreți, întreaga societate maghiară, în perioada cuprinsă între înăbușirea revoluției din 1956 și reînnoirea solemnă din 1989 a primului ministru Imre Nagy (1896-1958). Kenedi demonstrează că și schimbarea de regim ce a marcat sfârșitul comunismului în Ungaria a fost și ea foarte strict supravegheată.

Sufocat de China

◆ Lee Feigon, universitar american specialist în țările Asiei de Est, a publicat la Ed. Ivan R. Dee din Chicago volumul *Tibetul demistificat* în care analizează complexe relații antagoniste între China și Tibet de-a lungul istoriei, oprindu-se mai mult asupra secolului XX. „Cartea descrie felul cum China a distrus minăstirile tibetane. La începutul anilor '50, erau cel puțin 2500 de minăstiri, în care trăiau un adult din patru. Astăzi nu mai există decât cel mult 10 % dintre acestea.” - notează „Far Eastern Economic Review”.

Anul 1898

◆ Într-un număr recent din „El Mundo”, filosoful Eduardo Subirats susține că fastul ce a însoțit, în 1992, cea de-a 500-a aniversare a descoperirii Americii n-a fost decît artificio, pompoase spectacole media-

lui“ ar trebui să dea naștere unei dezbateri asupra identității naționale, istoriei, reformei democratice a instituțiilor, a formulării unui proiect cu adevărat liberal de coexistență națională și culturală. Este momentul

tice fără semnificație intelectuală. Părerea lui este că, mai mult decît 1492, anul care conține într-adevăr pentru a reflecta asupra trecutului și devenirii Spaniei este 1898, cînd s-a încheiat tratatul de pace de la Paris prin care Spania își pierdea imperiul colonial: Cuba, Porto Rico, Filipine, Guam și insulele Marianne. Împlinirea, în 1998, a centenarului acestui „an al dezastru-

- spune filosoful - de a reciti cărțile marilor esești spanioli ce au făcut din 1898 momentul unei cotituri intelectuale și politice: Ramiro de Maeztu (1874-1936), Miguel de Unamuno (1864-1936), Vincete Blasco Ibañez (1867-1928), José Ortega y Gasset (1883-1955) ș.a. În imagine - desenul lui Sean MacKaoui ce ilustrează articolul din „El Mundo” - Madrid.

COLECȚIONAR caut (cumpăr) următoarele volume: Rose Scherzer-Ausländer: Der Regenbogen, Cernăuți, 1939; Eugen Bugel: Jahrbuch deutscher Dichter und Schriftsteller Grossrumäniens, Timișoara, Helikon, 1928; Martin Brant: Gedichte, Cartea românească, București 1947; Moses Rosenkranz: Gemalte Fensterscheiben, Cernăuți, 1936, Die Tafeln, Cernăuți, 1940; Ion Caraion: Anthologie „Agora I”, Mai 1947; Anton Cehov: Țărani. Schițe. București, Editura de stat, 1946; Konstantin Simonov: Chestiunea rusă, București, Cartea rusă, 1947; N. Turgenjev: Novellen, București, Cartea rusă, cca. 1947; Mihail Lermontov: Un erou al timpului nostru, București, Cartea rusă, 1946; Revista „Contemporanul” nr. 2, din Mai 1947; Immanuel Weissglas: Cariera am Bug, Cartea românească, 1947. Aștept informații la tel: 627 74 81.

Revista revuistelor

Față cu reacțiunea

Demnă de atenție în mozaicul revuistelor literare este *HYPERION - caiete botoșanene*, editată de Centrul Creației Populare Botoșani cu sprijinul Inspectoratului județean pentru cultură și redactată de Gellu Dorian, Horațiu Ioan Lascu, Dan Lungu și Cristian Bădiliță. Acesta din urmă, un tinăr deosebit de cultivat și talentat, ce-și desăvârșește studiile la Paris, umple cam un sfert din recentul număr 3-4 cu eseuri, traduceri comentate, jurnal, convorbiri și, desigur, lui i se datorează secțiunea cea mai incitantă din sumar - *Gîndirea reacționară* ce colorează ideologic întreaga revuistă. Încă din editorial, magistrul lui Cristian Bădiliță, Cicerone Poghir, scriind despre „*Reacționarismul*” lui Eminescu și elogiind tradiția pe care o consideră cheia de boltă a înțelegerii gândirii eminesciene, încheie (pompos) astfel: „În demența progresivă și progresistă care caracterizează lumea actuală, excesul de nesățioșenie și permisivism, de negare și uitare a tradiției, de pierdere a instinctului de reacție și chiar de supraviețuire, înțelepciunea „nebunului” Eminescu ne poate fi salvatoare. Slăvită să fie amintirea aceluia care, cum sublinia Mircea Eliade, e unicul om care e cel mai mare poet al neamului său și în același timp creatorul doctrinei sale naționaliste.” S-a mai spus, am mai citit, de funcția grupare Marian Munteanu defila cu asemenea fraze, dar Cristian Bădiliță e mai cult și mai deștept decât aceia și e în primul rând scriitor - ceea ce alege el pentru a ilustra *gîndirea reacționară* avînd o vioiciune stilistică (sau cel puțin de montaj) la antipodul grimasei fanatice. Nu poți fi de acord, dar se poate discuta. Astfel, provocatorul Joseph de Maistre ilustrează tema cu un fragment antologat de Cioran și comentat de acesta (în *Exerciții de admirație*): „Cei de la sfîrșitul veacului trecut, la apogeul iluziei liberale, își puteau oferi luxul de a-l numi „profet al trecutului”, de a-l considera o relicvă sau un fenomen aberant. Noi însă, într-o epocă mult mai lucidă, știm că ne este contemporan doar în măsura în care-a fost un «monstru» și că e viu, actual, tocmai prin latura odioasă a doctrinelor sale. De altfel, chiar dacă ar fi depășit, el tot ar aparține acelei familii de spirite ce nu-și pierd strălucirea cînd moda lor a trecut.” Dacă de Maistre e cunoscut de mult la noi, nu același lucru se poate spune despre spa-

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13.
Abonamente: 3 luni - 19.500 lei; 6 luni - 39.000 lei; 1 an - 78.000 lei; ISSN 1220-6318

LA MICROSCOP

Discursul lui Ciorbea

ÎNAINTE de a scrie acest *microscop* am cerut părerea citorva scriitori, dintre cei mai cusurgii, despre discursul d-lui Ciorbea, ținut în fața reprezentanților presei cu cîva timp în urmă. Chiar dacă nu sînt specialiști în economie și nici în misterele administrației, scriitorii „adulmecă”, prin analiză de limbaj, incoerențe peste care specialiștii trec cu ușurință, preocupă în exclusivitate de ideile enunțate de vorbitor. În privința *adresabilității* acestui discurs, reacțiile persoanelor cu care am discutat au fost unanim favorabile. Premierul s-a ferit să folosească cuvinte din categoria celor care stîrnesc întrebări - adică ce-o fi însemnînd asta? -, iar cînd a întrebuițat termeni speciali, a avut grijă să-i explice. N-a folosit fraze interminabile, ci enunțuri scurte, limpezi și a evitat echivocurile. A făcut apel la cifre numai atunci cînd a avut nevoie să exemplifice cantități pe care omul de rînd nu le poate concepe dacă nu sînt aduse la numitorul comun al salariului său. Cu alte cuvinte, acest discurs n-a fost menit să ascundă intențiile premierului, ci să le exprime limpede pentru toți cetățenii României. N-a fost nici un discurs care să justifice prezența la putere a actualului cabinet, ci unul prin care s-au anunțat măsuri radicale la capitolul reformei. Punctul cheie al acestei prezentări de intenții a fost cel în care premierul a afirmat că nu va renunța la reforma decît dacă va fi silit să demisioneze.

Problema pe care a încercat s-o rezolve dl. Ciorbea seamănă cu o ecuație cu două necunoscute, la capatul căreia fiecare dintre răspunsuri îl putea face să-și piardă funcția sau, cel puțin, credibilitatea. Premierul vorbea, în timp ce alături de el se aflau finanțatorii eventuali ai României, iar cuvintele sale se auzeau în casele fiecăruia dintre cetățenii țării. Și vorba unuia dintre cei cu care am discutat - Ciorbea și-a pus gîtul sub două tocătoare. Paradoxul e că premierul n-a ieșit sub formă de tăieți de aici, ci cu o poziție considerabil întărită. Cît de întărită, rămîne să vedem atunci cînd

reforme vor începe să-și facă efectul. Spunînd că e gata să-și piardă funcția, dar că nu va renunța la reformă, dl. Ciorbea li s-a părut nu numai realist, ci și convingător scriitorilor cu care am discutat. Față de promisiunile electorale ale Convenției, el a modificat cîteva accente, explicînd și motivul acestor modificări. Adică schimbarea în bine se va produce, dar numai după mări sacrificii presupuse de reformele prin care trebuie să treacă economia noastră. De ce n-a stîmmit discursul său un uriaș scandal, acela că, ajunsă la putere, Convenția, în principal, nu se ține de cuvînt? Asta ține chiar de simplitatea discursului d-lui Ciorbea care a explicat de ce nu poate face ceea ce și-a propus Convenția, în termen scurt. Însă, vorba cuiva: „E groasă, dar măcar știm pe ce lume trăim”. Cartea pe care a mizat premierul a fost aceea a adevărului neplăcut, spus răsplat și pe înțelesul tuturor, dar și fără a garanta reușita proiectului său în absența sprijinului populației.

Cu alte cuvinte, dl. Ciorbea lucrează, ca premier, nu cu ajutorul majorității politice din Parlament, ci cu suportul populației, de ale cărei reacții promise să țină seama în calitatea sa de prim-ministru.

Au fost voci care l-au contestat pe actualul premier din pricină că a fost, mai întîi, lider de sindicat. E posibil ca tocmai această experiență sindicală să-l fi determinat pe actualul premier să aleagă o asemenea formulă. El nu se adresează nici celor care au ales actuala majoritate, nici celor care au ales altceva - merge pe schimbarea generală, care li se adresează tuturor, indiferent de opțiune. Ce marjă are actualul premier? A spus-o el singur - ori să ducă România într-o criză de felul celei din Bulgaria ori s-o împingă spre țările care trag către Occident. Asta, însă, a afirmat premierul, depinde și de sprijinul alegătorilor. El, unul, refuză „bulgarizarea” României, încît ori i se acordă sprijin, ori va fi silit să demisioneze. Așa că întrebarea e ce vrem noi.

Cristian Teodorescu

avea o mică problemă juridică - aceea a imunității. Teribilul senator s-a dus la Cotroceni cu o listă de ticăloși care ar trebui să fie băgați în pușcărie. Justițiarii au uitat însă că o altă listă, cu *trădători de țară* l-a bagat la buclucul unor procese pe care le-a pierdut. De unde i s-a și tras pierderea imunității parlamentare. Cu voioșia realegerii, dl. C.V. Tudor a ignorat ce zice legea, care nu crede în realegere, ci în pierderea imunității. Altfel zis, dl. C.V. Tudor s-a străduit degeaba să fie reales, fiindcă legea nu se împiedică în asta. Mititelul, vorba lui Caragiale, și-a pus în cap să joace rolul de Scaraoțchi, neștiind că nici pe acela de Aghiuță nu-l mai poate îndeplini pînă la capăt. Cu un tiraj minuscul, așa-zisul tribun se luptă cu coada propriei sale faime care, între timp, a luat foc și-i pune persoana în primejdie. ♦ Din păcate, nici dl. Ion Cristoiu nu pare a-și da seama că își viră ziarul într-o fundătură, atacînd și ce e de atacat și ce nu, de dragul ideii că nu sprijină puterea, ci e independent. E însă cu puțință ca dl. Cristoiu, care are anumite probleme de tiraj, să-și fi pus în minte să facă din *EVENIMENTUL ZILEI* un ziar care se adresează simpatizanților PDSR, fiindcă altfel nu se explică de ce d-sa plînge pe umărul fostului partid de guvernămînt ori de cîte ori are prilejul. Aceeași interpretare justifică și faptul că dl. Cristoiu pune toate atacurile din presă care au avut loc împotriva sa pe seama faptului că semnatarii lor ar fi vinduți puterii. *ACADEMIA CAȚAVENCU* de pildă e cu desăvîrșire vinduță puterii, mai ales după ce dl. Emil Constantinescu s-a plîns că această gazetă atacă neconținut

opoziția și pe d-sa, pentru a-i discredita. Tot așa de vindută puterii e și Tia Șerbănescu, editorialista specială de la *COTIDIANUL*, care la un moment dat a ajuns să fie privită drept o adversară a Convenției, din pricina stilului ei direct cu care a pus la punct și puterea și fosta opoziție. Nu mai vorbim de cazul *ROMÂNIEI LIBERE*, care atacă miniștri din actualul guvern, probabil tot în calitate de ziar vindut puterii. Într-un editorial în care îi probează pe toți cei care nu sînt de acord cu d-sa, dl. Cristoiu le promite că viața e aceea care îi va da dreptate. Biata viață, dacă ar fi fost preocupată să dea cuiva dreptate, probabil că ar fi avut mari probleme în a da dreptate d-lui Ion Cristoiu. Fiindcă atunci cînd din cinci editoriale, dl. Cristoiu greșete în cel puțin trei, ce mai poate face biata viață? Dar cînd, în căutare de senzațional sau de altceva, dl. Cristoiu incită la nesupunere civică? După care dl. Cristoiu își cere scuze în cel mai jenant fel cu putință, că adică n-a spus *tot* într-un editorial, fiindcă și-a impus să nu depășească două coloane. Atunci n-ar fi de mirare ca același domn Cristoiu, din pricină că n-a avut loc, condiționat de cele două coloane ale editorialului său, să ne anunțe vreun război local anticipat de domnia sa. Oricum, în ziarul d-lui Cristoiu e mai important ce zice cutare ziar decît afirmația netedă a unei oficialități, dacă România e privită prost de ziarul cu pricina. Dl. Cristoiu e supărat pe actuala putere din România fiindcă nu-l ia drept Cucuzel al reformei sau e supărat că reforma i-ar putea face rău?

Cronicar

Tipar: **grupul drago print**
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 1.500 lei
La redacție: 1.000 lei